

קורס: "שימור גנים היסטוריים"

מנחה: ד"ר עדה סגרה

מגישות: אדריכלית נעמה שבתאי ציזר, מהנדסת מיכאלה אורן

הטכניון, אוגוסט 2007

לימודי תואר שני בארכיטקטורה – התמחות בשימור

תוכן העניינים

מבוא	3
פרק ראשון	א. תאור הגן ומאפייניו..... 4
פרק שני	א. "כפר אונו" העשור הראשון..... 13
	ב. תולדות "גן הגיבורים"..... 20
פרק שלישי	א. ניתוח האתר..... 28
	ב. משמעות הזיכרון בגן הגיבורים..... 36
	ג. חיפוש אחר המשמעות..... 40
	ד. מדיניות והנחיות לשימור..... 42
פרק רביעי	תכנית ניהול ואחזקה..... 43
פרק חמישי	הצעות להתחדשות הגן..... 45
סיכום	48
נספח	א. יחיאל סגל..... 49
	ב. יצחק דנציגר..... 51
	ג. יעקב שלגי..... 54
בביליוגרפיה	56

תודות

תודה מיוחדת לרענן רשף, מנהל ארכיון קרית אונו, על הידע הרב, החומר והעזרה האישית והתומכת.

לרחל שגיא, מרכזת "סיפורו של ישוב" במתנ"ס קרית אונו על הליווי והחומר.

לדר. עדה סגרה, טכניון חיפה

לפרופ. רות אניס, טכניון חיפה

לאדר. רמי לוטן

לאדר. שמואל יבין

לרחל קורן, בתו של האדריכל יעקב שלגי

לאביגדור וורשה – ראש מועצת קרית אונו לשעבר

לוותיקי "כפר אונו" – מרדכי אורנשטין, שושנה

רוטנברג, רחל ליטווין, יוסף עומר, עזר גיאת.

סיפור גן הגיבורים מלווה, באופן עקבי, את סיפור ההתיישבות בקרית אונו לפני הקמת המדינה ולאחריה ושוזר בתוכו את פועלם של מיטב האדריכלים ואדריכלי הנוף שפעלו באותם השנים.

הגן עבר ארבעה גלגולים שונים מאז תוכנן השטח כגן ציבורי, ע"י מתכנן הכפר האדריכל אריה שרון. בראשית שנות הארבעים, על חלקו המקורי השתרע שדה בור ששמש את התושבים בעקר באירועים החגיגיים שהתנהלו בחזית בית העם. עשור לאחר מכן, בתחילת שנות החמישים, הוקם גן זיכרון קטן, שתכנן אדריכל הגנים הידוע יחיאל סגל. בתחילת שנות השישים הורחב הגן ועל בסיס תכניתו של סגל עוצב גן חדש שתוכנן ע"י האדריכל יעקב שלגי והפסל ואדריכל הגנים יצחק דנציגר. הגן הסופי לא הכיל בתוכו חלק מהאלמנטים המשמעותיים והחשובים כפי שתוכננו בתכניתם המקורית של שלגי ודנציגר ואף נפגע כתוצאה מבניית מקלט שנים ספורות לאחר מכן. במהלך השנים חלו שינויים נוספים הן באלמנטים פיסיים והן צמחיים. עם זאת, משמעותו של הגן, כגן זיכרון, נשתמרה עד היום וקרית אונו מבצעת את טקסי יום הזיכרון הרשמיים בגן זה.

מטרתה העיקרית של עבודה זו, היא לקדם את תיעודו של גן הגיבורים בקרית אונו, שימורו והחייאתו, כחלק חשוב ועיקרי במרקם ההיסטורי של העיר ולהציע תכנית רעיונית המחזקת את ה"ישן עם החדש" בהתאמה לצרכיה העכשוויים והעתידיים. גן הגיבורים ראוי שישמר כחלק ממתחם רחב יותר הכולל את השטח הציבורי הראשון, עליו נבנה בית העם. שני שטחים אילו הן לב ליבו של "כפר אונו" עפ"י תכנית שרון וכל תכנית שימור שתכתב, צריכה להתייחס לשני השטחים ולקשר ביניהם. מאחר וקרית אונו סובלת ממחסור בשטחי ציבור, מתחם בית העם וגן הגיבורים ראוי שישמשו כמתחמים ציבוריים ויכילו בתוכם פונקציות כגון: בית יד לבנים, מוזיאון לתולדות היישוב, הארכיון העירוני ועוד.

מבט דרומה אל עבר בית העם. גן הגיבורים כשדה פתוח. שנות הארבעים

העבודה המובאת להלן, התבססה על שיטת מחקר מגוונת שכללה איסוף חומר ארכיוני מקורי, ראיונות עם וותיקי היישוב, צילומים ישנים ותצלומי אוויר, שמתעדים את העבר וניתוחם בעזרת אנשי מקצוע מתחום אדריכלות הנוף. בנוסף, נעשה שימוש בחומר כתוב, שהיה קיים על הנושאים השונים. נערכו תצפיות רבות בשטח והוכנה הצעה תכנונית רעיונית לגן.

פרק ראשון –

א. תאור הגן ומאפייניו

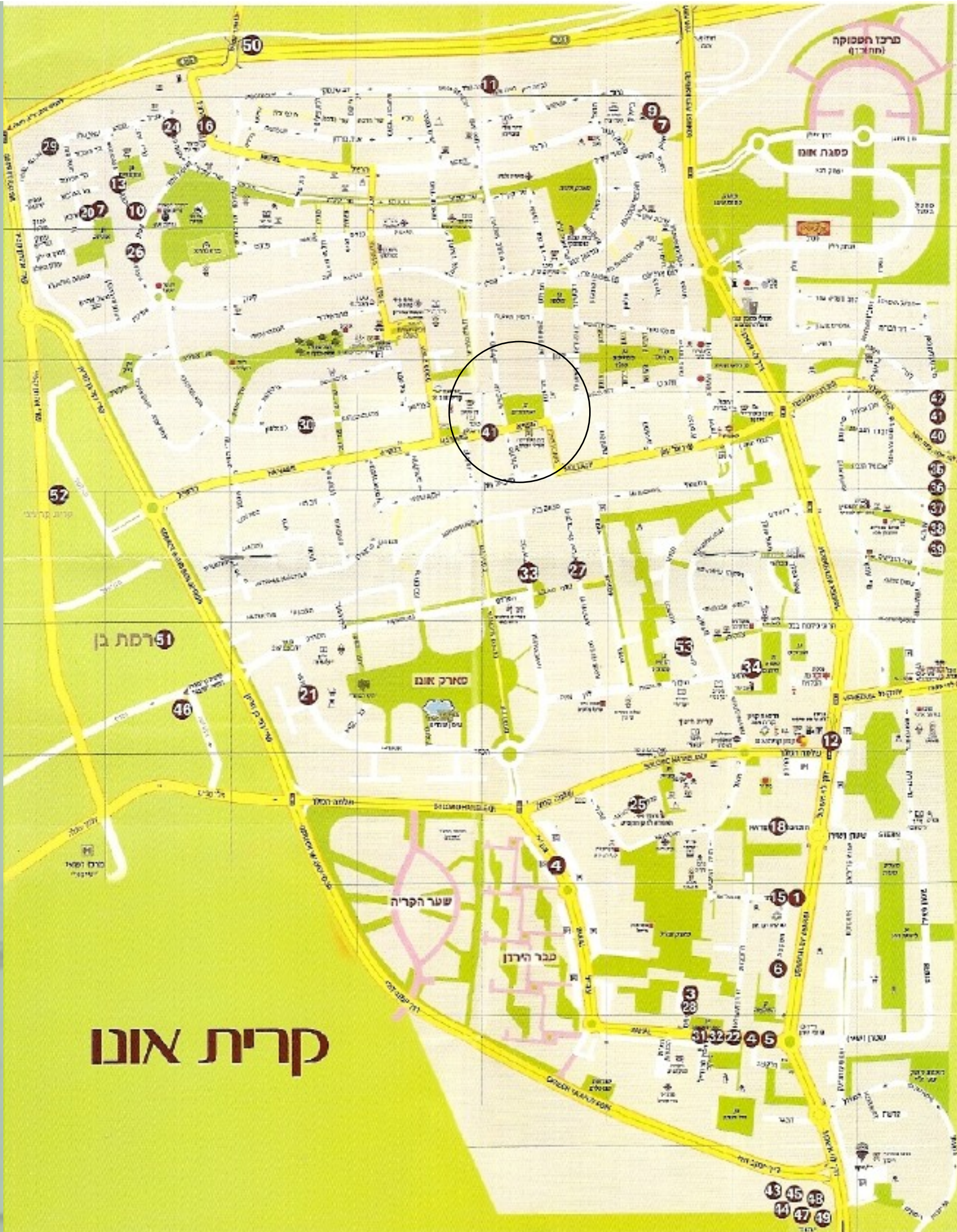
גן הגיבורים נמצא בשכונה הוותיקה בקריית אונו, במרכז, "כפר אונו" ההיסטורי (1940). מצפונו גובל הגן בבתי הישנים של שכונת רסקו, מדרומו רחוב הנשיא ועיריית קריית אונו, ממזרחו רחוב רמז וממערבו רחוב סוקולוב. גן הגיבורים הוא הגן הראשון הציבורי של העיר והוא מתוכנן על גוש 6493 חלקות 30, 46, 47 בשטח כולל של 3.92 דונם לערך.

מבחינה היסטורית, ראשיתו של הגן על החלקה הדרומית (חלקה 30) ורק בשנת 1961 הורחב על החלקות הצפוניות 46, 47.

כפי שניתן להבחין היום, הגן מחולק לשני חלקים: חלק דרומי וחלק צפוני. בין שני החלקים מצויים שרידי ברושים ראשוניים, שבעבר היוו את הדופן לגן הראשון. מתחם הגן כולו מגודר ומתוחם בחלקו הדרומי והמערבי ע"י גדר אבן וביתר חלקיו ע"י גדר קלה וצמחיה.

בחלקו הדרומי נמצאת הכניסה הראשית לגן, מול בית עיריית קריית אונו. בכניסה מצוי שלט מתכת המרמז עליה. מהכניסה פונה שביל כורכר לרחבת אבן פראית. השביל מתוחם ע"י אבני שפה שנסתמרו, משנות החמישים.

מבט לכניסה מכוון רחוב הנשיא.

קרית אונו

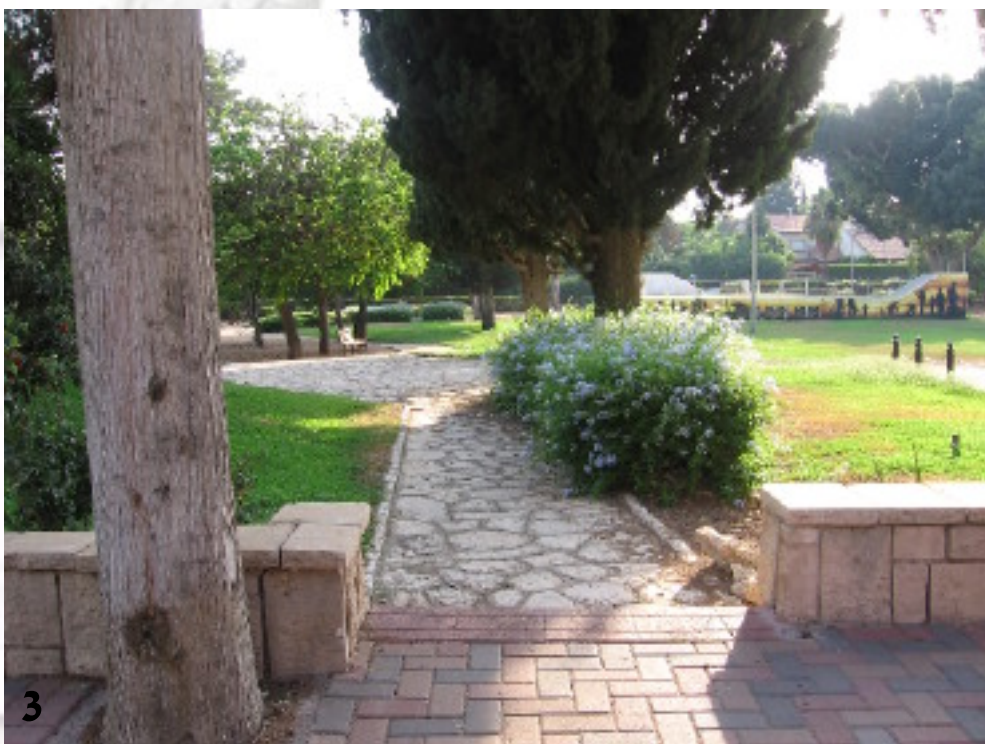

1

2

3

4

מימין לשביל עולה גרם מדרגות סלעי אל גבעה קטנה בעלת צמחייה מגוונת, בעיקר מיני דקלים וורדים, שחודשה בשנות התשעים.

משמאל לשביל חורשה קטנה של עצי באוהיניה, שתולים על מצע חול. בהמשך הגן לכוון מערב, מתחלף הנוף לעצים היסטוריים כגון עצי אורן ירושלמי וחרוב. גדמים רבים המפוזרים בינות הספסלים מעידים על חורש צפוף יותר שהיה בעבר ולא נשתמר.

עצי הברוש העבותים, הנמצאים במרכז הגן מעידים על גילם (כבני 60 שנה) ועל גבול הגן הראשון. חלקם מגיע לגובה של כ-15 מ' ויותר. מעברם נפתח הגן לרחבת דשא ללא צמחיה. מקום הרחבה בלב הגן.

חלקו הצפוני של הגן הורחב סמוך לשנת 1961, ובו נבנה קיר זיכרון ורחבה לזכר חללי מלחמת השחרור. הקיר והרחבה תוכננו בצד המערבי בסמוך לרחבת הזיכרון הראשונה. ניתן להבחין שהקיר אותנטי עפ"י השוואה לצילומי עבר. עם זאת הרחבה שונתה וחלקה הפך לרחבת דשא. בהמשך לרחבת הזיכרון הראשונה נמשך שביל מרוצף אבנים פראיות ליציאה מזרחית עפ"י התכנית הראשונה. האבנים המקוריות קיימות עד היום ומצבן טוב.

משמאל לכיכר הדשא המרכזית, נבנה באמצע שנות השישים מקלט. המקלט "סתם" את חלקו המערבי של אזור זה. נכוחותו הפיזית של המקלט בולטת והוא אינו משתלב עם אוירת הגן. גגו של המקלט משמש לישיבה בזמן טקס יום הזיכרון אך לא מעבר לכך.

מזרחית למקלט ישנו פתח רחב לרחוב סוקולוב לכלי רכב שירות (בעיקר לצורך הטקס). הגדרות באיזור זה הן גדרות קלות מחוסות שיחי עפרת הכף.

בחלקו הצפון מזרחי, ניתן להבחין בעץ גדול מאוד, פיקוס השדרה שנשתל בשנות השישים ומאז התרחב למימדי ענק לידו אלה ארץ ישראלית. באזור זה נשתלו עצי סיסם הודי שהובאו ארצה בשנות החמישים מהודו ונקלטו בישובי הארץ.

בחלק הצפוני של הגן, מעבר לדשא מתרחב השביל עד לגבול הצפוני המתוחם בצי קתרוסית ומללויקה. העצים אינם מרשימים וחלקם במצב "צימאון". השביל הבלתי תחום וחוסר בצמחיה, נותנים אווירת שיממון.

חלקיו הדרומיים של הגן:

1. הכניסה והרחבה הראשונה
2. הגבעה
3. רחבת הזיכרון הראשונה
4. שורת הברושים
5. חורשת הבאוהיניות
6. חורשת האורנים
7. החרוב
8. פרטים

5

7

6

8

8

8

8

חלקיו הדרומיים של הגן :

1. הכניסה והרחבה הראשונה
2. הגבעה
3. רחבת הזיכרון הראשונה
4. שורת הברושים
5. חורשת הבאוהיניות
6. חורשת האורנים
7. החרוב
8. פרטים : מדרגות אבן לגבעה, אבן שפה לשבילים, גדר מזרחית, גדם

1

4

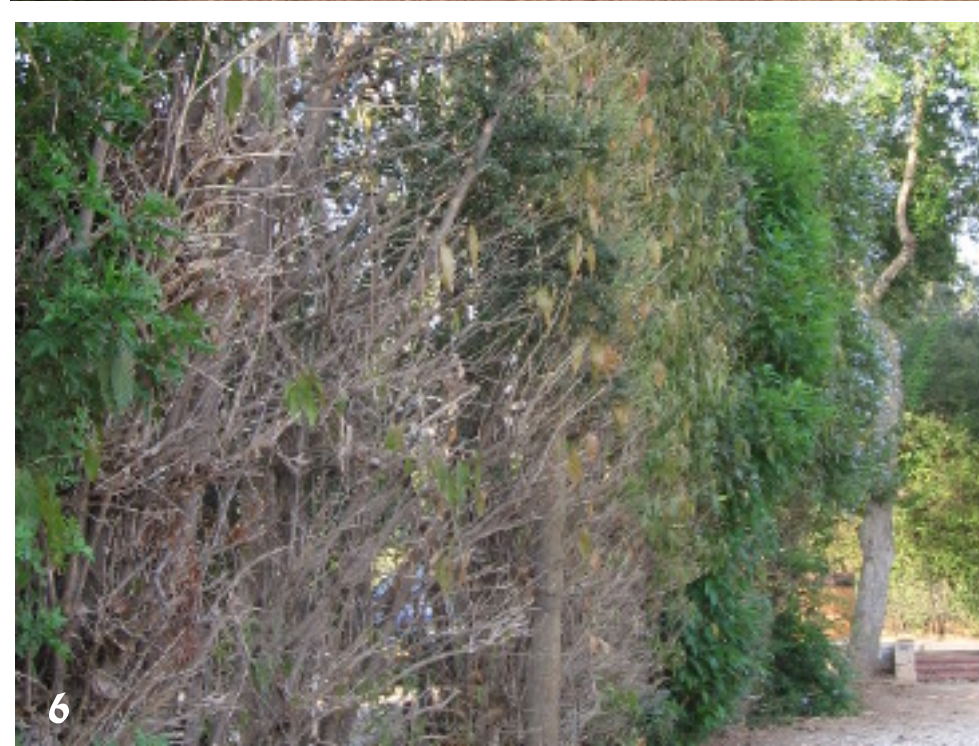
2

5

3

6

מתצפיות רבות, שנערכו במחצית השנה האחרונה בשעות שונות של היום, עולה שהגן משמש את הציבור הרחב, בעיקר לצורך מעבר וביקור עם חיות המחמד אך לא לשהייה ומרגוע. הסיבה המרכזית נובעת מחוסר עניין. הגן אינו מזמין! משפחות עם ילדים קטנים מעדיפות את מרכז דרכטן הסמוך ומטפלות תעדפנה מקומות נוחים למעבר עגלות. אין בגן מספיק מקומות צל, אין מקור שתייה ראוי ופחי אשפה ובעיקר חסרה לו "אווירה". גם העצים הקיימים, הסובלים ממחסור של מים לא תורמים לשיפור המראה.

כגן הזיכרון וכמקום היסטורי בישוב, אין בו שימושים העוסקים בנושאים אילו למעט טקס יום הזיכרון, בו נאספים תושבי הקריה לאירוע וזו הסיבה מדוע ידוע עליו כה מעט בקרב התושבים.

חלקיו הצפוניים של הגן:

1. קיר הזיכרון
2. הרחבה
3. המדשאה
4. המקלט
5. הפיקוס
6. עצי קתרוסית

- ברוש מצוי
- אורן ירושלים
גדס
- חרוב
- פיקוס השדרה
- אלה איי
- באוהיניה
- מורן החורש
- מללויקה
- סיסם הודי
- קתרוסית
- עפרית הכף
- הרדוף נחלים
- ורדים
- בוגנויליה
- דקליים
- היביסקוס
- תבטיה הרדופית

נתונים על צמחיית הגן

תמונה	תכונות	שם לועזי	שם עברי
	עץ זה הוא מהאופייניים ביותר לאזור הים תיכוני. שמיש מבחינה עצובית בכך שיוצר הדגש אנכי. העץ דו מיני. פורח באביב. העלווה מסורגת.	Cupressus sempervirens (stricta) Cupressaceae	ברוש מצוי צריפי משפ. הברושיים
	העץ הנטוע ביותר בארץ. משתזרע בקלות. גדל על כל סוגי הקרקעות ועמיד בפני מליחות. פורח באביב. עליו מחטניים בעלי סידור מסורג.	Pinus halepensis Pinaceae	אורן ירושלים משפ. האורניים
	עץ (היסטורי) ירוק עד, נפוץ בתרבות ובבר. נופו כיפתי וגזעו מעוקל בצבע חום אדמדם. התרמילים הירוקים מבשילים במהלך השנה ובסתיו מקבלים צבע חום שחור. משמש היום לתעשיית המזון והפלסטיק.	Ceratonia siliqua Caesalpiaceae	חרוב מצוי משפ. הקסאלפיניים
	עץ בעל עלווה צפופה וכהה, העלים מוצרים בבסיסם ובראשם. מן הענפים מתפתחים שורשי אויר. העץ נאה ומגיב יפה לגיזום. הפריחה בין אפריל לאוגוסט. העלים מסורגים.	Ficus retusa Moraceae	פיקוס השדרות משפ. התותיים
	עץ חורש חשוב (היסטורי), נפוץ בנוף הים תיכוני. גדל בכל שטחי החורש. הנבטים מתבססים בטבע רק במקומות מוצלים ועשירים ברקבובית. אפשר להפיק מכל חלקי הצמח לרבות הפירות, טרפנטין. העפצים משמשים להכנת צבע השני. העץ דו מיני ופורח במאוס.	Pistacia palaestina Anacardiaceae	אלה ארץ ישראלית משפ. האלתיים

תמונה	תכונות	שם לועזי	שם עברי
	עץ קטן ויפה קרוב לכליל החורש. לפני הבלבוב מתכסים הענפים בתפרחות צפופות של פרחים גדולים בצבע ורוד ארגמני. העץ עומד בשלכת בחורף ופורח באביב ובקיץ לעיתים גם בסתיו. תרמילי הזרעים אורכם בין 15-20 ס"מ.	Bauhinia variegata Caesalpiniaceae	באוהיניה משפ. הקסאלפיניים
	שיח ירוק עד גדל בפינות לחות של החורש הים תיכוני. עמיד בצל קל אך יגיע לשיא תפרחתו בשמש. מסוגל לפרוח בחורף ובאביב. התפרחות שטוחות בראשן. הפירות הקטנטנים, ארגמנים שחורים.	Viburnum tinus Caprifoliaceae	מורן החורש משפ. היערתיים
	הובא לארץ לפני כשבעים שנה מהודו ונקלט בהצלחה רבה. העץ נשיר ומגיע לגובה של כ-20 מ' ולרוחב של 10-12 מ'. העלים מנוצים לחמישה עלעלים מסורגים, דמויי ביצה הפוכה, ומחודדים בראשם. הפריחה צבעה ירקרק, ולעתים צהבהב-לבן, כמעט ואינה נראית.	Dalbergia sissioo Papilionaceae	סיסם הודי משפ. הפרפרניים
	הובא לארץ לפני כשישים שנה מהודו ונשתל בגנים רבים. העץ זקוק להשקיה סדירה בכדי להיראות במיטבו. ייתכן שזו אחת הסיבות העיקריות להיעלמותו ולהתנוונותו בגנים רבים. העץ בעל יכולת הישרדות מרשימה למרות היותו צרכן מים.	Citharexylum spinosum Verbenaceae	קתרוסית מרובעת משפ. הורבנים
	שיח ירוק שמקורו באוסטרליה, מגיע לגובה 3 מ. ומסתעף לרוחב 2.5. העלوه מחטנית. פורח בעיקר בקיץ בתפרחת צפופה. גדל בכל האזורים ובתנאי שמש.	Melaleuca armillaris Myrtaceae	מללויקה מצומדת משפ. ההדסיים

תמונה	תכונות	שם לועזי	שם עברי
	שיח נפוץ וכמטפס, שמקורו בדרום אפריקה. גובהו עד מטר וחצי, עליו ארוכים ובהירים. פורח כמעט כל השנה, למעט החורף, בפריחה תכלת. יש להשקות במידה שתאפשר צמיחה יפה.	Plumbago auriculata Capensis	עפרית הכף משפ. העפרתיים
	שיח ירוק עד שהינו אחד ממרכיבי הגינון הראשיים באקלימים יובשניים. ההרדוף יצמח ויפרח בשפע פריחה וורודה ולבנה, כאשר הוא חשוף לשמש ומושקה היטב. אבריו ופרחיו רעילים מאוד. הפריחה בין מרס לאוגוסט.	Nerium oleander Apocynaceae	הרדוף הנחלים משפ. ההרדופיים
	שיח גדול ירוק עד שמקורו מדרום אמריקה. מגיע לגובה 4-5 מ. וקוטר נופו 3 מ. מכיל שרף חלבי. העלים בצבע ירוק בהיר, צרים ומחודדים ברוחב 1 ס"מ ואורך 10 ס"מ. הפריחה צהובה או כתומה בצורת פעמונים הפירות סגולים. פורח כמעט כל השנה ובכל סוגי הקרקע. הריבוי בזריעה.	Thevetia peruviana Apocynaceae	תבאטיה הרדופית משפ. ההרדופיים
	דמוי שיח בעל עלים שסועים ופרחים בינוניים בצבע אדום. העלים מסורגים (עלה אחד בכל מפרק), פשוטים, ובשפתם הם משוננים או בעלי אונות. הפרחים גדולים, בולטים וצורתם דמוית-פעמון בצבע אדום עז.	Hibiscus sanguineus Malvaceae	היביסקוס האדום משפ. החלמיתיים
	הוורדים גדלים יפה כמעט בכל מקום, בעיקר באקלימים יבשים וחמים. הם שופעים פרחים. אפשר לווסת את הפריחה ע"י גיזום עמוק שלושה חודשים לפני המועד הרצוי. הריבוי ע"י ייחורים.	Rosa Rosa	וורד משפ. הוורדיים

בתי כפר אונו – דשנות הארבעים

פרק שני

א. "כפר אונו" העשור הראשון

כפר אונו הוקמה כשכונת פועלים בת 38 משפחות בשנת 1940, ביוזמתם של משפחות פועלים, שביקשו להקים לעצמם שכונה חקלאית סמוכה לעיר. הפועלים, בני המקצועות החופשיים, עלו לארץ ממזרח אירופה לאחר תחילת מלחמת העולם השנייה והתרכזו ביישובי גוש דן: ת"א, רמת גן ובני ברק. שני יישובים מבודדים היו במקום זה- תל ליטוונסקי (היום קרית קריניצי) וכפר אז"ר – מוקפים בכפרים הערביים. המטרה הלאומית, אפוא, הייתה לאכלס במהרה איזור זה ולעבותו בהתיישבות יהודית.

השם "כפר אונו", שניתן לשכונה בפברואר 1940 במעמד חנוכתה, הוצע למתיישבים ע"י דר. זאב וילנאי, ששמש אז כמרצה לידיעת הארץ מטעם ההסתדרות, זכר לישוב קדום הנזכר מספר פעמים במקורות: "ובני אל פעל, עבר ומשעמם ושמר, הוא בנה את אונו, אל לוד ואת בנותיה" דברי הימים א' ח' י"ב, (כעיר שבנה שמר, מצאצאי בנימין). אונו נזכרת גם בין המקומות אותם יישבו שבי ציון בתקופת עזרה ונחמיה (עזרא ב', י"א, ל"ח) ותושביה השתתפו בבנין חומות ירושלים. [1] במקום ההיסטורי ששכן 4 ק"מ דרומה לשכונת הפועלים, שכן כפר ערבי בשם כפר ענא.

שנים אילו שבין 1936-1939 והספר הלבן, לא היו שנים נוחות לרכישת קרקעות. למרות המצב, בשנת 1937 נרכשו 280 דונם קרקע ע"י קרן הקיימת, שהיה בבעלות תושבי כפר ענא. הרכישה עצמה הייתה מורכבת מאוד והסתיימה לבסוף עם קום המדינה. השטחים היו מפוצלים לחלקות קטנות בבעלויות שונות ועפ"י חוק ה"מושעה" ובנוסף, מאחר והיה הכרח לפצות את האריסים, שעבדו שטחים אילו, היה צורך בפעילות סובלנית שלא תגביר את החיכוך וההסתה ובסופו של דבר, תעכב את שחרור השטחים להתיישבות היהודית. שטח זה, שרכישתו עוכבה, היה קטן לקלוט את כל חברי הארגון ולכן, בעזרת התערבות ה"מרכז החקלאי" של הסתדרות העובדים, הוחלט להפריש 118 דונם מכפר אז"ר למטרות שיכון "כפר אונו" [2].

השכונה החדשה צמחה מזרחית לגוש דן ות"א. מצפונה הייתה מוקפת פרדסים עד לגבול פתח תקווה ובני ברק. במערבה שכנה "תל ליטוונסקי", שנוסדה בשנת 1933 מתוך יוזמה פרטית של בעלי קרקע להקים "עיר גנים" גדולה על שטח של 1770 דונם עפ"י תכניתו של האדריכל ריכארד קאופמן (בפועל- לאחר המלחמה נעשו שינויים רבים לתכנית המקורית ובסופו של דבר תל ליטוונסקי סופחה לרמת גן). קילומטר וחצי דרום מערב נמצא כפר אז"ר – מושב עובדים חקלאי, שנוסד על אדמות קרן הקיימת בשנת 1932 בשטח כולל של כ-1000 דונם. מדרום לשכונה השתרעו אדמות חקלאיות ובור בתחום שיפוטם של הכפרים הערביים יהודיה, כפר ענא וסקייה.

[1] "עשרים וחמש שנה לקרית אונו", 1939-1964

[2] אליעזר ברוצקוס, "מחקרים – עבודות המוסד לחקר הבניה והתכניקה 1944", ספר שני, עמ' 146-172

משרד ספרי האחוזה ב יפו
מספר הבקשה: 6492
מספר השטר: 83
מספר חשבו:
מספר החלק:
תאריך: 4 DEC. 1941
מקום: תל-אביב

חוזה חכירת'מישנה

בין שכונת אוני אידיה פועלים שהומית בע"מ
שנעשה ע"י רשות האגודה החתומות על מסמך א"י, ירושלים, ביום 30. MAY 1939
שתיקרא להבין. האגודה ה" מצד אחד.
ואשתו מרת... מצד שני.
בין חברת קרן קימת לישראל בע"מ ירושלים (רשומה כאגודה)
שנעשה ע"י רשות ההכרה והעמסיה של שטח א"י, ירושלים, ביום 21 בנובמבר 1939, במספר I/1099/Oc.
שתיקרא להבין. הקרן. מצד שני.
בין חברת ג"ר. חברה שתופית לתהישכות עובדים עבריים בע"מ.
שנעשה ע"י רשות האגודה החתומות על מסמך א"י, ירושלים, ביום 30 בדצמבר 1934.
שתיקרא להבין. ג"ר. שתופית מצד רביעי.
נעשה ביום 5 MAR 1942.
הוא ייל ותעשה חכירה ברוח ג"ר על חידודות נכסיהם בספרי האגודה בתאריך...
בהתאם להגות הסדרים המיוחדים הנ"ל (עינין למן, חתום היסודי. אשר חבט
דיוט לחייב ומצוי אמת)
והוא ייל ותח המטרה של האגודה היא סיוען עאלת יפועים על זכרות זיו הגנת תקנות בין בע"מ
בדמים ומסומים הרחלו כל עלה ברור מירחיהם חברת. כיום תופיקותי הקלאיים ולים הגנת אגודת חזאת חכרה
האגודה סגן תקן הלימת לישראל בע"מ את המדים הנ"ל.
והוא ייל ותעשה חכרה תקימה תמידית על נכסיה הנ"ל. על המטרה הפעלת. בית המואר הירושמי
אחורי טעמי הוחה הטכני (שתיקרא להבין, ג"ר). אשר חזאת חזאת ויארזי וכחידודות על המדים כוללת כל
הח חכרה המדי עליו. ובתוך זה גם את הבית.
והוא ייל המדי שתעשה סגלה למען המטרה חזיקת את המדים במכל האגודה (במקום להגם בינה לבין
הקרן הקימת לישראל בע"מ) וע"י פעולה זו סגלה. ע"י ערשית גם למען החכרה.
והוא ייל המדי שתעשה סגלה למען המטרה חזיקת את המדים במכל האגודה (במקום להגם בינה לבין
הקרן הקימת לישראל בע"מ) וע"י פעולה זו סגלה. ע"י ערשית גם למען החכרה.
נעשה המדים חזית. ביום סגלה דרשית. חספת. בית. מאר. דקת. מסמך. ע"י. ורשית. חזית. חזית. חזית.

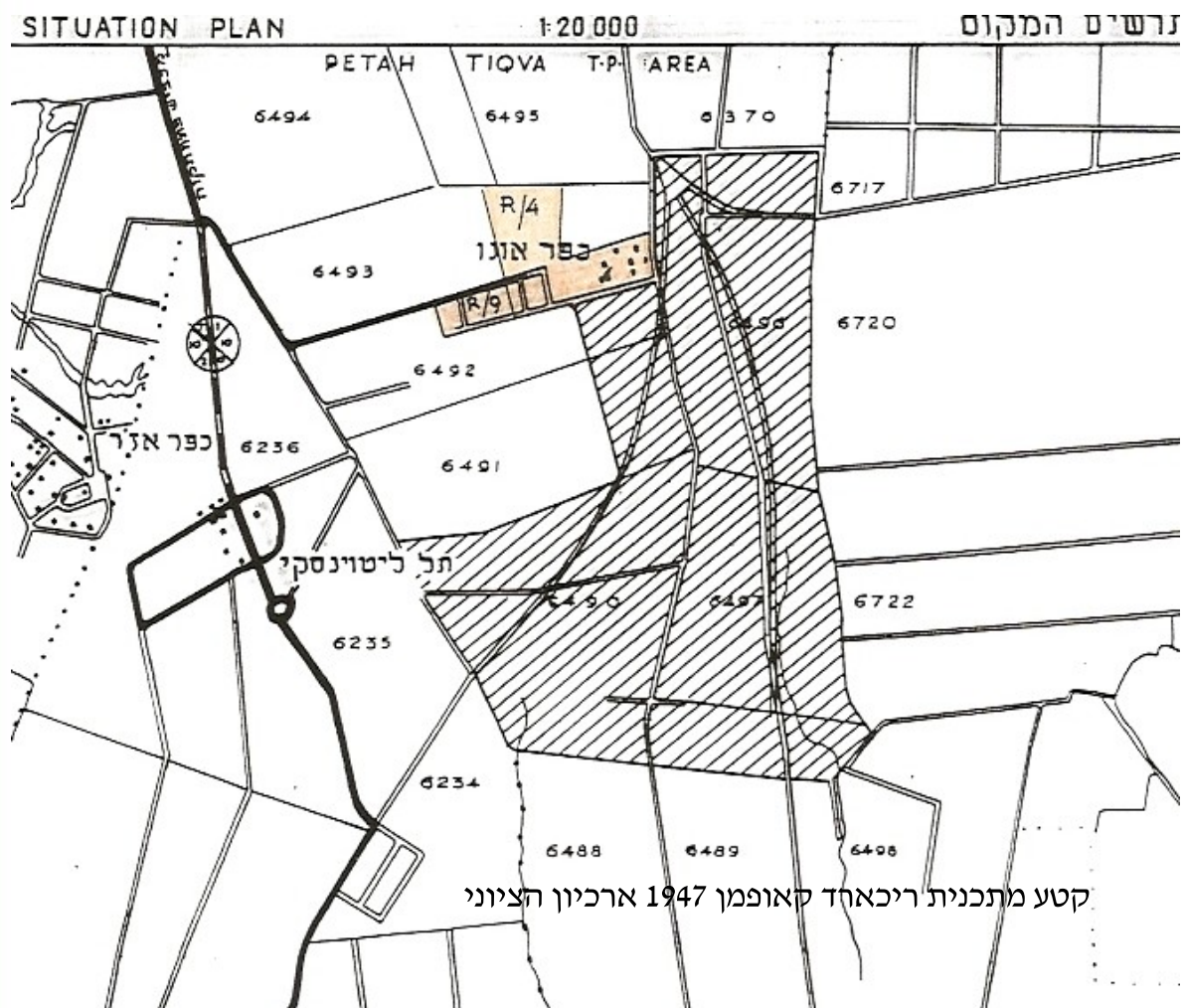
בית טיפוסי . אדריכל אריה שרון 1940

צילור מס' 2. כפר אונו, מצב 1943.

מספר המגרשים	כוון החזית
12	צפון
11	דרום
(*33)	מזרח
(*32)	מערב

תכנית שרון לכפר אונו - 1936

השטח נמסר לתכנון האדריכל **אריה שרון**, שבצע תכנית אב לשכונת פועלים ואף הציע תכנית ל"בית טיפוסי", שנבנה ברוב המגרשים הראשונים. כל יחידת דיור, שגודלה 48 מ"ר הוקמה על מגרש של דונם אחד, כללה שני חדרים, מטבח ומרפסת. המגרשים נמסרו לשתי חברות בניה – לרשות חברת "ניר" בע"מ, בראשותו של לוי שקולניק (אשכול) נמסרו כ-60 דונם הראשונים לשם הקמת שכונת פועלים, ולרשות חברת "רסקו" נמסרו כ-58 דונם להקמת שכונת מגורים למעמד הבינוני, שהחלו בבנייתה ב-1941. אריה שרון, בבואו לתכנן את שכונת "כפר אונו" היה מודע לתנאי השטח הטופוגרפיים ומיקומה ביחס לאדמות הקרן הקיימת העתידיות, שיאפשרו את התרחבותה בעתיד, לכן קבע רחוב ראשי החוצה את השכונה, ממזרח למערב, ומתחבר לתל ליטוונסקי, שנסלל כבר ב-1938 ברוחב 12 מ' (היום רחוב הנשיא) ורחובות משניים, צפון-דרום (רמז וסוקולוב). על מנת ליצור אינטימיות מרבית, תוכננו רחובות קצרים בלתי מפולשים. במרכז התכנון, עמדו שני מגרשים שיועדו לציבור. המגרש הדרומי יועד למבנה ציבור וב-1946 הוקם עליו בית העם. לידו פעלה הצרכנייה וגן ילדים. ממול, הוקצה מגרש לגן ציבורי. גן ציבורי זה, יהפוך לאחר מלחמת העצמאות, לגן **הגיבורים**.

עד לשנת 1949 גידולו של הכפר היה איטי מאוד. בשנים אילו עסקו תושבי הכפר בפיתוח המקום, בבניית מבני ציבור (בית העם נחנך ב-1946) ובתים חדשים למשתכנים בודדים. ב-1947 החלו להגיע עולים חדשים מגלויות אירופה, רובם דרך מחנה הפליטים בקפריסין והוקמה שכונה נוספת, צפונית לכפר: **"גבעת ברכה"** ע"ש ברכה פולד.

בשנת 1946 פנתה הקרן הקיימת, לאדריכל הגנים ריכארד **קאופמן**, במטרה להכין תכנית "עיר גנים" מזרחית לכפר. אדמות רבות שנרכשו במהלך השנים ובחלקן אף לא הסתיים תהליך הרכישה, עמדו ליצור שינוי משמעותי בתכנון האזור כולו. התכנית המיועדת כללה שיכון אורבאני גדול מאוד על שטח של 1500 דונם לארגונים שונים, חיילים משוחררים, שוטרים, נוטרים ועובדי חברת החשמל. למרות גודלה של התכנית והעובדה שמקומה הפיסי היווה הרחבה של כפר אונו, תכנית זו לא נתקיימה לבסוף אך היוותה תשתית לתכנית האב לקריית אונו, שתוזמן בעתיד באמצע שנות החמישים מהאדריכל ישראל לוטן.

לאחר מלחמת השחרור, החל גל עלייה גדול שעתיד היה לשנות את היישוב כולו. בחלקו המזרחי, על יסודות תכניתו של ר. קאופמן, החלה לקום מעברת "כרכום" ובה אלפי עולים יוצאי רומניה ותימן. בהתאם לתכנית היו העולים מיועדים להיכנס למבני קבע אלא שזרם העלייה במבצע "עזרא ונחמיה" הביא לכפר 800 משפחות במקום 200.

ב-17 במאי 1950 בחגיגות העשור לכפר, התבשרו התושבים, 400 במספר, שמשד הפנים הקים את "המועצה האזורית אונו" הכוללת בתוכה את "גבעת ברכה", כפר אז"ר ו"אפע"ל". "כפר אונו, שהתפתחותו הואטה בשנות המלחמה העולמית השנייה ניצב לאחר עשר שנות קיום מוכן לקליטת עולים רבתי"^[3]

^[3] "עשרים וחמש שנה לקריית אונו", 1939-1964

הרעדה היוזמת ליסוד מועצה אזורית
כפר אונו, כפר אז"ר, קיבוץ "אפעל".

לכבוד
ועד כפר אונו.

הנדון: ישיבת יסוד המועצה.

הנכם מוזמנים בזה לישיבת היסוד של המועצה האזורית שתתקיים
בכפר אז"ר (בית אז"ר) ביום ג' 18.12.49, בשעה 5 אחה"צ.

סדר היום: (1) פ ת י ח ת
(2) בחירת יו"ר וחלוקת תפקידים.
(3) ת ק צ י ב
(4) ש ו נ ו ת.

בכבוד רב,
בשם הועדה היוזמת

הזמנות: לח' גבירץ המרכז החקלאי
לכפר אונו, לכפר אז"ר,

ג' קינין

ועד ישובי העובדים

גוש השרון

תל"אביב ת.ד. 210 70 6051
רחוב אלנבי 126 קומה א

יום 2.12.49

לכבוד
ועד מושב כפר אז"ר
ועד שכונת אונו
מזכירות קב"א אפעל
לח"ז מסחרי

ח.נ.נ.

שלחתי לכם העתק התזכיר שהגש למסונה על המחוז
בישר עם הקמת המועצה האזורית כישוכיכם, כהתאם למסקנות
הפגישה שהתקיימה בהשתתפותי ביום 27.11.49.

עליכם לפקע את הרכב המועצה הראשונה שבה
ישתתפו חברים מכהן-אזר 2, מסכונת אונו 3 (רצוי שאחד
יהיה מגבעת ברכה) ושניים מקב"א אפעל. נוסף לכך יבחר חבר
שמינו כיושב ראש.

בקשתי מהח"ז מסחרי לקבל את שמות חברי המועצה
מכם ולכנס את הישיבה הראשונה של המועצה. כפי שהחלט בוועד
הגוש, ישא ועד הגוש בהוצאות של הקמת המועצה, היינו-מפות
וכל הכרוך באשור המועצה. אולם הנני מציע שסה-1 בינואר
1950 תחשבו למועצה עצמאית הפקייסת את עצמה ומסדרת את
ענייניה בנפרד מועד גוש השרון.

הנני מצרף את חשבון מסיכם עד סוף דצמבר 1949
ומבקש מכם לחסל את החשבון הזה בהקדם.

בברכה חביבים,
י.ג.ג.ג.

יג/ק

1950-1954 ממועצה אזורית למועצה מקומית.

במקביל להתהוותו של הכפר כחלק ממועצה אזורית, נבחר וועד מקומי, שלראשונה הוכר ע"י משרד הפנים. ביולי 1950 פרסם אגף השיכון של מדינת ישראל תכנית הרחבת הכפר הקיים על שטח של כ- 816 דונם תחת **מרחב תכנון גלילי - מחוז לוד**. התכנית יועדה למבני מגורים ומסחר, לראשונה הוגדר שטח לבנייני קומות (היום רחוב יהודה המכבי), שטחים פרטיים פתוחים ודרכים חדשות. בין השנים 1950-1954 עסק הוועד המקומי בפיתוח הכפר והרחבתו.

הוועד דאג להעביר תקציבים לתחזוקת המעברה, נסללו כבישים ופותחו שירותים עירוניים כגון ביוב, תיעול, מפעל מים. ניתן תקציב מיוחד לנטיעות, התקנת קווי טלפון למועצה ועוד. עקב חוסר יכולתו של הוועד, במסגרת הנוכחית, לספק את כל השירותים והצרכים של הכפר והמעברה, נשלח מכתב למשרד הפנים ובו בקשה להיפרד מהמועצה האזורית (ומהישובים כפר אז"ר ואפע"ל) ולהקים מועצה מקומית (אונו) תוך בקשה לכלול בתוכה את המעברה וגבעת ברכה. משרד הפנים נענה בחיוב וב- 15 לספטמבר 1954 נרשמה המועצה בקובץ התקנות מס. 127 פקודת מינוי חברי המועצה. בישיבה הראשונה של המועצה, בהשתתפות הממונה על המחוז נבחר יעקב כהן כראש המועצה המקומית ובזה נפתח דף חדש לישוב.

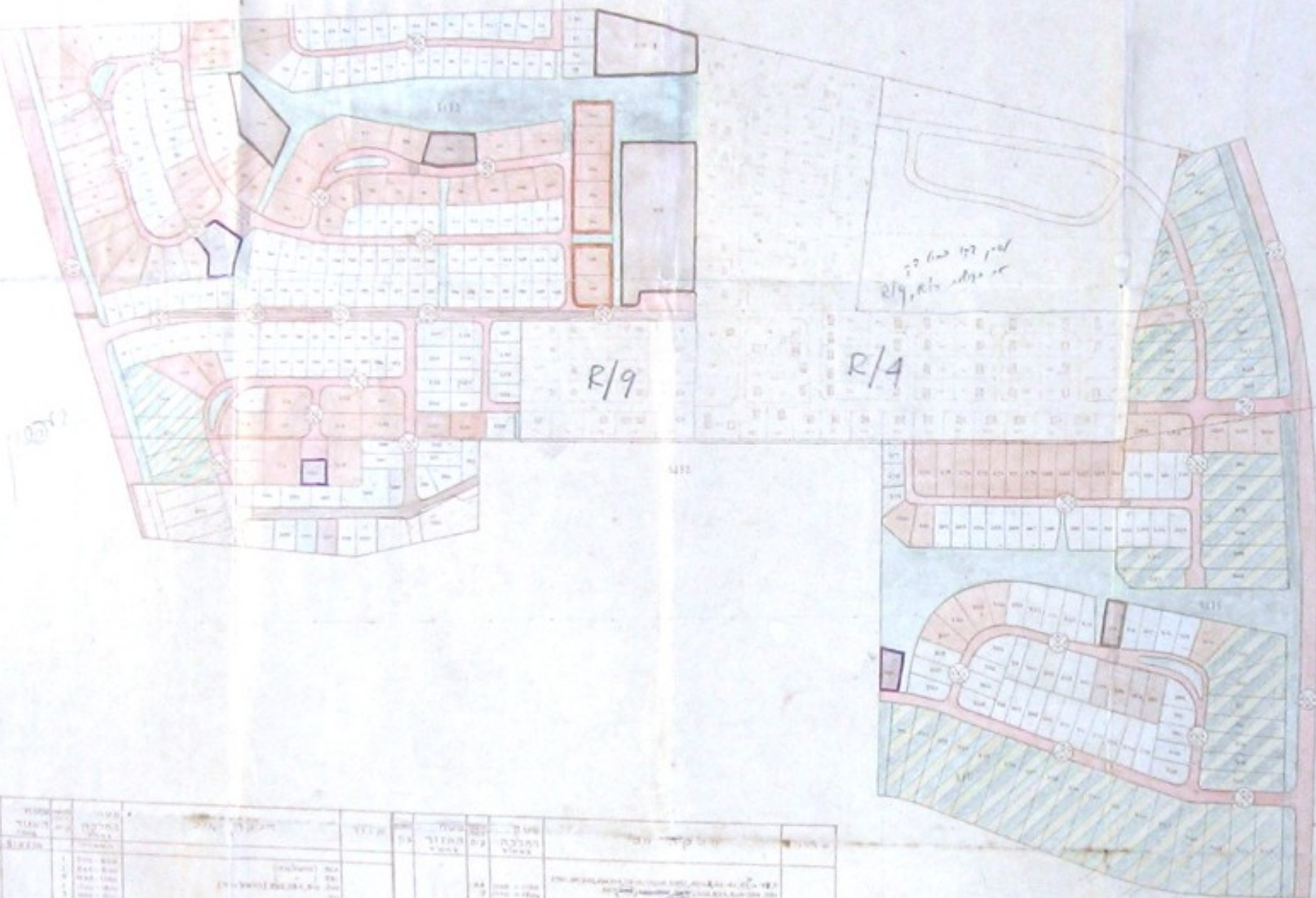
1954-1992 מכפר לישוב עירוני.

מספר משימות עמדו בפני מועצת העיר החדשה. ראשית היה צורך לחקוק מערכת חוקי עזר בלעדיהם לא הייתה יכולה לגבות מיסים, חיסול המעברה, תכנון מחדש של גבעת ברכה, הרחבת מפעל המים ובניית מאגר מים חדש (1964), מערכת ביוב, כבישים, תאורה גינון, מוסדות ציבור ומוסדות חינוך. בתחילת 1954 קרית אונו מנתה למעלה מ-5000 תושבים מבוגרים ומאות ילדים. השטחים במזרח העיר ודרומה, היכן שבעבר הלא רחוק, תכנן ריכארד קאופמן עיר גנים ובחלקה שכנה מעברת העולים, הופקדו בידי האדריכל ישראל לוטן שתכנן שכונה מודרנית לעולים הרבים שיצטרפו אליה – שכונת קיראון (תמ"מ 66).

מרחב תכנון גלילי - מחוז לוד

תכנית חלוקה מס':

חלקה: 6491
 חלקה: 6492
 חלקה: 6493
 חלקה: 6496
 חלקה: 6497
 חלקה: 6498
 חלקה: 6499
 חלקה: 6500
 חלקה: 6501
 חלקה: 6502
 חלקה: 6503
 חלקה: 6504
 חלקה: 6505
 חלקה: 6506
 חלקה: 6507
 חלקה: 6508
 חלקה: 6509
 חלקה: 6510
 חלקה: 6511
 חלקה: 6512
 חלקה: 6513
 חלקה: 6514
 חלקה: 6515
 חלקה: 6516
 חלקה: 6517
 חלקה: 6518
 חלקה: 6519
 חלקה: 6520

מקרא

- גבול החכירה
- גדר מגורים א
- גדר
- חצר הקלא
- בנין קומות
- מסגרי
- שטח פתוח
- דרך קיימת
- הדשה
- לבוטול
- בנין קיים
- שטח ליהודי
- לחשמל
- גבול מסגרי חלקה
- גוש
- קו חשמל
- בנין

מס' חלקה	שטח	מס' חלקה	שטח	מס' חלקה	שטח	מס' חלקה	שטח
6491	1000	6492	1000	6493	1000	6494	1000
6495	1000	6496	1000	6497	1000	6498	1000
6499	1000	6500	1000	6501	1000	6502	1000
6503	1000	6504	1000	6505	1000	6506	1000
6507	1000	6508	1000	6509	1000	6510	1000
6511	1000	6512	1000	6513	1000	6514	1000
6515	1000	6516	1000	6517	1000	6518	1000
6519	1000	6520	1000				

מס' חלקה	שטח	מס' חלקה	שטח
6491	1000	6492	1000
6493	1000	6494	1000
6495	1000	6496	1000
6497	1000	6498	1000
6499	1000	6500	1000
6501	1000	6502	1000
6503	1000	6504	1000
6505	1000	6506	1000
6507	1000	6508	1000
6509	1000	6510	1000
6511	1000	6512	1000
6513	1000	6514	1000
6515	1000	6516	1000
6517	1000	6518	1000
6519	1000	6520	1000

תכנית משנת 1950, אגף השיכון - הרחבת כפר אונו

גן הגיבורים על רקע ההרחבה, ראשית שנות השישים.

יעקב כהן על רקע הבנייה בקיראון(מתחם צה"ל)

מפת קריית אונו משנת 1964

גן הציבורים היום 2007

במקביל להתפתחות העירונית בשנים אילו והקמתם של מבני ציבור רבים, קרית אונו דאגה לשמר את חזותה הירוקה סביבה, אם ע"י הקצאת שטחים פתוחים לגנים הציבוריים ואם ע"י התכנון האורבאני, שמקם את מבני השיכונים בתוך מרחבים סמי ציבוריים. מתחמי המגורים לאורך לוי אשכול, רימון וצה"ל תוכננו כמתחמים סביב גינות פנימיות עפ"י מודל דומה למעונות עובדים בתל אביב, שתכנן בשנות השלושים האדריכל אריה שרון. גן אחידוב, פארק שטרן, פארק ורשה, חורשת ההסתדרות, פארק צה"ל, שדרות קרן קיימת, שדרות הנרייטה סאלד, גן העשרים לעולי הגרדום, גן הזמיר והדרור, גן שרית, גן אחאב (ששת הימים) וחורשת רימון הם רק חלק מהגנים והפארקים הציבוריים, שהוקמו ברחבי העיר בשנים אילו. אדריכלי נוף ידועים כיחיאל סגל, לופה יהלום ויצחק דנציגר היו שותפים לתכנון חלק מהגנים בעזרתם של תושבי הישוב.

טקס יום הזיכרון לחללי צה"ל

ב. תולדות גן הגיבורים

המשפחה לפני האסון, ירושלים 1946: מיכאל (עומד משמאל), אסתר (יושבת משמאל), חובקת את יונה, ולימינה נירה. אתם בתצלום: משפחת האחות, נחמה גופמן

מימין: שבע מודעות האבל על מות מיכאל (משפחה, כפר, לוחמים ושכנים), העיתון "דבר", 26.7.48

קבוצת הנוטרים. משמאל – מיכאל וולך

<p>מיכאל וולך יום לידתו: 27.10.21 יום מותו: 26.7.48 מקום מגורו: ירושלים</p>
<p>מיכאל וולך יום לידתו: 27.10.21 יום מותו: 26.7.48 מקום מגורו: ירושלים</p>
<p>מיכאל וולך יום לידתו: 27.10.21 יום מותו: 26.7.48 מקום מגורו: ירושלים</p>
<p>מיכאל וולך יום לידתו: 27.10.21 יום מותו: 26.7.48 מקום מגורו: ירושלים</p>
<p>מיכאל וולך יום לידתו: 27.10.21 יום מותו: 26.7.48 מקום מגורו: ירושלים</p>
<p>מיכאל וולך יום לידתו: 27.10.21 יום מותו: 26.7.48 מקום מגורו: ירושלים</p>
<p>מיכאל וולך יום לידתו: 27.10.21 יום מותו: 26.7.48 מקום מגורו: ירושלים</p>
<p>מיכאל וולך יום לידתו: 27.10.21 יום מותו: 26.7.48 מקום מגורו: ירושלים</p>

תכנון שכונת הפועלים, שתוכננה ע"י האדריכל אריה שרון, העמידה לרשות המתדיישבים שני מגרש למטרות הציבור. המגרשים, שהוצבו במרכז התכנית, שמשו את התושבים לבניית מבנה צינ (הצרכנייה, בית העם וגן הילדים) וכמקום התכנסות באירועים וחגים. למרות, שמקריאת חומר ארכיו עולה שהיה מחסור רב בשטחים למבניי ציבור, שטח הגן לא ניתן לבנייה ונשאר כשדה בור פתוח ו מתוכנן עד לשנת 1950, לאחר מלחמת העצמאות.

"שלושה שבועות לאחר נפילת וולך (מיכאל), החליטו החברים טירולר, זיידמן ופיזר על הנצחת ח הוועד וולך על ידי נטיעת גן על המגרש הציבורי, מול בית הספר, שיקרא "גן מיכאל". כעבור זמן קצ בעת שיגדל מספר הנופלים, יוסב שם המקום ל"גן הנופלים" והשם מיכאל וולך יועבר אל הרחוב הק שבו גר [1]". (אוגוסט 1948)

בפרטי-כל של האסיפה הכללית שהתקיימה ביום ד' 1.10.49 בבית העם, הוחלט על "נטיעת גן מיכאל" [2] שנה לאחר מכן, בפרוטוקול ישיבת הוועד מיום 24.10.50 הוחלט על הקמת האנדרטה [3].

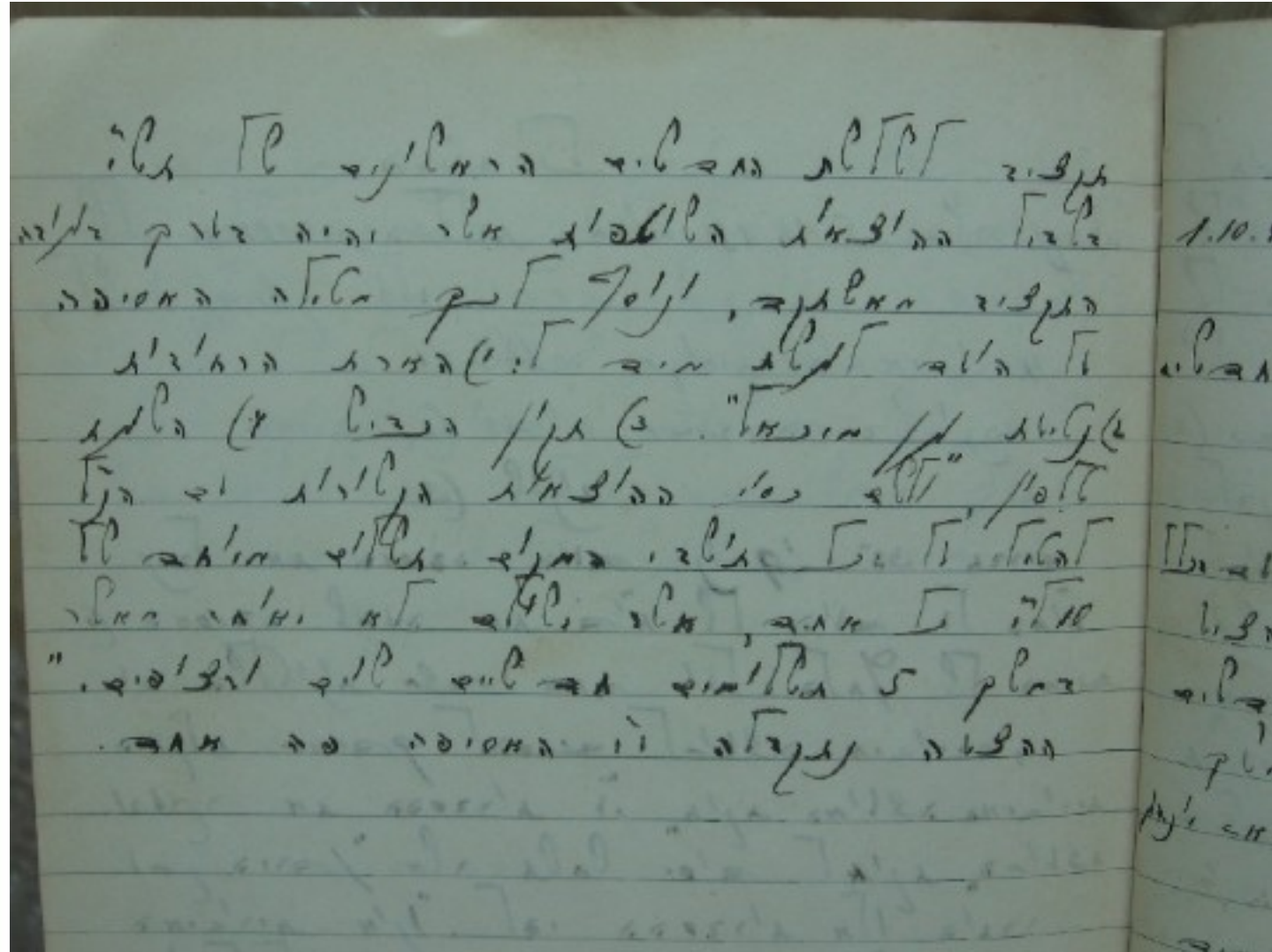
1950 הייתה השנה בה היו שזורים אירועים חשובים לכפר. הכרזתה של מועצה אזורית עם רמת אפע וכפר אז"ר וראשית הקמתו של גן זיכרון לחללי מלחמת השחרור. עפ"י ממצאים (קבלה עם חתימתו יחיאל סגל ורישום בספר הקופה), המתועדים בארכיון הישוב, הוזמן אדריכל הגנים יחיאל סגל לת את הגינה הציבורית (היחידה), שהייתה בישוב באותה התקופה. עפ"י תצ"א מ-1949 ניתן להבר שבשנה זו, לא היה באתר דבר. בתיק הבניין (בוועדה המרחבית), נמצא העתק אור עם תכנון גן על מג 47, ללא ציון שם או תאריך. עפ"י תצ"א מאוחרת יותר משנת 1956, ניתן בקלות להבחין, שהגן בנוי ענ התכנית.

בפגישה, שערכה נעמה עם פרופ. רות אניס מהטכניון, העריכה פרופ. אניס, שהתכנון נעשה ע"י יחי סגל: קודם כל בזכות טביעת ידו האישית. זיהוי האלמנטים הגרפיים, כמו עצים ושבילים, שזו כאופייניים בעבודותיו. מרכיב נוסף היה התכנון. יחיאל סגל, בתקופתו המאוחרת, נטש את התכ הגיאומטרי ועבר לקווים רכים ומעוגלים יותר, כפי שרואים בעבודה זו. תכנית הגן, עפ"י דבריה של ר אניס, הייתה גם אופיינית לתקופה, בה קמו גנים ציבוריים וביניהם גני זכרון.

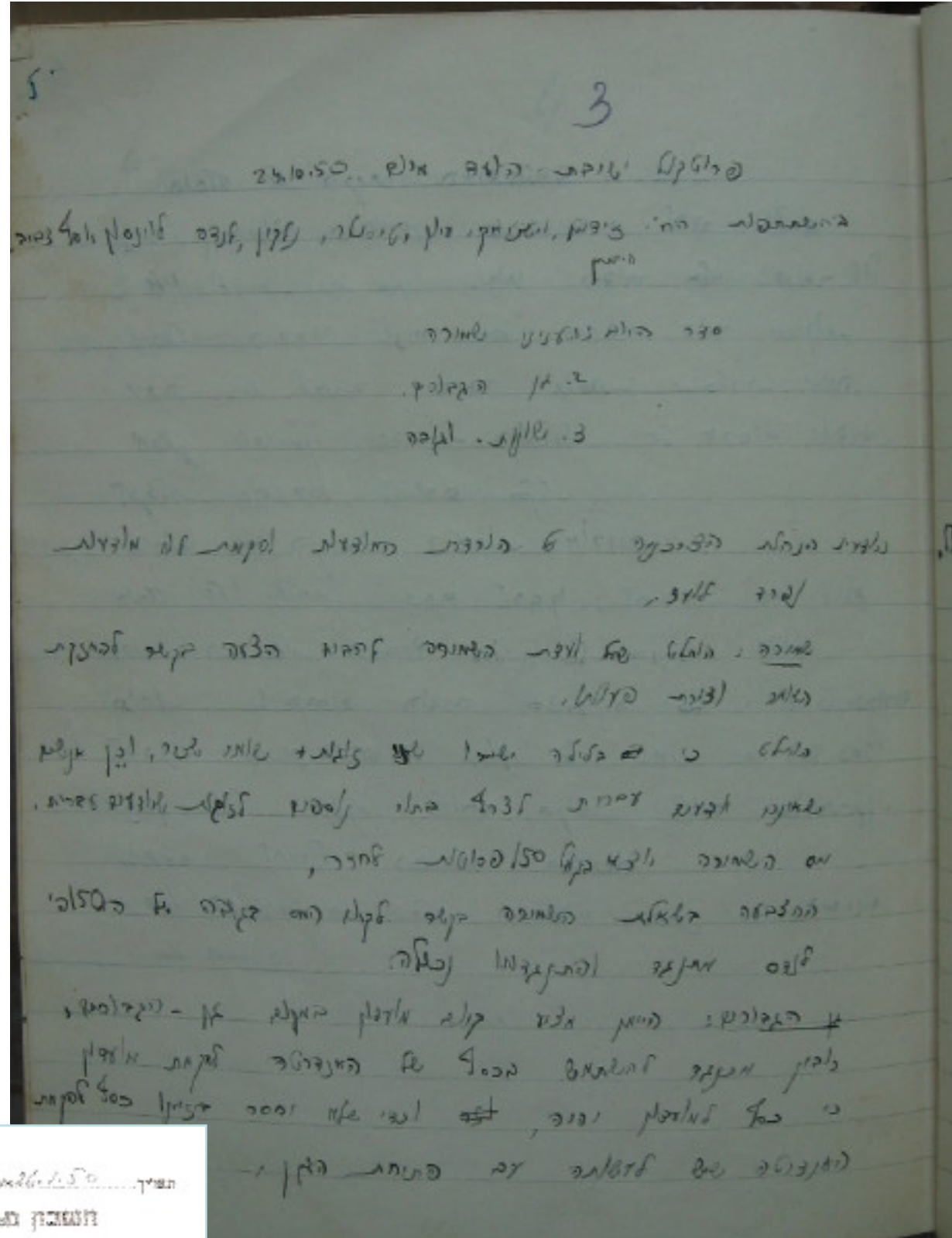
[1] יגאל סרנה, יונה וולך, עמ' 30 – סיפור חייה ומותה של המשוררת יונה וולך, שמשפחתה היתה בין מק הכפר.

[2] "ישיבת האסיפה הכללית מיום 1.10.49, ארכיון קרית אונו (מיכל 40 תיק 5).

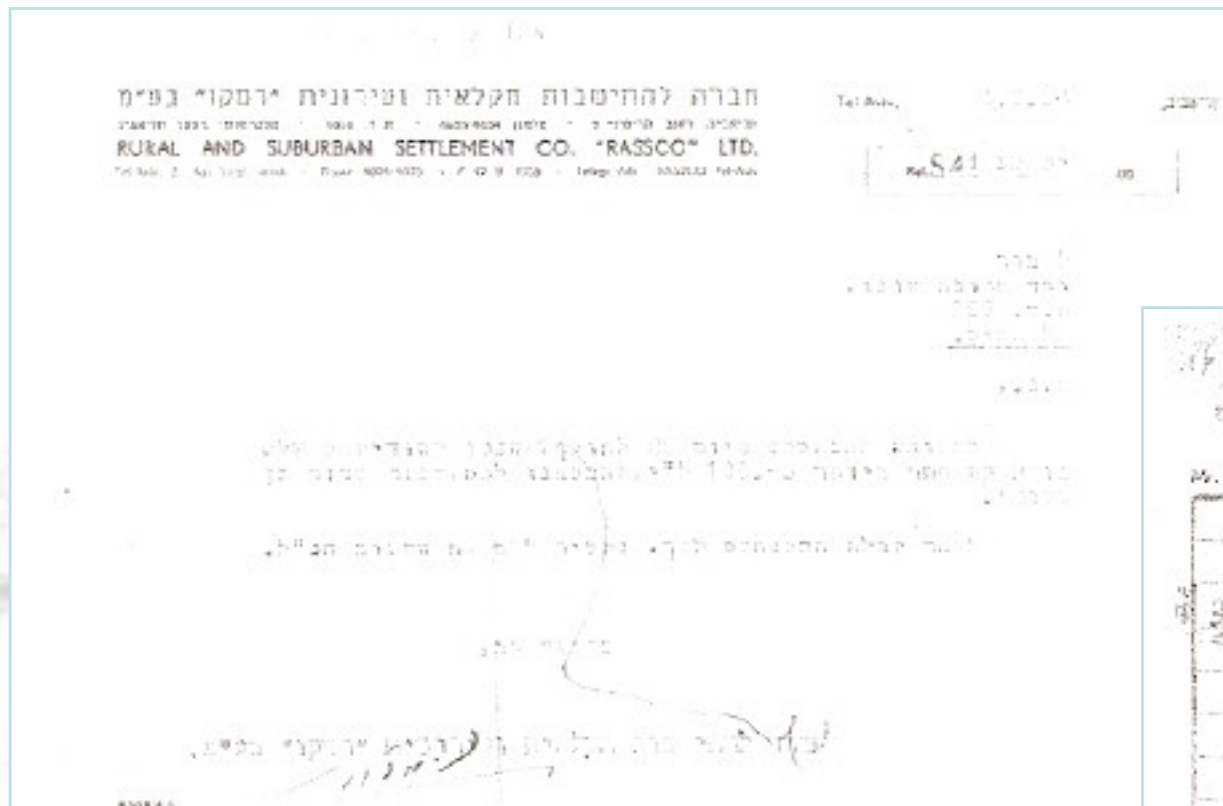
[3] "פרוטוקול ישיבת הוועד מיום 24.10.50, ארכיון קרית אונו (מיכל 40 תיק 1)

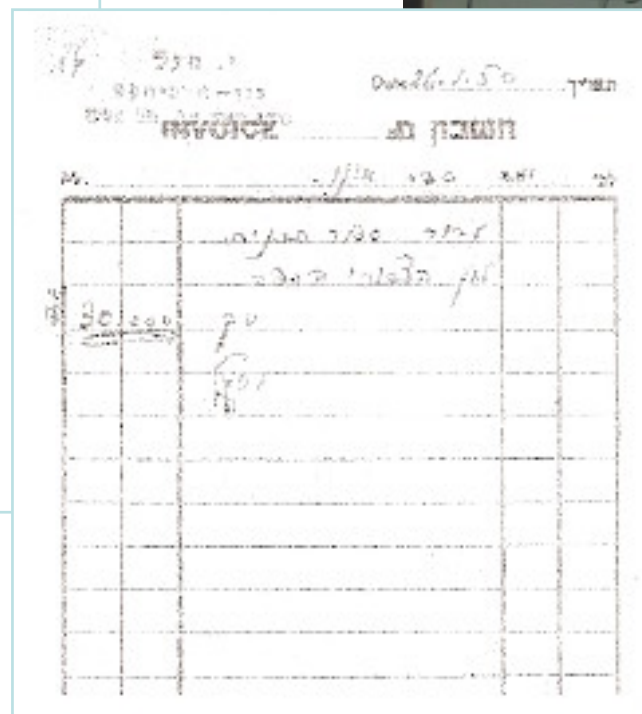
מתוך פרוטוקול וועד הישוב, אוקטובר 1949

מתוך פרוטוקול וועד הישוב, אוקטובר 1950

אישור מימון תכנית לגן עייס 100 ליי מ"רסקווי.

קבלה מאת יחיאל סגל על תכנית לגן

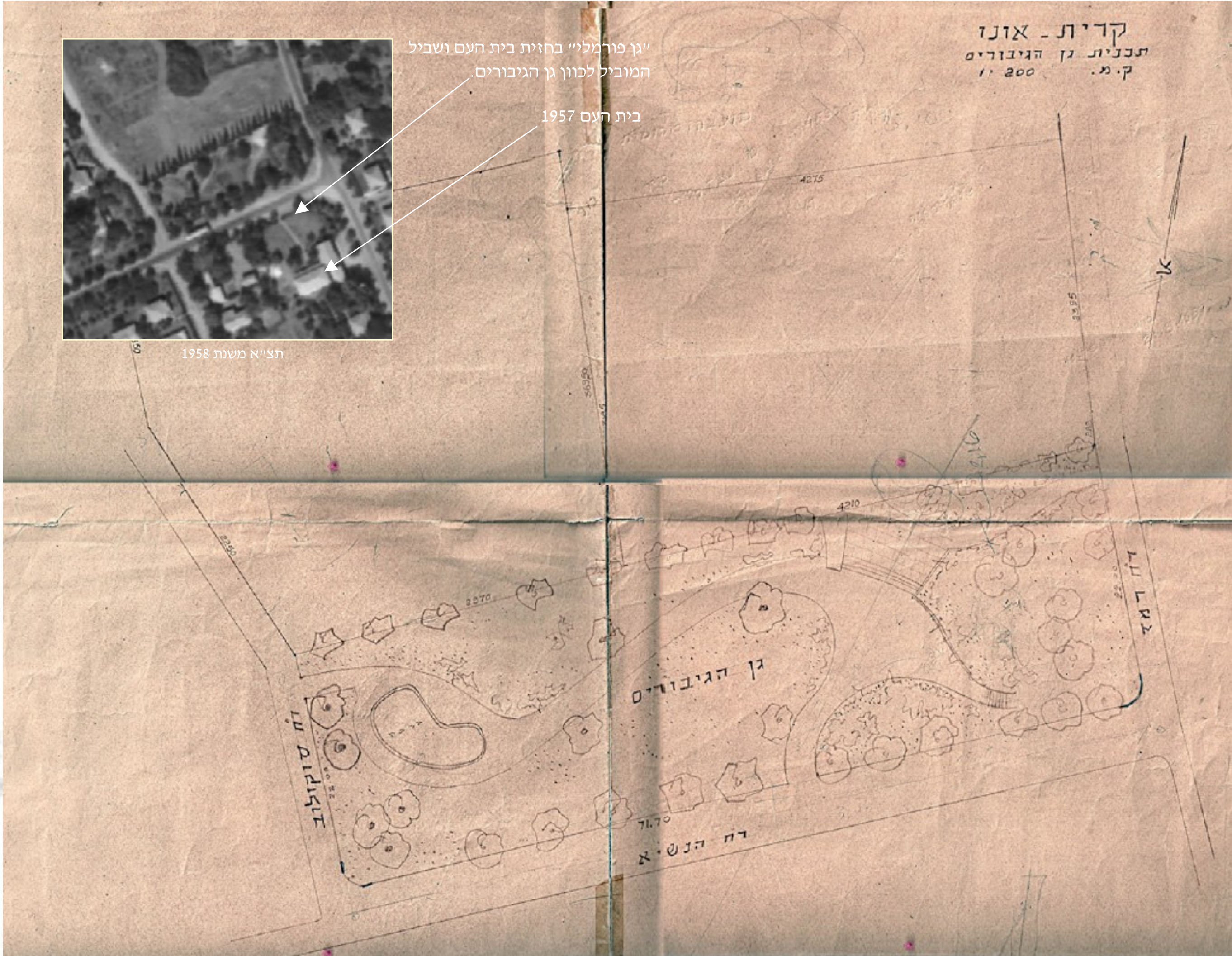

תצ"א משנת 1958

"גן פורמלי" בחזית בית העם ושביל המוביל לכוון גן הגיבורים.

בית העם 1957

קרית - אונז
תכנית גן הגיבורים
ק.מ. 200 יו

תכנית הגן - תכנית יחיאל סגל מראשית שנות החמישים

פרטיכל משיבת הנהלת המועצה מס. 23
שהתקיימה ביום ד' יז' באדר ב' תשי"ז (20.3.57)

משתתפים ה"ה: י. כהן, ה. ציפר-טריין, א. רוקנשטיין.

ראש הפרטיכל: ג. אישקוביץ.

1. ועדה ציבורית לאפור גן הגבורים.

לקראת עבודת הקמת הטרינה בדעת המועצה להקים בגן הגבורים אנדרטה זכרון ל-4 בני קרית אונו שנפלו במלחמת השחרור וכן להרחיב את שטח הגן הגבורים הנקרא על שם חללים אלה. לצורך זה פנתה המועצה למספר אדריכלים בנקשה להגיש תכניות מתאימות לצורת האנדרטה ולהחמכת הגן. יש צורך להקים איפוא ועדה ציבורית אשר תבחון תוכניות אלה ותמליץ לפני המועצה על התוכנית הטובה ביותר. בועדה זו חייבים להשתתף אנשים אשר דבריהם מסוג זה קרוניים ללבם וכן מומחים אשר ידיעותיהם מרבים להם לחוות דעה בפנין.

מחליטים:	א. חוקם ועדה בת 7 איש לתורכב:
	חברי המועצה - 3
	הורים יכולים - 2
	מהנדסים - 2

ב. פלאק חברי המועצה יהיו:
ראש המועצה - מר יעקב כהן
סגן ראש המועצה - מר חיים ציפר-טריין
נשיג הנועת חרות -

ג. נציגים של הורים היכולים יהיו:
מר אסתר וולך
מר אלחנן ליסויין

ד. נציג המהנדסים יהיו:
מהנדס דלל - מר ט. הסקום
ברקאי - "

ג. פעילותיה של הועדה תסתיימנה עם קביעת התכנית הסופית.

2. סודיות בפעולות הועדה.

סיעת אחדות העבודה במועצה הגישה חלונה לראש המועצה על כך כי אנשי עבוד שנפלו להיות חברים בוועדה יהיו הנוגות אל המועצה (בפרט בועדת הריונות) מגלים חוכן של הדיונים המתנהלים בה לפני ההחלטותיה סומאים לירידת המועצה. ראשית כל הישיבות הן סודיות ונכנסן על כך החלטת ועדה כלשהי היא בגדר המלצה בלבד וכל עוד לא אושרה על ידי המועצה אינה מחייבת אף ולכן פרסומה לפני היותה החלטה מוטט היא בגדר הפרת מלכות הטרינות המחייבת את דיוני הועדה.

במרה ויטנו מקדים על הפרת סודיות דיון ועדה כלשהי הפורק הועדה ותורכב מחדש מחברי מועצה בלבד.

מועצה מקומית קרית אונו	
דו"ח כספי לזרימת ש"ח 1956	
0748	עבודה לאפור גן הגבורים
810	השתתפות הפעולה בעבודת דחק
560	מלווה מנקים ומסודים
570	איראו מקבלים ומנקים
3,403 400	סה"כ יסוד בגן הגבורים
3,200	
709 250	
<u>5,422 650</u>	
0717	עבודה לבעור קופים בידה
510	השתתפות הפעולה בעבודת דחק
<u>17,367 050</u>	

ה ארנון
ל סוכנים
חברות וכו'
מתפקידיו
ספול בגן
יחיו ומוכנה
ת מה עד

בשנת 1954 שוב חל שינוי בישוב הקטן. המועצה האזורית התפרקה וקמה מועצה מקומית בראשותו של יעקב כהן. בדו"ח הכספי לחודש מרץ 1956, במסגרת עבודות לשיפור גן הגיבורים תוקצבו 6,422 ל"י. חלק מהמימון נעשה באמצעות הממשלה בעבודת דחק, חלק מעמלות בנקים ומוסדות וחלק מאשראי ספקים [4]. שנה לאחר מכן הוחלט בישיבת המועצה להרחיב את הגן ולצרף שתי חלקות שהיו מיועדות למגורים לשטחו. מפרטיכל ישיבת הנהלת המועצה מס. 23 (20.3.57) סעיף 1: "ועדה ציבורית לשיפור גן הגיבורים" [5]. מטרת הוועדה, להקים בגן הגיבורים אנדרטת זיכרון לארבעת בני קרית אונו שנפלו במלחמת השחרור וכן להרחיב את שטח הגן. לצורך כך פנתה המועצה למספר אדריכלים להגיש הצעות מתאימות לצורת האנדרטה ולהרחבת הגן (הגן הקיים שנראה שתוכנן ע"י יחיאל סגל ב-1950). בסוף אותו החודש, במהלך ישיבת מועצה נוספת, עלה נושא זה שוב, במסגרת ההכנות לחגיגות העשור למדינת ישראל [6] בהמשך, עפ"י פרסום מקומי "אגרת לתושבי" [7] משנת 1958 נערכה תחרות בין אדריכלים, לתכנון הגן המורחב בו זכו האדריכל יעקב שלגי ואדריכל הגנים יצחק דנציגר (בשנת 1950 זכו השניים במקום שני על תכנון הר הרצל). וכך נרשם באגרת:

"לא מקרה הוא, כי דווקא נושא רגיש זה שארנו לסיוס סקירתנו. יודעים אנו כי חלק מכובד מתושבנו חושבים כי דווקא בשטח חשוב ונשגב זה לא נעשה די ואולי אף מעט מאוד. יתר על כן, הננו מוכנים להודות כי אף אנו (אם מנימוקים שונים) סבורים, כי עדיין לא הצלחנו לתת ביטוי נעלה וראוי לזכר בנינו היקרים שנפלו חלל על תקומת המולדת. אבקשך אם כן, לראות בדברנו אלה לא הצדקות כל שהיא, אלא הסבר עובדתי ותו לא. כל חברי המועצה היו בדעה כי המפעל שיוקם להנצחת זכרם יהיה לתפארתם ולתפארת כולנו ולכן הוחלט:

- א. לשפר את "גן הגיבורים הקיים".
 - ב. להכפיל את שטחו ולהפכו לגן ציבורי היאה לנושאי שמו.
 - ג. הקים אנדרטה יפה שתבטא את הרעיון למענו נלחמו ונפלו מות גיבורים.
- השלב הראשון בוצע בשלמותו והגן נהפך למקום מרגוע לרבים מתושבי הקריה, לפני שנתיים, ביום זיכרון לחללי מלחמת השחרור אף הנחנו את אבן יסוד לאנדרטה שתוקם בו.

[4] "דו"ח כספי לחודש מרץ 1956, מועצה מקומית קרית אונו, עמ' 10 - ארכיון קרית אונו (מיכל 55 תיק 2)

[5] "פרטיכל משיבת הנהלת המועצה מס. 23, יום ד' י"ז באדר ב' תשי"ז (20.3.57) - ארכיון קרית אונו (מיכל 55 תיק 1).

[6] "פרטיכל משיבת הנהלת המועצה מס. 24, יום כח באדר ב' תשי"ז (31.3.57) - ארכיון קרית אונו (מיכל 55 תיק 1)

[7] "אגרת לתושבי", ערב יום העצמאות תשי"ח, המועצה המקומית קרית אונו.

המועצה המקומית
קריית אונו

אגרת לתושב

עשור למדינת ישראל

ערב יום העצמאות תשי"ח

תכנית האנדרטה שהוקמה לזכרה ללי קריית-אונו במלחמת השחרור
לפי הצעת הפסל דנציגר והאדריכל שלנו – זכו בפרס ראשון
הסבר בדבר מקום האנדרטה – באגרת הבאה.

בבצוע השלב השני נתקלנו בקשיים שלא שיערנום מראש, השטח הגובל עם הגן הנוכחי נמצא בבעלות פרטית ולמרות מיטב מאמצנו לא הצלחנו עד כה להעבירו באופן חוקי לבעלות המועצה. מאידך קיימים כל הסיכויים כי העברה זו תבוצע בקרוב ואז יורחב הגן כפי שתוכנן.

בצוע השלב השלישי (הקמת האנדרטה) תלוי בעיקר באמצעי המימון. אין בדעתנו להסתפק בהקמת גלעד כמקובל במרבית הישובים, אנו רוצים כי האנדרטה שתוקם תיהפך ליצירה אומנותית בפני עצמה בעלת רעיון וצורה מקוריים. לפני שנתיים פרסמנו מכרז בין הפסלים הידועים ביותר בארץ ואף פרסמנו בזמנו באחת מ"אגרות לתושב" שלנו את דגם ההצעה שנבחרה. ומסתבר כי ע"מ לממש את הרצוי יש צורך בכסף רב, אך למטרות כגון אלה אין הממשלה מקציבה הלוואות מכספי הפיתוח שלה ועלינו לגייס כסף זה בכוחות עצמנו. אי לכך החליטה המועצה על "קרן האנדרטה" ויש לציין בסיפוק כי במשך השנה של קיומו, שתפו עצמם בו רבים מתושבי הקריה בסכום המתקרב לשליש מההוצאה המשוערת. הנה כי כן הולך ומתגשם ואנו תקווה כי תוך שנתיים הקרובות יהפוך הגן למקום בו ימצא התושב ומרחוק בא, פינת התייחדות עם זכר קדושנו."

תכנית הגן המורחב, פורסמה בעיתונים רבים מאותם השנים ובמיוחד צוין פסלו של דנציגר "הרועה והמלקוש" כפסל (אנדרטה) המיועד לגן. בכתב העת "הנדסה ואדריכלות" 1960 נכתב כי "התכנית המוצעת עם האנדרטה במרכזה, נועדה לבטא עצבות לזכרם של קורבנות מלחמת השחרור. שילובה בתוך הגן בצורה מרחבית מבליט את האנדרטה ומעמידה להשפעה נכונה של אור וצל בשעות היום השונות ומכיוונים שונים, בניגוד ל"קיר הזיכרון", הנראה מכוון אחד בלבד" [8]. לבסוף, בשנות השישים המוקדמות נחנך הגן, בהתאמה לתכנית אך ללא חלק משמעותי ממרכיביו: האנדרטה, בריכת המים ועוד. עם זאת, שדירת הברושים היפה, שנטעה בשנות החמישים כגבול הגן המוקדם של סגל, נמצאה בתכנון החדש במרכזו, ולמרות שאינה מופיעה בתכנית, חלק מהעצים נשמר עד היום.

[8] הנדסה ואדריכלות עיתון אגודת האינג'נרים והארכיטקטים

פרוייקט

יד לבנים בכפר אונ
ארכי י. שלגי, פסל: י. דנציגר

MEMORIAL TO THE FALLEN
I. Shalgi, Arch. I. Danziger Sculptor

התכנית המוצעת עם האנדרטה במרכזה נועדו לבטא עצבות לזכרם של קרבנות מלחמת השחרור.

התכנון הפיסי של האנדרטה — פינורליאנושי: שתי דמויות שרויות בעצב קודר. האנדרטה אותרה במקום נמוך בשטח הגן, מוקפת כרי דשא נרחבים, ללא בסיס צומח מהארמה וללא נוף חיצוני. שילובה בתוך הגן בצורה מרחבית (פלסטית), עם בליטות ושקעים הנראים בצורות שונות ומשתנות מכיוונים שונים, מבליט את האנדרטה ומעמידה להשפעה נכונה של אור וצל בשעות היום השונות ומכיוונים שונים, בניגוד ל"קיר-זכרון", הנראה מכיוון אחד בלבד. הפסל הועמד במקום נמוך, שיהא קרוב ללב ויבטא את הכאב האנושי. צורתו הבלתי מהוקצעת ללא צורה גיאומטרית מדוייקת, מחייבת את סיפוח הגן בצורה טבעית יותר, ללא עידוד-יתר. הפסל עשוי אבני-קורקר חולית בשיטת חוליות מהקשרות ומשתלבות. עצם היראהו של הפסל נראה מורד אולי ממבט ראשון, אך אין ספק, שהסתכלות ממושכת ותוזרת הקרב אותו ללב הצופה ולהבנתו.

כתשובה נא להוכיח
מ-ש-9/976

תאריך: בניסן תשי"ז
18 באפריל 1957

מועצה מקומית
קרית-אונ
טלפון 71654

לכבוד
האדריכל י. שלגי והפסל י. דנציגר,
תל - אביב.

א.נ.

הננו שמחים להודיעכם כי תכניתכם נבחרה לבצוע האנדרטה בגן הגבורים שבקרית אונ. ברכותנו להצלחתם.

להלן דו"ח משיבות הועדה לבחירת ההצעה להקמת האנדרטה:

התקיימו 2 ישיבות בימים 4.4.1957 ו-9.4.57 וסוכמו הדיונים כדלקמן:

תכנית מס. 1:

תכנית הגן נראה לנו לנאה. האנדרטה מונומנטלית מדי וחורגת ממדות הגן הצנוע. אתור האנדרטה קרוב להמולת הרחוב הראשי. צורת האנדרטה ואופיה אינם חורגים מן המקובל ולא מצאנו בו רעיון חדש.

תכנית מס. 2:

תכנון הגן משביע רצון בהחלט. במיוחד יש לציין את הככרונת בפנת הרחובות אשר נעימה מבחינת פתרון בנין ערים. אתור האנדרטה ממש לצד הרחוב, פוגם לדעתנו את התפקיד לה נוצרה. הגשת הנושא העיקרי (פיגורה) בצורת רשום בלתי מחייב, עלול לדרוש בעתיד שפוי נוסף.

תכנית מס. 3:

תכנון הגן משביע רצון. הקמת האנדרטה בנקודה הנמוכה בשטח נראית לנו לנכונה, במיוחד שמאפשרת ראית האנדרטה מכל נקודות הגן. כמ"כ הרחקה מן הרחוב נראית לנו כיתרון. המקוריות בצורתה של האנדרטה קסמה לנו עקב היותה נועזת ועם זאת בעלת מימדים צנועים המתאימים לגן ולסביבה.

הועדה החליטה פה אחד לבחור בתכנית מס. 3 שמחבריה הנם האדריכל י. שלגי והפסל י. דנציגר.

בכבוד רב,
(י. שלגי)
ראש המועצה

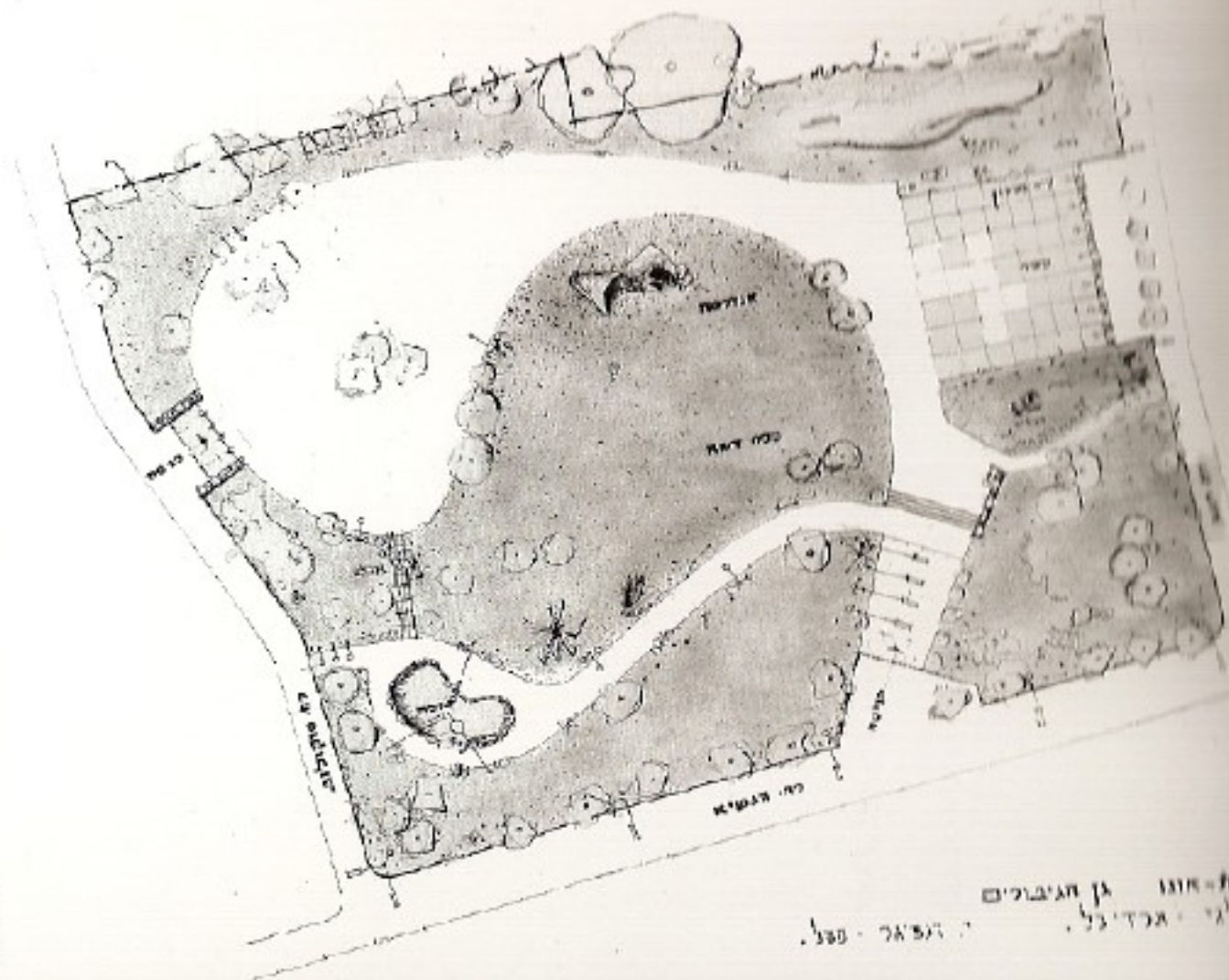
(מ. קרפמן - אדריכל)
מהנדס המועצה

PROPOSALS FOR PARK OF THE HEROES

Kiryat Ono

הצעה לטפס לגן הגיבורים
קריית אנו (1957)
Proposal for a sculpture for the
Garden of the Fallen,
Kiryat Ono (model, 1957)

הוכנה לטפס לגן הגיבורים קריית אנו, 1957. תצלום: ז'לפיר
Area plan for the Garden of the Fallen, Kiryat Ono, 1957. Photograph: Zefir

קריית אנו - גן הגיבורים
יצחק דנציגר - פיסול

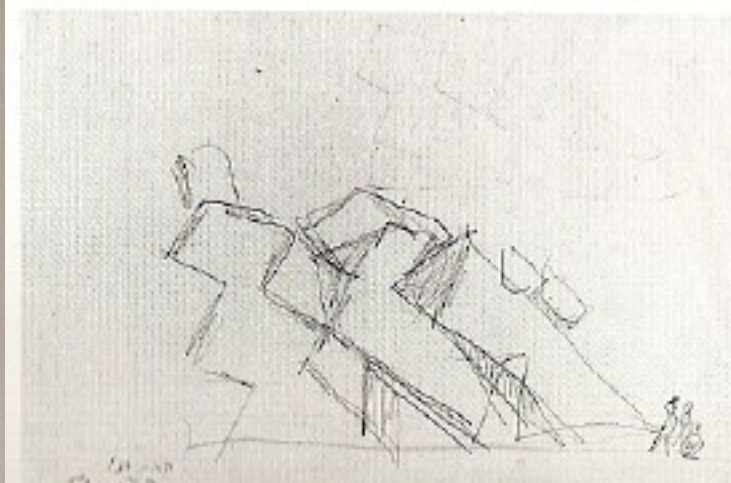
”יצחק דנציגר” – מרדכי עומר

הצעות לגן הגיבורים

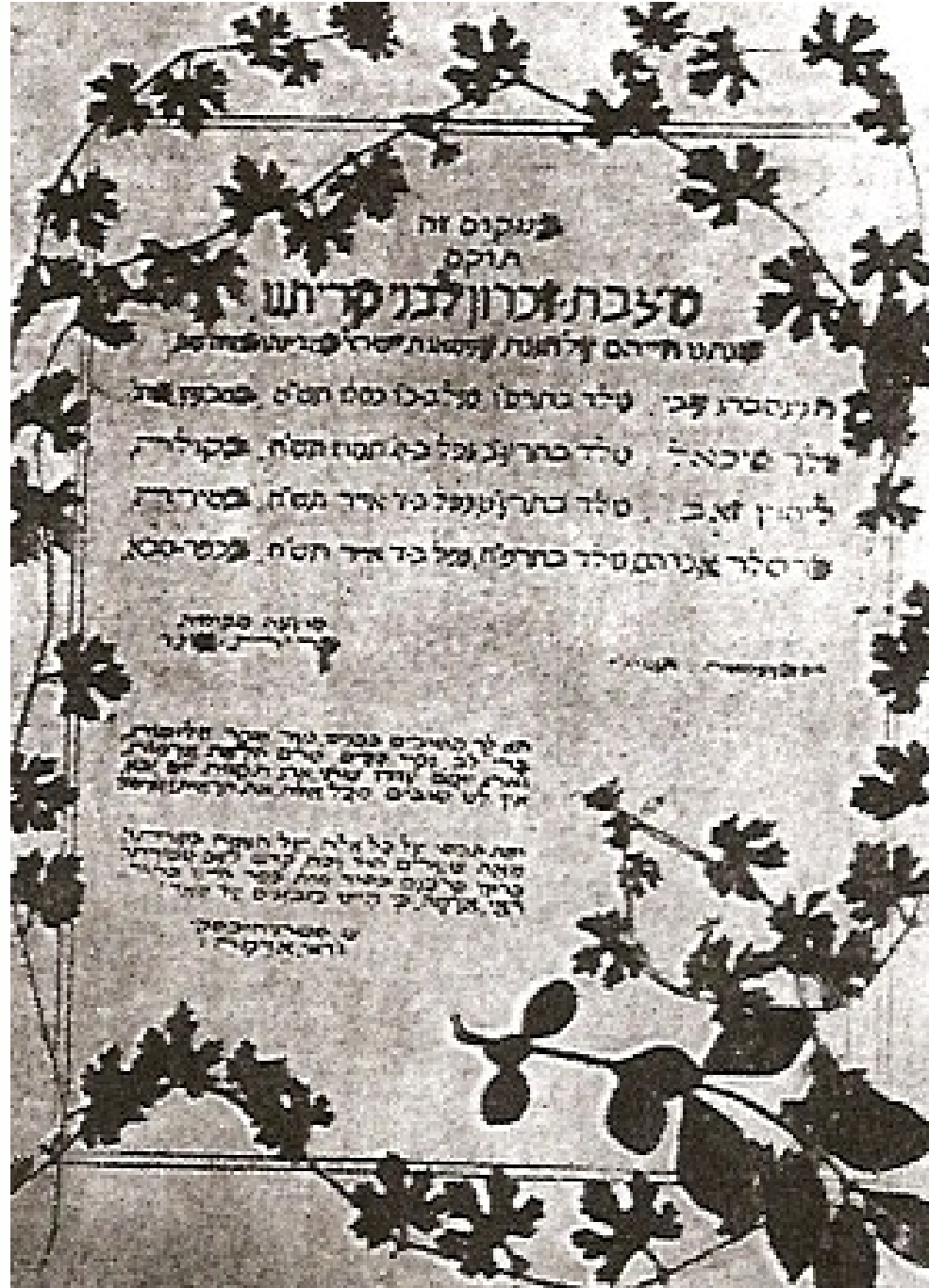
קריית אנו

בראשית 1957 הוזמן דנציגר יחד עם האדריכל יעקב שלגי לעצב גן בקריית אנו, שיטוש אתר הנצחה להללו בלחמת העצמאות. במרכזו של כיכר דשא שעוצבה כקו ספירלי מתכנס, הציע דנציגר פסל המורכב מדמויות עומדת המחזיקה תומכת בישות נפילה הכורעת אל תוך מבנה פירמידלי. אף כי אין שום רמז למשמעותו של זוג מונומנטלי זה, נראה כי האפשרות שדנציגר בחר במחטים העקודה בנושא לפסל היא הקרובה ביותר.

העזרון האמן נמצא תצלום של דגם, שאף הוא מצוין בדיגם לגן ציבורי בקריית אנו; דגם זה הוא מ-1963, כנראה הצעה מאוחרת, ובתבניתו הגיאומטריות הוא מאוכר גנים מאוחרים יותר של דנציגר, כמו למשל הגן של בתישבע דה דרשילד באפקה מ-1965 (ראה עמ' 220).

ארכיון שלגי – אוסף צילומים של האנדרטה. פיסול: יצחק דנציגר

מגילת הקלף שהוסמנה באבן היסוד לאנדרטה

מתוך ארכיון משפ. רשף

טקס זיכרון בשנות החמישים לפני הרחבת הגן

פרק שלישי

א. ניתוח האתר

על מנת לנתח את האתר, עלינו לבצע את הפעולות הבאות:

- א. מחקר פיסי של הגן עפ"י התצ"אות והתכניות השונות מאז הקמתו ועד היום.
- ב. זיהוי אלמנטים פיסיים וצמחיים שתכננו ובוצעו, שתכננו ולא בוצעו, שתכננו ושונו.
- ג. מצב קיים

א. מחקר פיסי של הגן

תכנית יחיאל סגל, כפי שבאה לביטוי בשרטוט התחתון ובתכנית המדידה, היוותה את הרעיון הראשוני לגן. הגן תכנן על שטח של 1570 מ"ר.

הכניסה, הממוקמת על רחוב הנשיא, תוכננה מול הכניסה לבית העם בחלק הדרומי, ובכך היוותה רצף חללי ציבורי.

הגן חולק לשני אזורים: בחלק המזרחי, בוצע משטח אבן פראית (הקיים עד היום), עליו תוכננה, כנראה, האנדרטה הראשונה (שלא ידוע עליה דבר למעט כוונות לבצעה). זהו האזור הפורמלי של הגן ועל כן תוכנן בחלק הגבוה ולווה במדרגות רחבות ומכובדות מציר הכניסה.

האזור השני, המערבי, תכנן כגן ציבורי "רוחני", משולב בבריכת נוי אולי בכדי לבטא התחדשות, זרימה, שמחה וצלילות. המים – כיסוד חיים נתן לתכנון גן הגיבורים אלמנט חשוב שבטא מחזוריות וטבע החיים. כמו כן, מקום זה היה אמור להוות פינת נוי להרגע. הבריכה לא בוצעה.

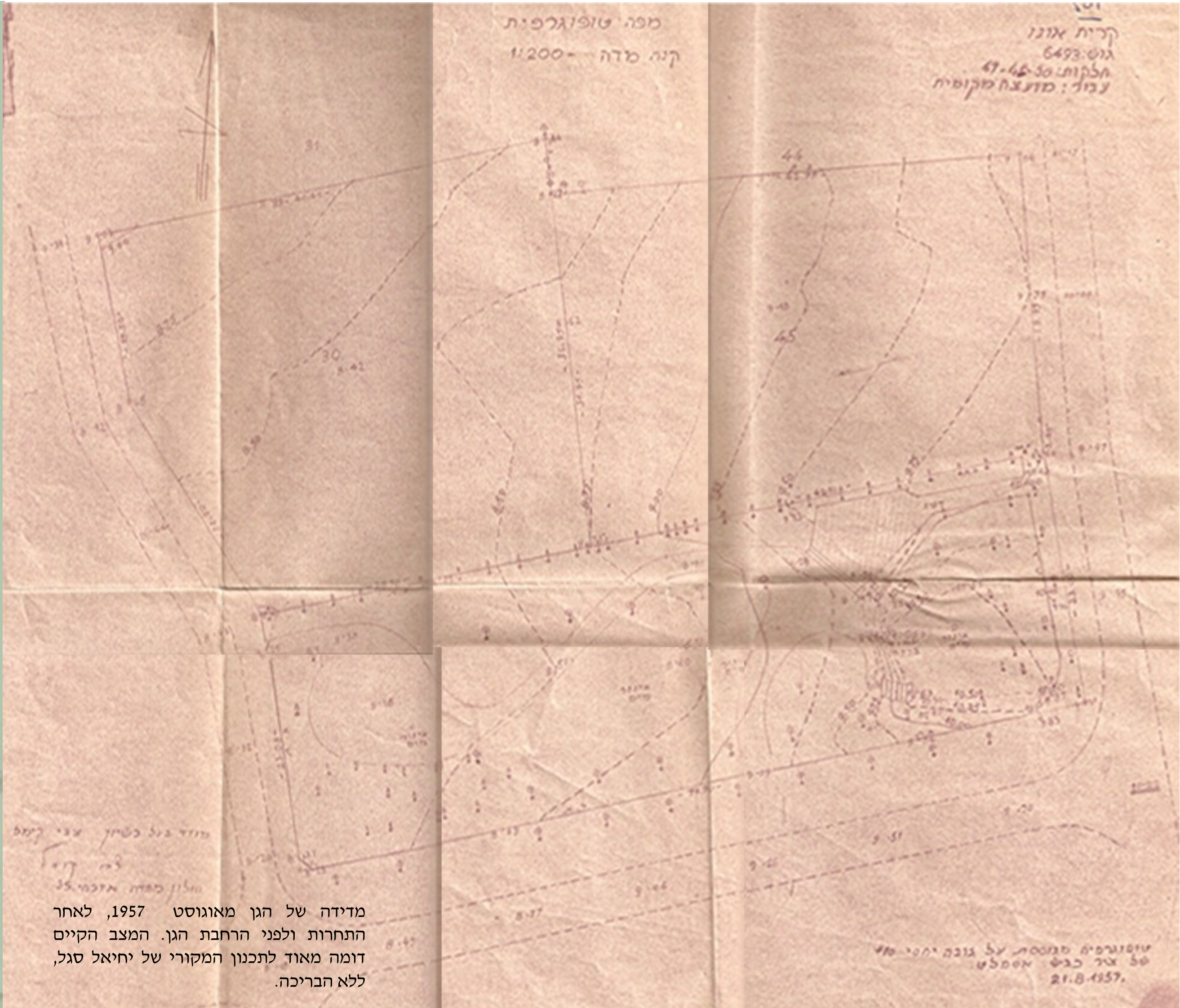
בגבול הצפוני תכננה שדירת עצים ועפ"י הקיים, היתה זו שדירת ברושים (ברוש מצוי) שהיה נפוץ בגבולות מגרשים ושתילה בכלל.

לא מצוינים שמות עצים.

בית העם

תכנית גן, מיוחסת לתכנון יחיאל סגל מ-1950

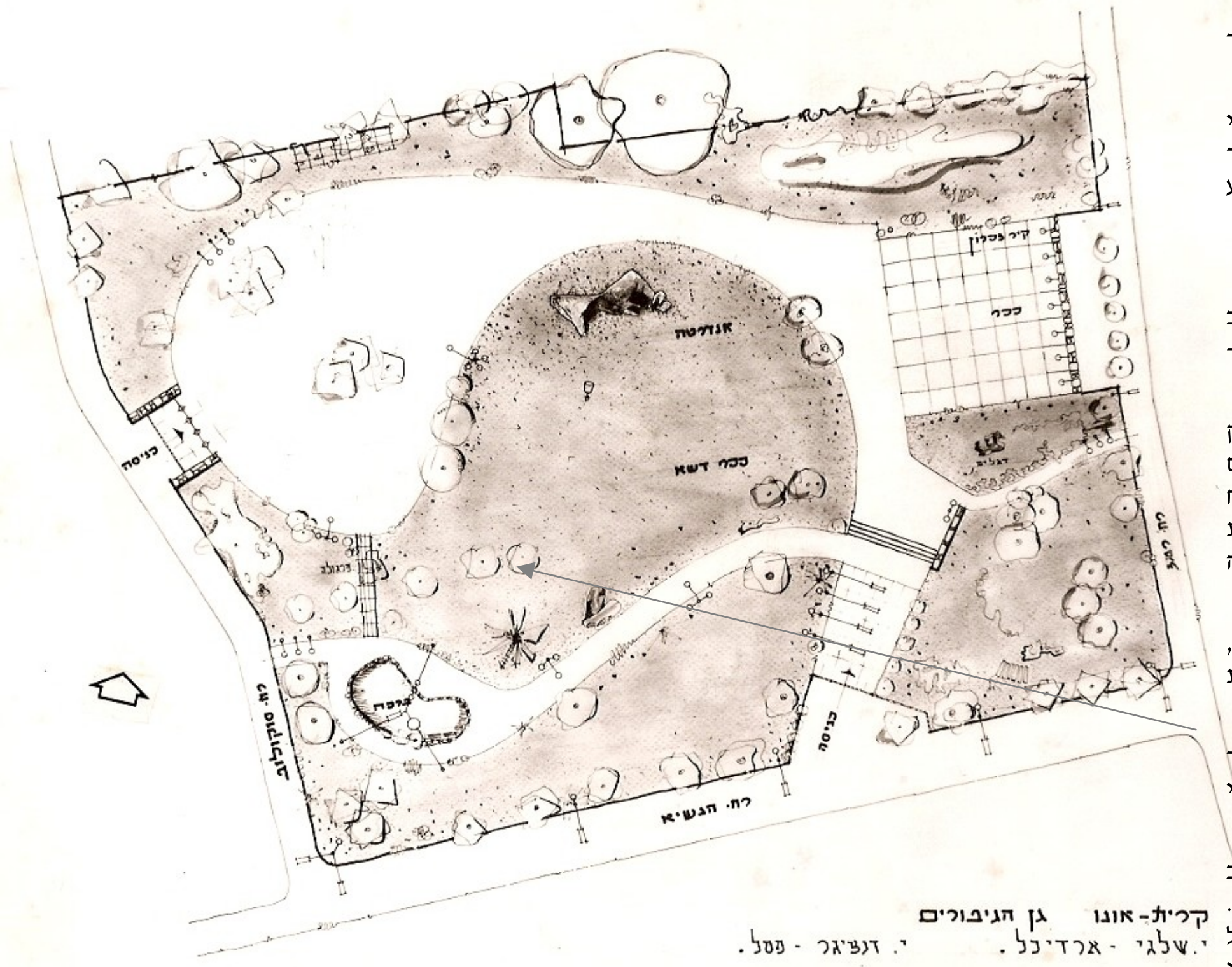
קרית אונן
גוש: 6493
חלקות: 35-46-47
עבוד: סדעצה מקומית

פה טופוגרפית
קנה מדה - 1:200

מוזד בול כטיין עבי קינח
למ קו
מולון מדה אדמה 35

טופוגרפיה מנסחה על גובה יחסי 1:10
50 אר כביש אסמל
21.8.1957.

מדידה של הגן מאוגוסט 1957, לאחר התחרות ולפני הרחבת הגן. המצב הקיים דומה מאוד לתכנון המקורי של יחיאל סגל, ללא הבריקה.

קרית-אונו גן הגיבורים
 י. שלגי - ארדינל . י. דנציגר - פסל .

ארכיון שלגי – ההצעה כפי שהוגשה לתחרות וזכתה ב- 1957

תכניתם של יעקב שלגי ויצחק דנציגר, שהתקבלה בשנת 1958, המשיכה את הקו התכנוני של יחיאל סגל ונסתה לחדש ולחזק חלק מהאלמנטים שהיו קיימים בה.

התכנית הזו חלקה את הגן לארבעה חלקים המקפים ככר דשא גדולה (כנראה לצורך אירועים).

הכניסה חודשה והורחבה ואף הפכה לאלמנט גיאומטרי המדגיש את ציר הכניסה אל עבר משטח האבן הקיים, אך הפעם, רק כמעבר אל עבר קיר הזכרון והמשטח המרובע שלפניו.

בחלק המערבי, הוחזרה הבריכה בכוונה לבצעה.

מעליה, תכננה רחבת התכנסות נוספת, לבאים מרחוב סוקולוב. בין הבריכה למשטח תכננה פרגולה בכיוון מערב-מזרח למנוחה.

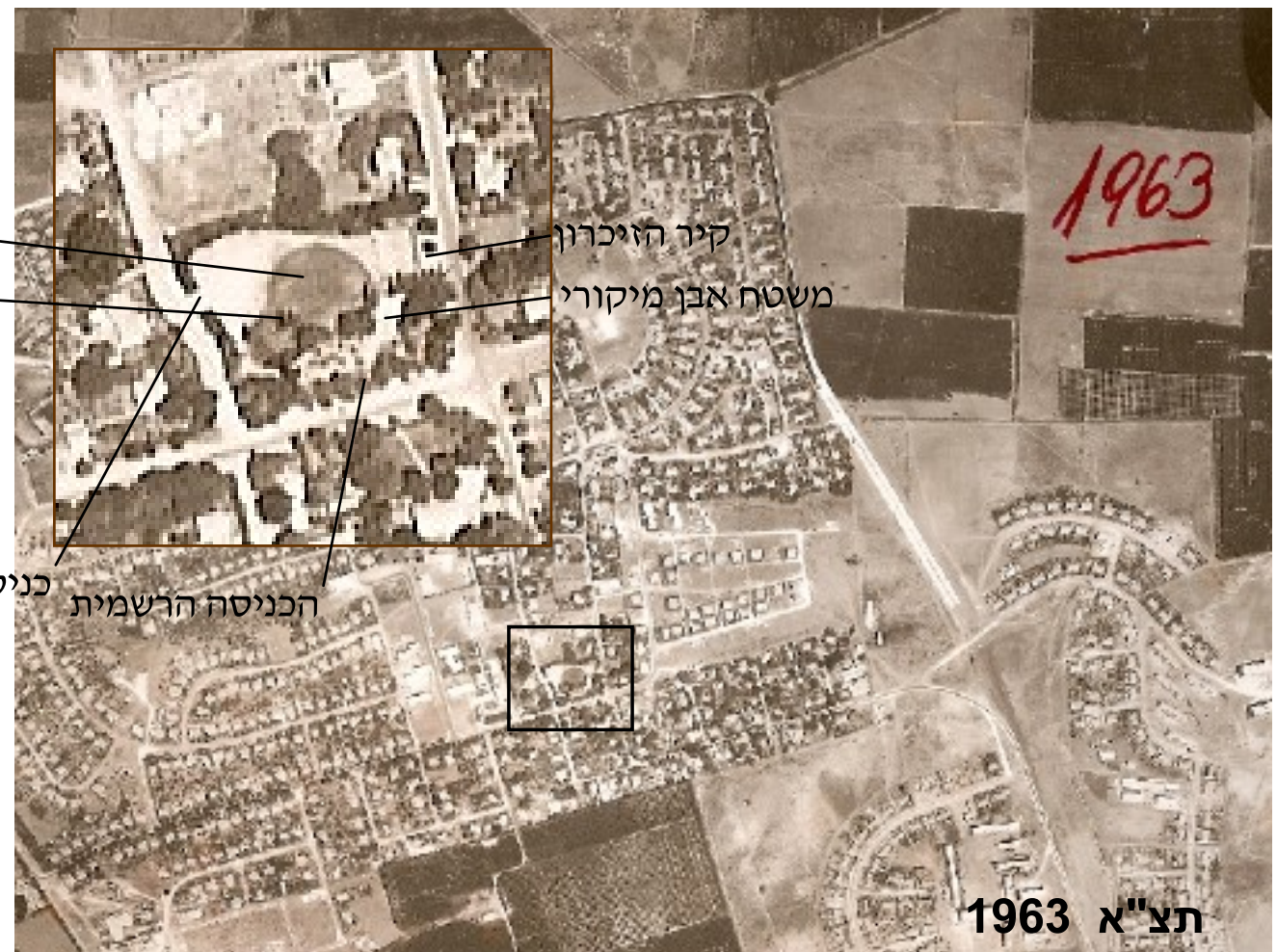
תשומת לב מיוחדת קבלה כיכר הזיכרון הרשמית בחלק המזרחי. תוכננה רחבה מרובעת, מחולקת ל-14 מודולים של ריצוף משתנה, המודגש במרכזו באבן בהירה על משטח כהה. קיר הזיכרון תכנן בנסיגה פנימה מרחוב רמז וזאת לשם הדגשת חשיבותו גם בדופן האחורית, שם תוכננה שתילת עצים.

האנדרטה שתכנן דנציגר, הייתה מרכז ה"תרבותי" של הגן, מסביבה הכיכר והשביל המקשר בין אזור הזיכרון לרחבת הכניסה המערבי.

ניתן להבחין בסימון עצים על ציר שדירת הברושים. סביר להניח, שהייתה התחשבות תכנונית בעצים הקיימים, כפי שנראה מהצפיפות בחלק הדרומי של התכנית.

אין אנו יודעים, אם הייתה הוראה כללית להתחשב בתכנית הישנה של הגן מסיבה שימורית או כלכלית. ואולם, עצם קיומה של תכנית ששמרה את תכניתו של סגל, ראוי לציון וכך ראוי שיעשה גם לתכניתם של שלגי ודנציגר.

התכנית של שלגי ודנציגר, הציבה בגן הזיכרון אלמנטים רבים ומשמעותיים, לקודש ולחול, שלצערנו לא בוצעו: הכניסה הדרמטית מרחוב הנשיא, הבריכה, הפרגולות, והאנדרטה. רחבת הכניסה במערב "נסתמה" מאוחר יותר ע"י המקלט ונעשו שינויים רבים בצמחייה.

נתונים שניתן לנתח מהתצ"אות:

תצ"אות הן אחת הדרכים לתעד את הגן לאורך השנים.

א. תצ"א מ-1949 הנמצאת במרכז המיפוי ישראל, מראה שטח אדמה ללא גן.

ב. תצ"אות מ-1956, מ-1958 ומ-1960 מראות את הגן הראשון, שתוכנן ע"י יחיאל סגל בהתאמה לתכנית (ללא הבריכה בפינה הדרום מערבית). הכניסה הרשמית מתוכננת ממול לכניסה לבית העם. נראה בבירור המשטח שיועד לטקס ולאנדרטה בפינה הצפון מזרחית. כנו כן, נראית שדירת הברושים בחלק הצפוני, התוחמת את הגן בצד זה.

ג. בתצ"א משנת 1963 נראה לראשונה הגן המורחב עפ"י תכנית שלגי-דנציגר. המקלט אינו בנוי, נשמרה הכניסה המקורית ומשטח האנדרטה הראשון עפ"י התכנון של סגל. עפ"י גודל העצים בחלק הדרומי, מראה שהעצים המקוריים נשתמרו ואף גדלו.

ד. בתצ"א משנת 1971 שני חלקי הגן נראים בבירור ותואמים את הרעיון של תכנית שלגי-דנציגר עם כיכר הדשא במרכז וקיר ההנצחה בחלק המזרחי העליון. נראה בבירור המקלט בצד הצפון מזרחי. הגן ההיסטורי עדין מכיל עצים ראשוניים ואת שדירת הברושים בחלקה.

ה. תצ"א משנת 1989 מראה שינוי גדול בצמחיה בכל חלקי הגן. ה"גבעה" בפינה הדרום מזרחית "נקיה" מעצים וגם הכניסה מרחוב הנשיא, נראית שונה. החלק הגובל בצפון, לא מכיל את העצים הראשוניים למעט הפיקוס הגדול בחלקו הצפון מערבי. בחלק הדרום מערבי נגדעו העצים ונותר רק

1961 - שדרת הברושים

השוואה בין מצ"ב הגן היום לעבר

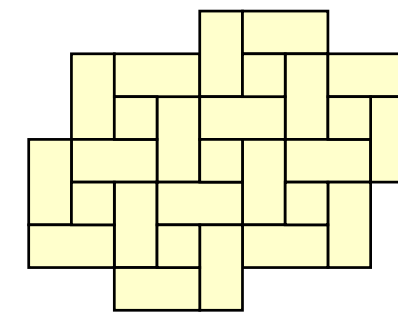
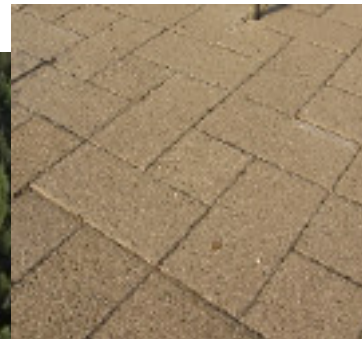

אמצע שנות השישים והיום (2007) - מבט דרומי לכוון קיר הזיכרון – נראים בבירור מספר הברושים, מאחורים עץ צל (אולי סיגלון) הריצוף וקיר הזיכרון.

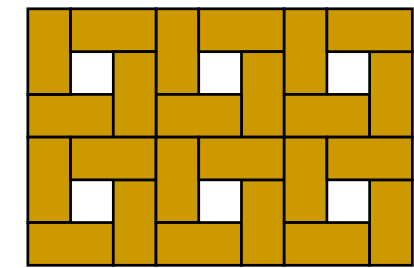
כאשר מבצעים השוואה בין הגן ה"היסטורי" לגן היום, מזהים שינויים רבים הן פיסיים והן צמחיים. בשלושת העשורים הראשונים, ניכר שהגן היה עשיר בצמחיה בעצים וצמחים. ניכר גם עפ"י התמונות, ששמש כמקום מרגוע. עפ"י התצא"ות, רוב השינויים נעשו בשנות השמונים והתשעים. אט אט ננגסו ממנו עצי הצל, הברושים והשיחים והגן הפך לשטח פתוח ללא ייחוד.

רוב הצמחיה בגן, כאמור, לא נשתמרה. הסממן הבולט ביותר הם שרידי הברושים המרשימים, שנותרו בו לאחר הרחבתו וצומצמו לאחר, שחלקם לקו במחלות. שרידים נוספים הם הפיקוס בקצה הצפון מזרחי והחרוב והאורן הירושלמי בקצה הדרום מזרחי. שאר העצים הוחלפו ונטעו חדשים במקומם.

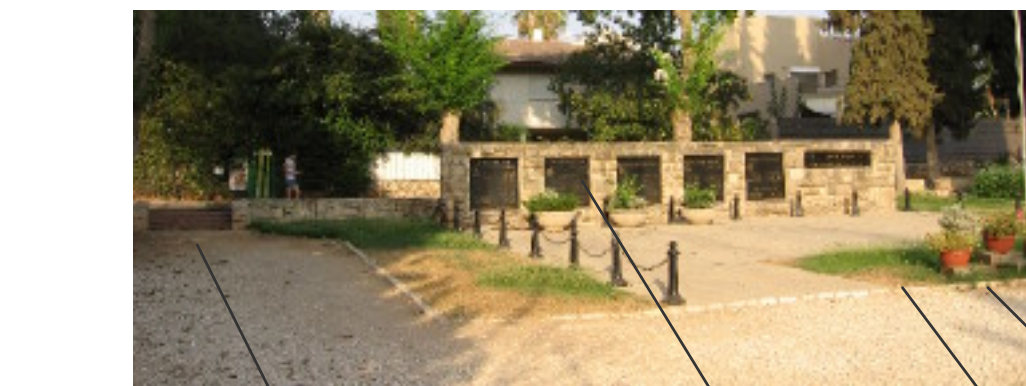
ברחבת הזיכרון נעשה שינוי פיסי. קיר ההנצחה הותאם לצורך בהנצחתם של נופלים נוספים. פעמים שונו הכתוביות. עם זאת האבנים המקוריות נשתמרו. ריצוף הרחבה הוחלף. הרצוף המקורי היה עשוי אבני כורכר בגדלים של 60 בצורה משתנה עם אבן משתנה בהירה במרכז. כל מודול היה 90/90 ס"מ. הריצוף החדש גם הוא הונח באותו המודול אך ביחסים אחרים, האבן עצמה הינה כורכרית ולא שומרה הצבעוניות המקורית היפה. הרחבה שונתה בגודלה ומרחבה מרובעת "ננגסה" חתיכה לטובת "דשא". בין הריצוף לקיר הזיכרון הושארה רצועה ירוקה לשתילת וורדים.

תצורת משטח הרחבה היום

תצורת משטח הרחבה המקורי

כניסה צפון-מערב

לוחות הזיכור

רחבת דשא

אבן שפה היסטורית

השוואה בין מצ"ב הגן היום לעבר

עצי צל – אינו קיים

עקירת חלק משורת הברושים

דשא במקום שיחים

חול במקום מדשאה

פחות ספסלים

עץ צל (סיגלון?) – אינו קיים

מבט מזרחי לכוון רחבת האבן המקורית לפני הרחבת הגן והיום

מקלט במקום כיכר מדשאה

מבט מערבי לכוון כיכר הדשא עפ"י תכנית שלגי-דנציגר (מוערך לשנת 1962) לפני הקמת המקלט והיום.

שיחי הרדוף ליד פינת מרגוע, בחלקו הדרום מערבי של הגן, היכן שאמורה היתה להתבצע בריכת הנוי.

נמקום כפי שנראה היום – גדמי אורנים, שיחי עופרית הכף ועצי הבאוהיניה ברקע ובזמן הפריחה.

השוואה בין מצ"ב הגן היום לעבר

מפעלי ההנצחה לזכר חללי מערכות ישראל, ללא ספק מעידים על תרבות שהתפתחה בארץ, בשנות הקמת הישוב ולאחר הקמת המדינה. מספרם הרב של אנדרטאות וגני זיכרון המפוזרים ברחבי הארץ נתן אפשרות ביטוי לפסלים, אדריכלי גנים, אדריכלים, כל אחד בדרכו, ליצירה אישית. במאמר על אנדרטאות וגני זיכרון בכתב העת "גן ונוף" [1] משנת 1973 נכתב ע"י ד. ליטונובסקי:

"כל לוחם שנפל במערכות ישראל מהווה ניצוץ חיים המקנן בתוך כל אחד מאתנו ומשמש בית גידול, או קרקע צמיחה לדורות הבאים. מהו בכלל גן, ומהי אנדרטה?"

אנדרטה – גזורה מהשם היווני: אנדריאס- שפירושו: פסל – דמות גבר, באמצעותו נותן האמן ביטוי לנושא, תוך תחושת החוויה, כשהחומר, הטקסטורה, הצבע והצורות מתמזגים עם הגן ודרכו עם הנוף במרחב.

גן – הינו פנים ארכיטקטוני הנוצר ע"י עצים, דרכים, מבנים, האנדרטה עצמה, צמחייה וגורמי עזר אחרים. פנים כזה נקרא "חלל" והינו בעל ארבע מימדים: רוחב, אורך, עומק וזמן. הגן בכללו מהווה צירוף של חללים, כשהאלמנט הדומם של האנדרטה מתמודד ומדובב עם האלמנטים הצמחיים של הגן, המגשרים ומחדירים את החלל הפנימי של הגן לנוף שמסביבו – ויוצרים מזיגה אחת של עבר, הווה ועתיד."

האתוס התרבותי, שהתחזק לאחר מלחמת העצמאות, קבל משמעות לאומית עקב מימדיו. עשרה אחוז מאוכלוסיית המדינה, נהרגה במלחמה ובנוסף, המלחמה סמלה את "סיום מאבקו" של העם הציוני על ביתו ולכן היה צורך מייד להנצחה ושימור זכרם של הנופלים. אלא, שבהעדר מדיניות ברורה, תקציבים וזמן, קמו מפעלים רבים של אתרי הנצחה, שלא תמיד היו "ראויים לשמם" [2]. חזונו של בן גוריון לשמר את זכרם של הנופלים, שלא באמצעות אבנים או עצים אלא ברצון להדמות אליהם לו מומש וזכרם נחקק לרוב באבן, בפלדה ובבטון מיד לאחר המלחמה באנדרטאות, במצבות ובשטחים הפתוחים. לצמחייה שבגנים אילו לא היה תפקיד מעבר להיותם רקע. "הגן כשלעצמו לא סומן כאתר הנצחה וזאת על אף הערך הסמלי הגבוה של צמחיית ארץ ישראל, אשר הפך כל פרט מהצמחייה המקומית לסמל טעון משמעות ברבדים שונים" [3].

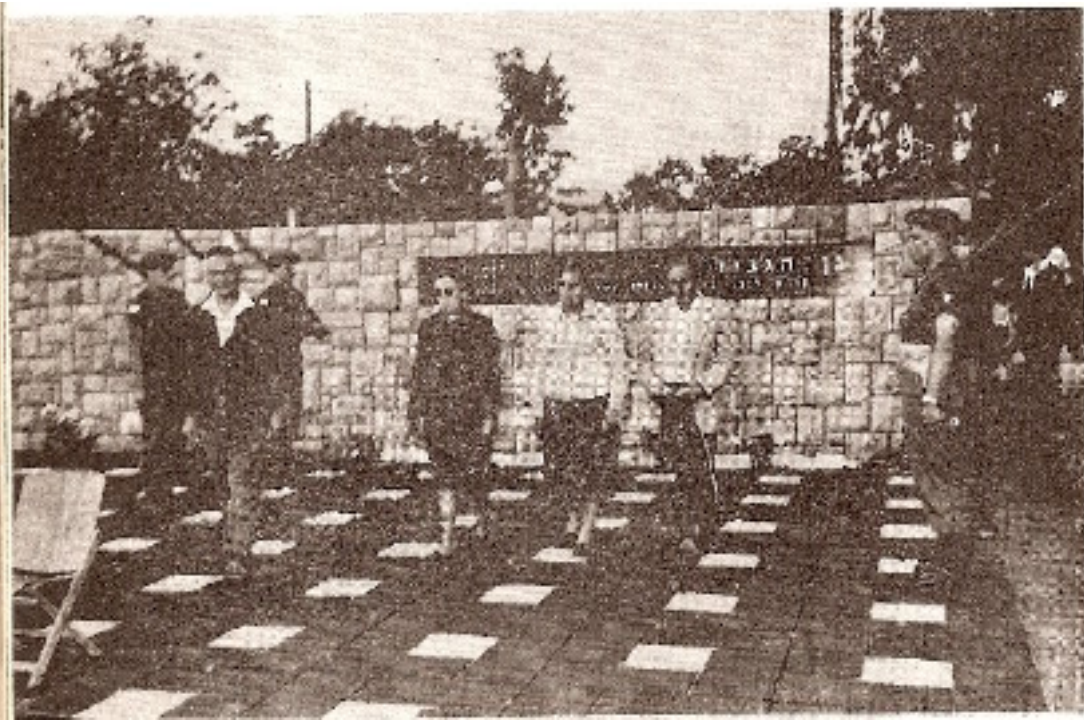
אנדרטה לבנים שנפלו במערכות ישראל
האנדרטה ניצבת ב"גן הגיבורים", מול בניין המועצה המקומית. ראשיתה של האנדרטה בקיר הבנוי מאבנים מסותתות, שנקבע בו לוח מתכת האומר: "גן הגבורים. קודש לזכר הבנים שנפלו במלחמת השחרור". לצד הכתובת שמוטיהם של חמישה בנים שנפלו במלחמת העצמאות וסמל צה"ל. מאוחר יותר נוספו לאנדרטה לוחות מתכת. באחד נאמר: "לזכר הנופלים במערכות ישראל ובעת מלוי תפקידם", ובו שמוטיהם של 15 נופלים וסמל צה"ל; ובלוח אחר נאמר: "לזכר הנופלים במלחמת יום הכיפורים", ואף בו מונצחים 15 נופלים. האנדרטה עוצבה בידי מהנדס המועצה המקומית ונחנכה בשנת 1957.

"גלעד" – בעריכת אילנה שמיר

[1] "גן ונוף", ירחון לגננות ושתלנות, אנדרטאות וגני זיכרון חוברת, 11-12, עמ' 602-603 כרך כ"ח, אב-אלול, תשל"ג 1973

[2] "גן ונוף", ירחון לגננות ושתלנות, כי השאלך בנך... והגדת חוברת, 11-12, עמ' 596 כרך כ"ח, אב-אלול, תשל"ג

[3] אלון מוזס, טל, "עיון בשני גני זיכרון תל אביביים: גן בית יד לבנים וחורשות הבנים", עורכות: מוריה יעל, ברנר סיגל, ברשות הרבים, מחווה לגנן העיר תל אביב אברהם קרוון, עמ' 248 תל אביב, מוזיאון תל אביב לאומנויות, 2003

1968 מתוך "עשור למדינה"

2007 המצב היום

ניתן להסביר את חוסר תשומת הלב בצמחיה בהגדרת "מטרת ההנצחה" כפי שראוה המעצבים, כחלק מתפיסת עולם שטענה שמטרת ההנצחה באה לא רק כמחווה כלפי המשפחות השכולות כמי שאבדו את יקיריהן ואף לא רק כחלק מתחושה ציבורית חזקה, שיש ל"פרוע חוב" של כבוד כלפי החברים, שהקריבו נפשם למען המדינה. יעודה העיקרי של ההנצחה היה "חינוכי", ומטרתה להעביר לדורות הבאים את סיפורי הנופלים ולהפכם ל"סמל ודוגמא לבאים אחריהם". הפן החינוכי, על כן, חייב תשומת לב עיצובית, בעיקר לסיפורה של האנדרטה וסביבתה. מיקומה, בתוך גן מתאים, משלים את הווייתה ועל כן משמעות גדולה ביצירת מקום מרשים ומכבד. כל אלה תלויים בצרכים המקומיים וכל פרט צריך להילקח בחשבון כדי שהיצירה תמלא את תפקידה התרבותי, המעשי, הרוחני והויזואלי כי במילוי תפקידה תלוי סלע קיומה. בביקורות ומאמרים, שנכתבו בנושא עולה, שמקומות בהן הרשות מעורבת ומתחזקת, זוכים גני הזיכרון והאנדרטאות להוות מוקד משיכה לציבור ובכך מאפשרים את המשך קיומם הפיסי והחינוכי בקרב האוכלוסייה.

"בתקופות של תרבות גואה הפקידו עמים תכנונם וביצועם של מפעלי זיכרון בידי בחירי האמנים, אשר השקיעו מרצם וכישרונם לא רק למען הרמה האומנותית, אלא גם, כדי להבטיח – עם הנצחת נושא המפעל – נצח ליצירותיהם האלה ולעצמם. יוזמים ומזמינים היו, ברוב המקרים ובמרבית היצירות השמורות, שליטי הארץ. ואם לא נשתמרו שמות היוצרים בהיסטוריה, נתקשרה תהילתן של היצירות בשמם". [4]

גן זיכרון, על כל מרכיביו הדוממים והצמחיים, החל ממשטחי הדריכה, אזורי הגינון, מיקום קיר הזיכרון והאנדרטה, כל אילו חייבים להתאים ליעוד המקומי. יש לבחון האם המקום משמש להתייחדות אינטימית או לצורך אירועים רשמיים גדולים, האם האתר פתוח לציבור או מגודר, האם הוא נמצא במקום מרוחק או בלב יישוב, האם הוא מטופל ע"י הרשות או מופקד ע"י גוף וולנטרי או חסר כל טיפול סדיר. אתרים רבים, שקמו באופן ספונטני לאחר מלחמת העצמאות, לא עמדו בתמורות שחלו וחלקם נשכח. רוב פינות הזיכרון, שקיומן היה תלוי בהתמדה, במסירות ובאהבה של המשפחות, הוזנחו לאחר שאלה עברו מקום מגורים או הלכו לעולמן. יש לחזק את הנושא הצמחי ולשלב אותו כחלק מהאידיאולוגיה של המסורת כפי שבאה לביטוי במקורות, באגדות ובמשלים. מכאן, שיש לראות חשיבות עליונה בתכנון נכון של אתרים אלה, ב"רשמיותם" ובחיזוק הזיקה אליהם וכל זאת להבטיח את קיומם לעד.

[4] "גן ונוף", ירחון לגננות ושתלנות, גני זיכרון חוברת 11-12, עמ' 600 כרך כ"ח, אב-אלול, תשל"ג

1968 מתוך "עשור למדינה"

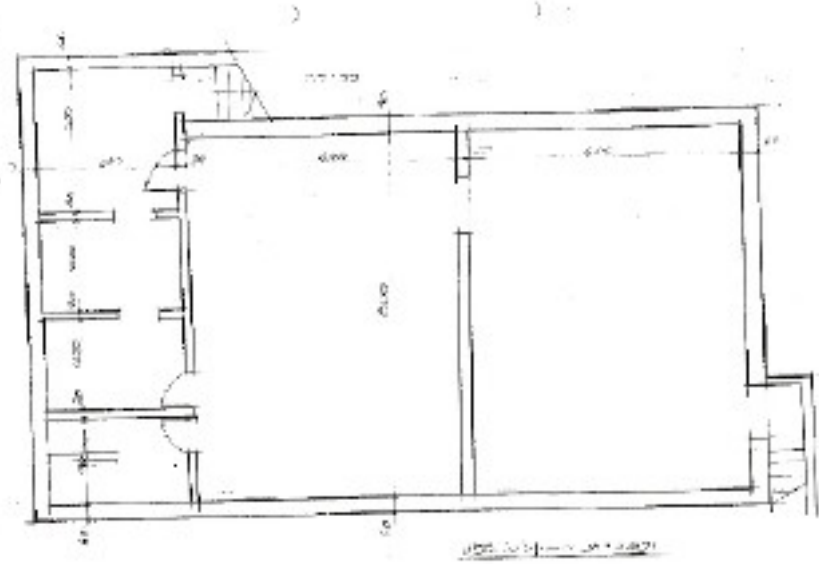

הגן לפני ההרחבה – שנות החמישים, שדירת הברושים

גן הגיבורים של קרית אונו, קם על רקע הצורך המיידי בהנצחתו של החבר מיכאל וולך (אביה של המשוררת יונה וולך), שנהרג בקרב על גבעת קולא, במלחמת השחרור. באחת מישיבות הוועד הוחלט על הקמת "גן מיכאל". המשמעות הייתה ברורה - יש צורך בהנצחת זכרו כמי שהיה בין יוזמי ומקימי היישוב. מאחר ויוזמות ההנצחה באותה תקופה, היו מתואמות עם צה"ל, אך עתידן היה תלוי בישוב, הוחלט, לבסוף, להנציח בגן גם את שלושת בניו של הכפר, בניהם של המייסדים, ולקרא לגן "גן הגיבורים". מיכאל וולך הונצח, ע"י קריאת הרחוב בו התגורר עם משפחתו, על שמו. כמו כן, הוחלט על הקמת אנדרטה. לצורך תכנון הגן וסידורו, הוזמן אדריכל הגנים יוסף סגל, שהיה אדריכל ידוע וחשוב בתולדות תכנון הגנים בארץ (בית ביאליק). תכניתו של סגל, כפי שאנו משערים, עפ"י אבחנתה של פרופ. רות אניס מהטכניון, נעשתה למגרש המקורי שהוקצע לגינה ציבורית ע"י האדריכל אריה שרון.

הכניסה הראשית תוכננה מרחוב הנשיא, שהיה רחוב חשוב בגלל היותו הדרך שהובילה לתל ליטווינסקי ות"א וגם כי קשר בין שני חלקיו הציבוריים של הישוב: הגן ובית העם, שנחנך ב-1946. לכן, מבחינת תכנונית, מיקומה של רחבה הפונה לבית העם בחלק המזרחי ומיקומה של בריכת נוי (שלא ידוע אם בוצעה) בחלק המערבי, הותירו חלל ירוק מרכזי, שפנה אל בית העם ואפשר פעילות ציבורית רחבה ואף המשיך את הגינה הציבורית שהייתה בפתחו של בית העם. אפשר לראות בתכנון זה, את הצורך בהדגשת הקשר עם בית העם כמקום התכנסות חשוב ומרכזי וחיזוקו ע"י הפניית הגן אליו. דגש רב הושם על הגדרה צמחית של המתחם ע"י שתילת שדירת ברושים סביב ועצי נוי נוספים. שדרת הברושים היא אולי ההוכחה, שבזמן בנייתו של הגן, לא עלתה המחשבה של הרחבת האתר כלפי צפון ותכנונו מחדש. לגבי תכנון האנדרטה – לא נמצאו עדויות כתובות (יתכן וקיימות) להתקשרות עם פסלים ומעצבים. יש להניח, כי סיועה של חברת רסקו, במאה ל"י בלבד, לא הספיק לביצוע כל התכניות ועל כן, האנדרטה לא יצאה אל הפועל. עפ"י סיפורה של רחל ליטוויין, בת הישוב, נהגו להתכנס, בשנים הראשונות, בבוקר יום הזיכרון, ב"חורשת הגיבורים" שנטעה ביא באדר (היום בו נקבע ע"י שלטונות הצבא כ"יום הגיבורים") בתוך מחנה תל השומר הסמוך. לפנות ערב היו מגיעות המשפחות לבית העם ועורכות במקום טקס צנוע.

מפעל ההנצחה של חללי מלחמת העצמאות קבל משמעות ציבורית רחבה בקרית אונו בשנת 1956, שנתיים לאחר כינונה של המועצה המקומית בראשותו של יעקב כהן. כהן, איש מפא"י, שעבד בשירות הביטחון, ראה במפעל ההנצחה את חזונו התרבותי, לשם כך, יזם "תחרות" אדריכלית ל"גן הגיבורים" בין מספר מתכננים. הזוכים – האדריכל יעקב שלגי ואדריכל הגנים והפסל, יצחק דנציגר, שהיו ידועים מאוד באותה התקופה. בשנת 1950, זכו שניהם בפרס שני בתחרות על תכנון "הר הרצל" ולשניהם היה ניסיון רב בתכנון אתרי הנצחה. הבאתם של שני אדריכלים אלה, לקרית אונו, היוותה הישג גדול לישוב הקטן. תכניתם של האדריכלים י. שלגי וי. דנציגר, מקמה את גן הנופלים בין הפרויקטים המובילים בתחום ההנצחה בארץ וקרית אונו זכתה לפרסום בשנות השישים במספר כתבי עת. פסלו של י. דנציגר – "היורה והמלקוש" זיכה אותו בפרס "מילוא" לאומנות, ואף זכה לביקורות אוהדות. הפסל, קיר הזיכרון והרחבה שלפניו, כמו גם, התבססות על התכנית המוקדמת של סגל, יצרו "גן מושלם" מבחינת מרכיביו לצרכי הקהילה בחייה היומיומיים, בשילוב מקום מכובד לקיום טקסים רשמיים בימי הזיכרון. מטעמים תקציביים, כנראה, הפסל לא בוצע ומשכנו, אם בכלל, אינו ידוע. בשנות השישים המוקדמות, נחנך הגן המורחב, עם קיר הזיכרון וללא חלק ממרכיביו המקוריים: האנדרטה הפרגולה והבריכה. בשנים שלאחר מכן יבנה מקלט ציבורי, על הרחבה המזרחית שבהרחבה, והתכנית תאבד עוד אלמנט משמעותי מתכנונה המקורי.

תכנית המקלט

בשנת חנוכתו של הגן החדש, התרחבה משפחת השכול, עקב מלחמת סיני (1956) עם זאת, ייעודו של הגן, בשנים אלו, עדין התקשר להנצחתם של חללי מלחמת העצמאות. באגרת לתושב משנת 1958 מצוין "זכר בנינו היקרים שנפלו חלל על תקומת המולדת". בתחילת שנות השישים, משהורחב הגן ונקבע בו קיר זיכרון עם שמותיהם של החללים, הפך האירוע לטקסי יותר, בנוכחות כל תושבי הקריה. השינוי הגדול, בתפיסת מתכונתו של הטקס, החל לאחר מלחמת ששת הימים, בתקופת כהונתו של אביגדור ורשה. אז לראשונה, הפך הטקס לאירוע למשמעותי יותר בקרב הקהילה בעיקר בגלל מספרם הרב של הנופלים בני הישוב. לראשונה נחנך מפעל הנצחה תרבותי חדש: "ערב שירה" בבנין ניר הסמוך, מסורת שמתקיימת עד היום ולוקחים בה חלק תושבים רבים. המושג "חללי מלחמות ישראל" התרחב רק לאחר מלחמת ששת הימים, אז שונו הלוחיות על קיר ההנצחה והורחבו לשלוש המלחמות: מלחמת העצמאות, מלחמת סיני ומלחמת ששת הימים. שנים לאחר מכן, ישונו הלוחיות פעם נוספת והן תשאנה את שמות כל מלחמות ישראל וכן את חללי צה"ל שנפלו במהלך שירותם הצבאי.

בראיונות שקיימה נעמה עם אביגדור ורשה, ראש המועצה השני (1969-1978 ו- 1983-1989) ועם חבר המועצה דאז מרדכי אורנשטיין, הייתה תמימות דעים לגבי הדרך בה ניסו השניים לשנות את אופיו ה"רשמי" ל"עממי יותר" בשנים שלאחר מלחמת ששת הימים. הכוונה הייתה לתת במה לאירועים העוסקים בזיכרון באופן ישיר ועקיף מבלי לשנות את אופיו המיוחד. המטרה הייתה ברורה – היה צורך לחזק את הזיקה בין התושבים למקום ע"י שימוש מקום המיוחד הזה לאירועים קהילתיים נוספים.

הגן לאחר הקמתו, בטרם נבנה המקלט אל מול המצב היום. הקולנוע באופק.

ג. חיפוש אחר המשמעות.

גן הגיבורים נחנך לראשונה כגן הנצחה, לאחר שעמד כשדה פתוח בעשור הראשון לכפר אונו. הוא תמיד היה במרכזו הפיסי, תרבותי וספר את סיפורו של הישוב דרך אירועי הזיכרון של נופליו. הגן לא בוצע עם כל מרכיביו המקוריים: האנדרטה, הבריכה וחלקו המערבי "נפגע" ע"י המקלט. ברוב שנותיו, שמש כמקום ההתכנסות לטקסי יום הזיכרון. כיום, מאחר ואין בו מרכיבים נוספים, שיהפכו אותו למקום חולין הוא בעיקר שומם או משמש כמקום מעבר להולכי רגל. לפני כמחצית השנה נבנה בקרית אונו חדר הנצחה עירוני (ובעתיד ראוי שיבנה "יד לבנים") לבני ובנות קריית אונו באתר אחר, בו מתועדים חייהם של הנופלים. בעקבות כך, ראוי שיבחן שוב מעמדו של הגן בקהילה למען תוחזר לו משמעותו ה"תרבותית" המספרת את סיפורו של הישוב, דרך היותו "אתר הנצחה".

לאחר שנחקרו הנושאים הבאים: מצבו העכשווי של הגן, ההיסטוריה של הגן, חשיבותו בקהילה ושימושו, בהתאם לאמנת פירנצה, הועלו המשמעויות הבאות:

גן הגיבורים, מבטא את עברה של קרית אונו ובתור שכה, חשוב לשמרו כחלק מהזיכרון ההיסטורי של המקום.

הגן שישומר צריך לכלול מרכיבים פיסיים ולשמר את המרכיבים הרעיוניים והערכיים שיהפכו את הגן למוקד חשוב, שיאיר את הערכים החשובים.

גן הגיבורים כולל את התיאורים הבאים ההופכים אותו לגן היסטורי הראוי לשימור:

* הגן נושא חותם של ראשוניות.

* הגן מהווה עדות לאירוע בעל חשיבות היסטורית לקרית אונו.

* הגן מנציח את זכר נופלי הישוב וככה מאפיין תרבות חיים ומסורת המתקיימת עד היום.

* את הגן תכננו אדריכלי נוף חשובים בתחום תכנון הגנים בארץ.

להלן ההגדרות שנוסחו ב- 1981 ב"אמנת פירנצה" ותורגמו ע"י אלי שילר.

- 1 "גן היסטורי, פירושות מכלול ארכיטקטוני בוטני, שיש בו עניין לציבור מבחינה" היסטורית ואומנותית". ככה יש להתייחס אליו כאל מונומנט.
- 2 הגן ההיסטורי הוא מכלול ארכיטקטוני המורכב בעיקר מצמחים ולכן הוא אתר חי. פירוש הדבר, על כן, שהוא עלול להכחד ולהתחדש". הוא משקף במראהו את האיזון התמידי במחזוריות של עונות השנה, את הצמיחה והקמילה המתרחשת בטבע ואת שאיפת האמן ואיש המקצוע לשמור על חזותו ללא שינוי.
- 3 כמונומנט, יש לשמר את הגן ההיסטורי בהתאם לרוח "אמנת ונציה". מכל מקום, מאחר ומדובר באתר חי, ראוי שהשימור יעשה בעזרת כללים מיוחדים שהם נושא דיונו.
- 4 המכלול הארכיטקטוני של הגן ההיסטורי כולל:
-תכנית הגן ומבנהו הטופוגרפי
-הצמחיה, כולל סוגי צמחים, היחס ביניהם, חלוקת הצבעים, חלוקה לשטחים וגבהים.
-קווי אופי הקשורים למבנה הגן ועיטוריו
-מערכת השקייה זורמת או עומדת, והשתקפות השמים במים.

- 5 כביטוי לקשרהישיר של הציוויליזציה לטבע, וכמקום בילוי המתאים להגות ולמרגוע, לגן חשיבות קוסמית, כאידיאליזציה של העולם וכ"גן עדן" בזעיר אנפין. הוא גם משמש עדות לתרבות ולסגנון, לתקופה ולעיתים קרובות למקוריותו של האומן היוצר
- 6 המונח "גן היסטורי" ניתן ליישום בגנים קטנים, פארקים גולים ובאתרי נוף כאחד.
- 7 הגן יכול להיות משולב במבנה, ובמקרה זה הם מהווים מכלול אחד. הגן ההיסטורי אינו יכול להיות נפרד מסביבתו, עירונית או כפרית, מלאכותית או טבעית.
- 8 אתר היסטורי הוא נוף מיוחד הקשור לפעולה שראויה להזכר, כמו למשל, אירוע היסטורי חשוב, אגדה ידועה, קרב רב מעללים, נושא לתמונה ידועה וכדו.
- 9 שימור גנים היסטוריים, תלוי בזיהויים וברישומם. הדבר דורש פעולות אחדות כגון אחזקה, שימור ושיקום, ובמקרים מסוימים ניתן אף להמליץ על בנייה מחדש. האותנטיות של הגן ההיסטורי תלויה בתכנון ובקנה המידה של חלקיו השונים, כמו גם בקווי האופי העיטוריים, בחירת הצמחייה המתאימה והאלמנטים האחרים המותאמים לכל אחד מחלקיו.

“הגן נושא חותם של ראשוניות”

כחלק מתכנון שרון הוקצע שטח הגן (הגן הראשון) והשטח מולו, כשטחי ציבור ל"כפר אונו". על מנת לחזק את המשמעות הזו, מוצע לבצע תכנית שימור, שתכלול פונקציות הקשורות להיסטוריה של הגן. כגון: שילוב שימור מתחם בית העם לצורך הציבור, שילוב מבנה ליד לבנים לצורך חיזוק משמעות הזיכרון.

“הגן מהווה עדות לאירוע בעל חשיבות היסטורית לקרית אונו”

גן הגיבורים מספר את סיפורה של קרית אונו, מיום הקמתה ועד היום והוא כולל את תושבי הישוב הישן והחדש. למעט תיעוד פיסי קיימים אלמנטים צמחיים שהם עדות לסיפורו כגון שורת הברושים, שחלקם נגדע בגלל מחלות. גם כאן יש מקום לחיזוק שורת הברושים. אמצעי נוסף הוא שילוב אלמנטים שלא בוצעו מתכניות העבר כגון הבריקה וזאת על מנת לתת לגן משמעויות נוספות כמקום מרגוע לציבור הרחב בימי חול.

“הגן מנציח את זכר נופלי הישוב וככזה מאפיין תרבות חיים ומסורת המתקיימת עד היום”

קיר הזיכרון הקיים, הוא החלק החשוב מבחינה זו, וכיום, זוהי העדות היחידה לסיפורו של הגן וליעדו. הגן, דרך קיר הזכרון מתעד את המדינה החל ממלחמת העצמאות ועד היום. רצוי לשמרו ולחדשו. נוכחות המקלט כאלמנט "פוגע" מחייב התייחסות וזו הזדמנות להשתמש בו לצורך פודיום למבנה "יד לבנים" שיבנה מעליו כחלק אינטגרלי של הגן. מיקום יד לבנים בגן ישתלב מצוין במסגרת אירועי יום הזיכרון המסורתיים.

“את הגן תכננו אדריכלי נוף חשובים בתחום תכנון הגנים בארץ”

אין בקרית אונו, הרבה אתרים בעלי משמעות "אדריכלית" מבחינת יוצריהם. יתכן, שבעוד מספר שנים, יעלמו הגנים ה"אנונימיים" וסיפורם יעלם. אריה שרון, יחיאל סגל, יעקב שלגי ויצחק דנציגר הם אדריכלים חשובים מאוד לתקופתם וראוי שקרית אונו תכיר ותוקיר שגן זה תכנן על ידם.

ד. מדיניות והנחיות לתכנון

*יתווסף שביל, עפ"י התכנית המקורית, שהגדיר כיכר דשא ויהווה הקשר בין קיר הזיכרון למבנה החדש על המקלט. זה יקרא "ציר הזיכרון".

*תתווסף הבריכה, עפ"י התכנית המקורית של יחיאל סגל. הבריכה תעניק לגן מימד נוסף ותשמש כמקום מרגוע. האזור סביב הבריכה יטופל בצמחיה רבה וצבעונית שתשרה אווירת גן.

*יתווסף מבנה חד קומתי על המקלט הקיים לצורך שימוש ציבורי (יד לבנים או מוזיאון לתולדות היישוב). הגג ינוצל לישיבה וצפייה בטקס יום הזיכרון ופעילות ציבורית אחרת. מומלץ להשתמש במקלט לשימוש בעל זיקה לנושא כגון הארכיון היישובי.

*תבוטל הכניסה הצפון מזרחית. השטח הנ"ל ישמש לנטיעות עצי צל וצבע כגון סיגלונים.

*אלמנטים פיסיים כגון, אבני שפה ישנות, סלעים וכדו – ישמרו. השבילים יחודשו ויותאמו לעיצוב הגן.

*תותקן תאורה לשימוש לילי.

*יותקן ריהוט גן: ספסלים, פחי אשפה, שערים וכדו עפ"י מפרט.

לרוב הצמחיה בגן אין תיעוד היסטורי. העצים הוותיקים נגדעו ונשתלו במקומם חדשים. מצב זה מאפשר חופש תכנוני ברוב חלקי הגן. עם זאת יש להתייחס לשימושי השונים של הגן ולאפשר תכנון הכולל שימושים אילו.

המטרה הכללית היא ליצור מקום בעל שימושים מעורבים וענין לציבור. גן המשמש מקום פתוח ונעים לכל הגילאים מחד ובעל הוד והדר מאידך.

להלן המדיניות כפי שהיא נובעת מהמחקר המקיף על הגן:

*יעשה שימור לרחבת קיר הזיכרון עפ"י התכנון המקורי של שלגי ודנציגר. יוחלף הריצוף באבן ובתצורה המקורית ותשמר הרחבה המלבנית.

*יעשה שימור לרחבה הטקסית ההיסטורית, עפ"י תכניתו של יחיאל סגל.

*תחוזק הגבעה שתוכננה ע"י סגל במטרה להוות נקודת ציון בגן. מקום זה צריך לשלב צמחיה ומקום ישיבה לציבור וצפייה על הגן.

*כחלק מסיפור של ההתיישבות העברית בארץ, יש לחזק את הגן בצמחייה ארץ ישראלית עשירה, הטעונה במשמעויות נוספות כמטפורה להתיישבות במקום, ובכך לקשור את הנרטיב המקומי והארצי.

קיר הזיכרון והרחבה

הגבעה

הרחבה ההיסטורית

פרק רביעי

תכנית ניהול ואחזקה

גן עירוני, כגן הגיבורים עומד בפני דרישות גבוהות של תחזוקה, מאחר והוא מיועד לציבור רחב ובסמוך לכביש ראשי. מאחר ואחת ממטרות השימור הנוכחי היא להפכו לגן מזמין בכל ימות השנה ולציבור מגוון הרי שיש צורך להקפיד לבצע אחזקה מקצועית ושוטפת ולספק את דרישותיהם של הצמחים השונים והאלמנטים הבנויים בגן.

השקיה – יש צורך בהגברת ההשקיה, גם במצב הנוכחי וכמובן לאחר ההתחדשות. מאחר ונושא חיסכון במים, חשוב, יש למצוא פתרונות גננים לצמחייה ותחזוקתה, שתחסוך בהוצאה: לדוגמא: בחלק מהמדשאות הפריפריות, מומלץ להשתמש בצמחי כיסוי חסכוניים במים, בהכשרת השטחים למדשאות מומלץ להוסיף אדמה כבדה לתשתית, למנוע חלחול יתר ושמירת הלחות ובכך גם לחסוך עבודת כיסוח. השקיית העצים צריכה להיות איטית, למניעת בריחת מים.

שתילת העצים – לבחירת העצים בגן חשיבות אסטטית ושימושית. עצי צל יוצרים פינות ישיבה העימות וחיסכון באידוי מים. עצים צעירים משקים 3-4 שנים עצים בוגרים בד"כ לא משקים אף כי רצוי להשקותם בחודשי הקיץ ולשמור על רעננות הנוף. במקומות שיש שבילי כורכר, שאינו מאוורר מספיק, יש להשקות יותר על מנת לאווררו. יש צורך לבצע גיזום ענפים שמוטים וניקוי הגזע מענפים מיותרים. הגיזום נעשה בד"כ בשנתים – שלוש הראשונות לצורך עיצוב העץ ונופו. לאחר מכן רק מדללים מדי פעם את העצים שנופם סמיד. הגיזום נקבע לפי גודל העץ, סוגו ומרחקו מעצים אחרים.

צמחייה – יש להקפיד על גיזום נכון ברוח התכנון. בחירת צמחייה נכונה יכולה לענות הן על הצרכים האסטטיים והן על חיסכון במים ולכן, רצוי לקבוע צמחייה בעלת צרכים דומים באזורים סמוכים.

עידור וקלטור אזורי צמחיה – תפקיד העידור והקלטור באוורור הקרקע ובשבירת הצינורות הנימיים של הצמחים למניעת התאיידות. בנוסף יש לכך ערך חינוכי מאחר וגן מטופח מרתיע את הציבור לדרוך על הצמחייה.

שבילים – חלק משבילי הגן הם תערובת כורכר. הם דורשים הרבצת מים פעם בשבוע שבועיים ולכן טוב שהאינסטלציה של המדשאות תהיה חופפת גם על השבילים השכנים. פעם בחמש עד שבע שנים ניתן לבצע תיחוח ולהוסיף כורכר היכן שצריך. את שבילי האבן צריך לנקות. אבני השפה הקיימים צריכים לבלוט 5-6 ס"מ מעל פני השביל וליצור דפנות קלות. יש להחליף אבני שפה היכן שחסר.

שמירה וניקיון – האחריות של הניקיון היא של הרשות. עם זאת ראוי שתינתן בפני הציבור האפשרות לשמור על ניקיון הגן באמצעות התקנת פחי אשפה מעוצבים מחד ומאידך לקבל סיוע על נקיון שוטף מגוף ציבורי וולונטרי כגון תנועות הנוער וכדו. מעורבות הציבור ושיתופו הכרחית לתחזוקתו של הגן ולהקניית הרגלים נכונים בשימוש.

צביעה – אוביקטים כגון: ספסלים, גדרות, שערים וכו', יש לצבוע פעם בשנה ברוח התכנון.

בריכת מים – לבריכות מים ישנן מספר דרישות אחזקה. במקומות בהם חם, המים מתאיידים ומותירים משקע קרומי של גיר. במקומות בהם המים זזים ישקע המשקע לקרקעית. הגיר מונע את השקיפות. צריך להתקין מכשיר ניקוי הנהוג בבריכות נוי. אם בריכת המים היא בעלת משאבה ממחזרת צריך להוסיף גם מסננת ביולוגית. לצורך מניעת חרקים שונים המתרבים בבריכות דגים מסוגים שונים כגון: גמבוזיות ודגי זהב אוכלים את ביצי היתושים והזבובים ומחסלים את הנגע. פרחי המים עשירים ומשרים אווירת רוגע. בקיץ העלווה עלולה לפתח כנימות ולכן רצוי לטפל בחומר מתאים אך להקפיד שהחומר לא יעבור למים ויזיק לדגים. את הצמחים מזינים דרך העלים ע"י ריסוס בכמות קטנה של דשן נוזלי מהול.

מקורות: לטימר הוגו, ספר הגינון הים תיכוני, עורך: פרופ. עזי פליטמן,
גן ונוף, כרך ט"ז תשכ"א: "הגנים המוניציפליים בתל אביב והחזקתם"

פרק חמישי

הצעות לתכנון הגן

מתוך עבודת התייעוד, עולות שתי מסקנות יסוד, עליהן מבוסס תכנון לגן הגיבורים :

1. שימור האלמנטים החשובים שנותנים לגן את יחודו.
2. התחדשות הגן ע"י פונקציות חדשות לשם החיאתו.

התכנון המוצע מתבסס על מדיניות והנחיות לתכנון הכתובות בפרק שלישי, סעיף ד, אך בהחלט ניתן להציע אופציות אחרות. התכנון נשען על המסקנה, שלגן הזיכרון, מעבר לתפקידו העיקרי כ"מקום זיכרון", יש חשיבות בחיי היום יום של הקהילה, ולכן עליו להיות פתוח ונגיש לכולם. החיאתו של הגן, תביא קהל רב יותר, החל מהציבור הרחב ועד תלמידי ביי"ס. כל זאת יכול להיעשות בתכנון משולב של שימור והתחדשות. כמו כן, לצמחייה בגן חשיבות לא רק כרקע אלא כמטפורה לסיפורי ההתיישבות, לסיפורי האגדות והמשלים ולכן, עצים ארץ ישראלים (הברוש, החרוב, האורן, האלוך, האלה, הזית, התמר הסיגלון ועוד), וצמחייה ים תיכונית רב שנתית משרתים מטרה חינוכית זו.

התכנון החדש מחלק את הגן לשני חלקים ומחזק את קו הברושים כפי שהוא תכנן בעבר וכפי שהוא קיים היום. החלק הצפוני מהווה את ציר הזיכרון, החלק הדרומי מהווה גן ציבורי של יום חול ואמור להוות בעתיד את הקשר עם שימור בית העם (במידה ויתבצע).

החלק הצפוני - התכנון כולל בראש ובראשונה חיזוק נושא הזיכרון. קיר הזיכרון ישומר, כולל הבאת הרחבה למצבה המקורי, תבוטל הכניסה הצפון מזרחית העליונה על מנת לחזק את השבילים וליצור חיץ לנטיעות חדשות (מומלץ לטעת עצי צל צבעוניים כגון הסיגלון). מול קיר הזיכרון, על ציר מזרח מערב יתכנן מבנה ציבורי נמוך, שיעטוף את המקלט מחד וישמש כיד לבנים או מוזיאון לתולדות היישוב. אלמנט זה יתוכנן כך שגגו ינוצל לאירועי יום הזיכרון או להעברת פעילות לציבור. בין שני האלמנטים החשובים האלה, יש להחזיר את כיכר המדשאה המקורית, כפי שתוכננה ע"י שלגי ודנציגר. כיכר המדשאה תשמש לאירועים ציבוריים העוסקים באופן ישיר ועקיף ליישוב.

החלק הדרומי – החלק הדרומי הוא החלק הגן הראשון שתכנן ע"י יחיאל סגל. באזור המזרחי עדין עומדים על תלם רחבת הזיכרון הראשונה והגבעה. את אלה ראוי לשמר, עם זאת, מכיוון שאין עצים ותיקים באזור זה, ישנו חופש תכנוני. בחלק המערבי, כולל התכנון יצירת מקום נעים לציבור ע"י בניית בריכת מים עפ"י התכנון המקורי של סגל. מברכה זו ניתן לצפות על קיר הזיכרון והמבנה הציבורי. אזור הבריכה ישתל ע"י שיחים ופרחים צבעוניים שיתנו אווירת גן. בין שני אזורים אילו, רצוי לטפל בעצי הבוהיניות ולדללן.

בין שני חלקים אלה נמצאת שדירת הברושים. למרות, שחלקם נגדעו עקב ההרחבה ואחרים עקב מחלות, כדאי לטעת ברושים נוספים שיוסיפו אווירה אצילית ויחזקו את רעיון הזיכרון. במרכז הגן כדאי להימנע מנטיעות על מנת לאפשר את אירועי יום הזיכרון עם זאת, בהנחה שקרית אונו גדלה והמקום לא יכול לתת מענה לאלפי אנשים בטקס העירוני (יתכן ובעתיד יוחלט על מקום אחר), כדאי להשתמש בגן לטקסי זיכרון קטנים יותר כמו של בתי הספר לדוגמא. אז ניתן בהחלט לפתח את הצמחיה באיזורי השוליים של כיכר המדשאה.

גן, המכיל בתוכו פונקציות רבות, ישמש את הציבור בקרית אונו. הגן ירכז את ההיסטוריה של הכפר הן בהיבט הפיזי והן בהיבט החינוכי. גן כזה יכול לחזור ולהיות משמעותי בחיי הקהילה.

תכנית הגן – תכנון מוצע

הערה: אין הכוונה לפרט את סוג העצים והצמחייה אלא רק את האווירה הכללית

תכנית הגן – תכנון מוצע

במסגרת החיפוש למחקר אחר גן לשימור, העלו גנים נוספים לשימור בקרית אוננו. ההחלטה על תיעוד גן הגיבורים נעשתה לאחר שהועלו השערות לגבי תכנונו, בהן שיתוף מיטב האדריכלים ואדריכלי הנוף. גם חלקו בתולדות היישוב היווה חלק מכריע בהחלטה ומהרגע, שהחל תהליך המחקר, לא ניתנה האפשרות לסגת.

קצרה היריעה מלהכיל את כל הסיפורים והחומר על גן הגיבורים. עדין לא נפתחו ונסקרו כל מכלי הארכיב ופרטים נוספים טרם נחשפו. עם זאת, התמונה הכללית קיימת והיא מציבה אתגר חשוב לעיר – שימור סיפורו של היישוב השזור בסיפורם של הנופלים למען יזכרו זאת הדורות הבאים והנוכחיים דרך שימור הגן וחידושו.

בפתח דברי הספר: "ברשות הרבים" כותב מרדכי עומר [1]: "הגן הוא לב ליבה של אדריכלות הנוף, ובתור שכזה הוא אחד הדימויים העתיקים ביותר למעמד האדם בטבע ולמעורבותו בסדר הקוסמי החי. כאשר בקש שלמה המלך לתאר את דמותה של השולמית השתמש בדימוי: "גן נעול אחותי כלה, גן נעול מעיין חתום" (שיר השירים ד', י"ב) בג מרדכי עומר ממשיך ומתאר את הגן כמקום של סדר בתוך התוהו..

גן הגיבורים הוא מרחב ציבורי שהעיר השאירה לעצמה כמקום לרווחת הציבור. את תפקודו כגן הנושא את שמם של חללי "כפר אוננו" החליטו המייסדים מתוך ראייה "שימושית" של זיכרון הבנים. ההשקעה בהבאת אדריכלים חשובים ולאחר מכן הכרזה על תחרות רק חזקה מגמה זו, שראתה בגן מקום ציבורי וחשוב.

לגן הגיבורים הייתה ונשארה משמעות הזיכרון. האלמנט הפיסי "קיר הזיכרון" והאלמנט הטקסי "טקס יום הזיכרון" מאפשרים לתושבים לשוב לגן פעם בשנה ולהתייחד עם זכרם של הנופלים. מעבר לכך, הגן עצמו אינו מזמין ואינו מאפשר מיצוי ההנאה. כאשר יבוא היום והוא יהיה קטן מלאפשר את ביצוע טקסי יום הזיכרון, יאבד גם מרכיב זה והגן יאבד מחשיבותו.

מאחר ואנו חיים בתקופה בה היתרון המרחבי הופך להיות מקור לרווח כלכלי, וכל גינה ליזמות אפשרית, עלינו להבין את משמעות אבוד השטחים הפתוחים והמרחבים הציבוריים ככלל ולהלחם על מקומם וחשיבותם במרחב העירוני, בפרט בגנים הייחודיים שאנו רוצים שישמרו.

[1] עומר, מרדכי, "פתח דבר" עורכות: מוריה יעל, ברניר סיגל, ברשות הרבים, מחווה לגן העיר תל אביב אברהם קרוון, תל אביב, מוזיאון תל אביב לאומנויות, 2003

מתכנני גן הגיבורים

יחיאל סגל (1886-1962)

יחיאל סגל ד"ר

יחיאל סגל נולד ב- 1886 בעיירה פלונגין אשר בליטא למשפחה יהודית אורתודוקסית. את אביו אבד בהיותו ילד, במהלך הפוגרומים, אחותו וסבתו, עלו לארץ ישראל. עקב מחלת אמו, נשלח בעזרת ארגון יהודי לפנימייה היהודית לגנות באהלם שבגרמניה.

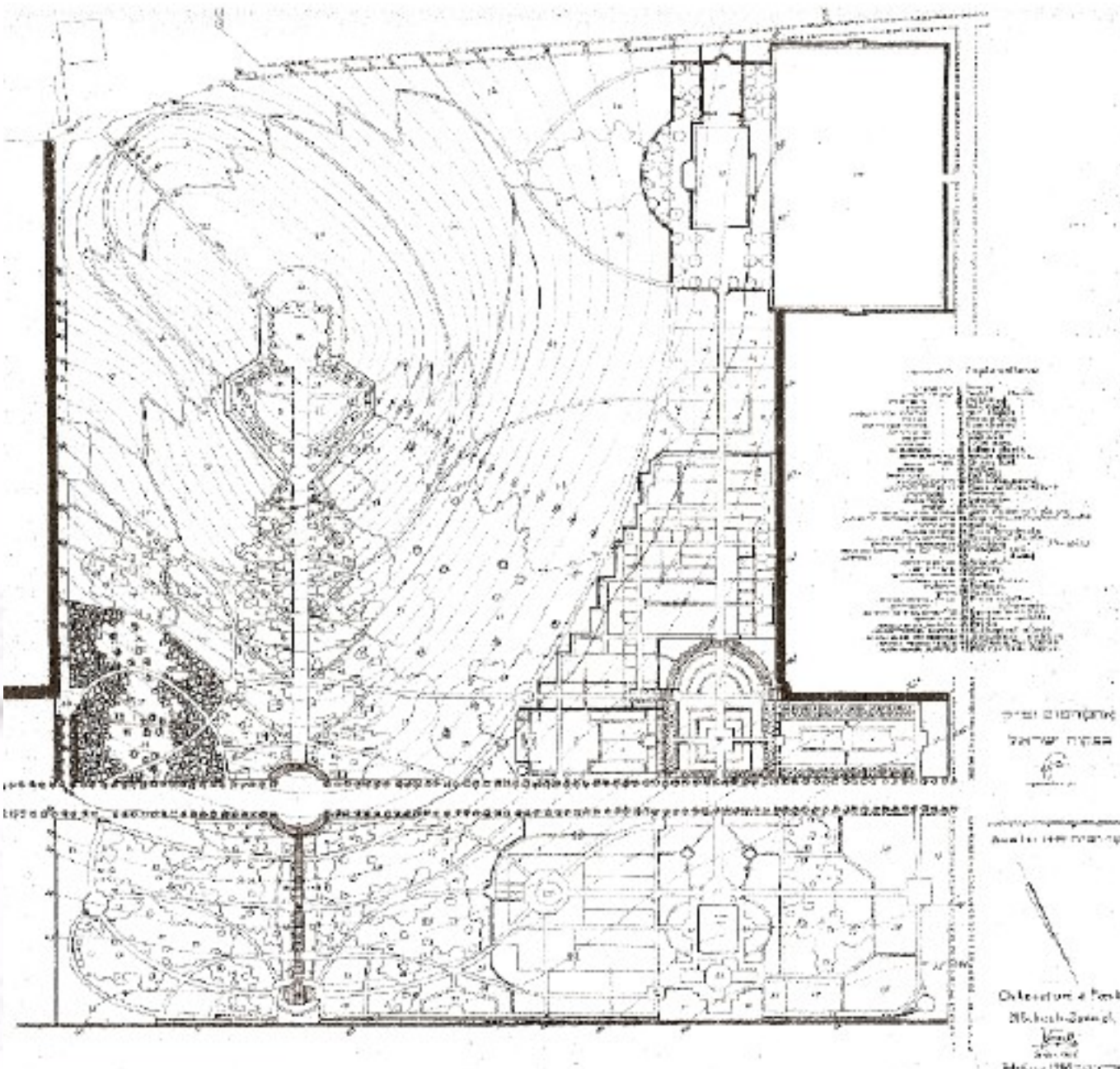
באהלם, למד את יסודות הסדר, המשמעת בתכנון, ואולם לאחר הגירתו לארץ, בתחילת שנות העשרים, גילה שאין מקום להרגליו במציאות הקשה שבפלסטין.^[1] לאחר סיום לימודיו, בשנת 1904, עבד 6 שנים בפרנקפורט כגנן ולאחר מכן בשוויץ. לאחר מכן, בשנת 1910 הביאה הכשרת הישוב את "אומן הגנים" ארצה למשך כשנה. בחזרתו לאירופה עבד במשך כשלוש שנים בניס, כמהנדס גנים ושם השלים את השכלתו בתרבות ובשפה הצרפתית. במלחמת העולם הראשונה מצא את עצמו בשרות הצבא הגרמני באסיה התיכונה כמומחה לגידולים חקלאיים. בשנו 1919 בסיום המלחמה, שהה בטורקיה, משם היגר לישראל והתיישב בירושלים עם אחותו.

בשנה זו תכנן והקים גנים ציבוריים ופרטיים בארץ ישראל. העבודה שתועדה לראשונה הייתה ב- 1920 עבור האוניברסיטה העברית בהר הצופים בירושלים, סימון אבן הפינה וחורשו בקמפוס. ב- 1922 ארתור רופין הזמין אותו לעבוד עבור "הכשרת הישוב" ולכן עבר לתל אביב תקופה קצרה היה המתכנן והמנהל של מחלקת הגינון של עיריית תל אביב ובין עבודותיו בתקופה זו נכללות שד. רוטשילד ותכנון חללים פתוחים בעיר. עבודתו ה"יקית" לא התאימו לאי הסדר המנהלתי ששרר בעיריית תל אביב ולכן החליט להתפטר.

בשנת 1924 פתח משרד עצמאי. בסוף שנות ה-20 היה משבר כלכלי, שבעתיו הרבה עולים עזב את הארץ. קצב הבנייה הואט. למרות זאת, ויתכן שבעזרת אשתו שעבדה באליאנס, הצליו לעסוק בתכנון גנים פרטיים וציבוריים בת"א, חיפה וירושלים. ביניהם, בית ביאליק בתל אביב (1924), "גן בנימין" בחיפה (1925-1927), בית ההבראה "ארזה" שבמוצא עילית (1927) והגנין של "בית גולדווטר" בירושלים (1927). בשנת

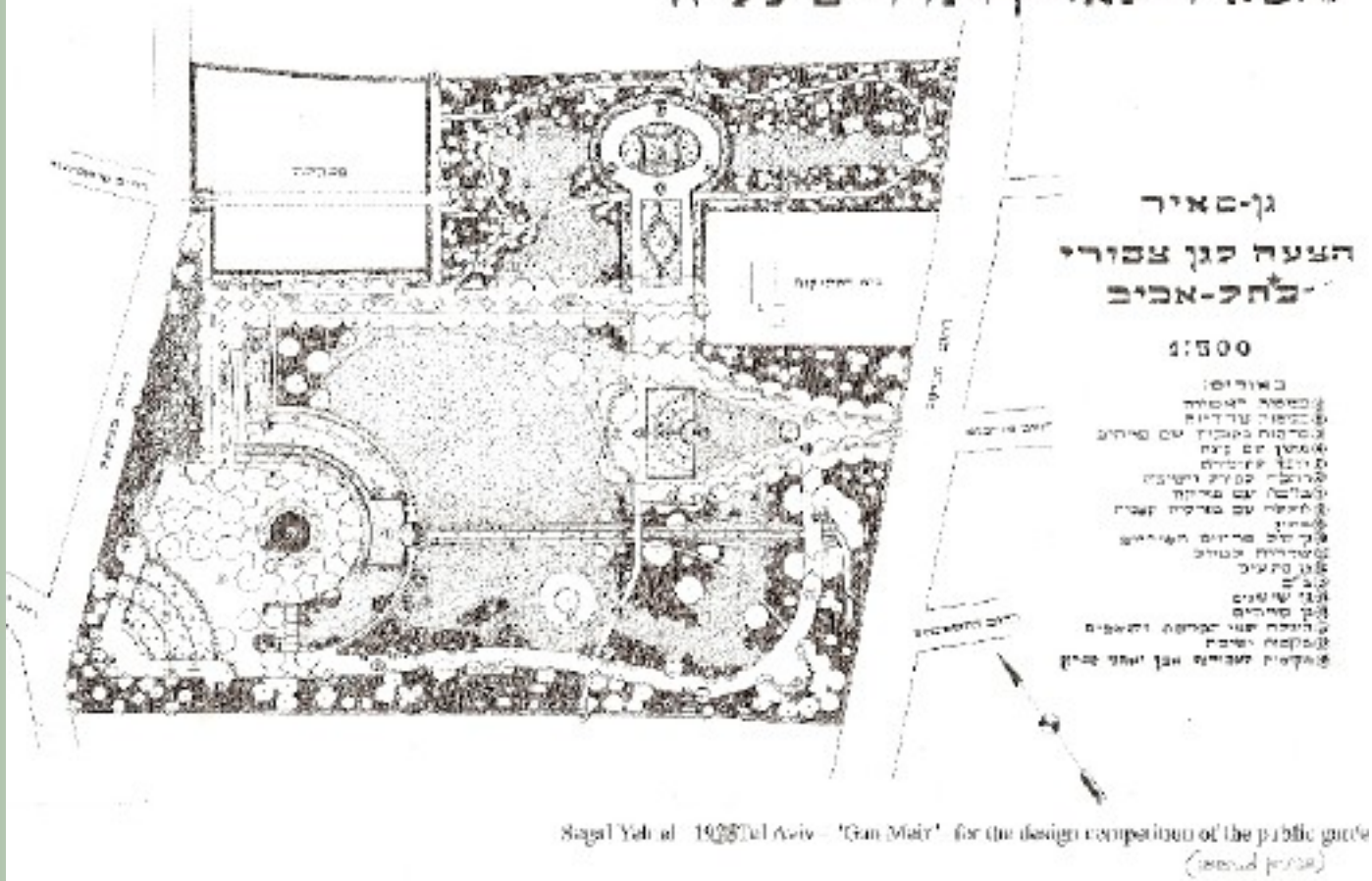
1929 תכנן את הארבורטום של הגן הבוטני של מקווה ישראל לפי החלוקה הבוטנית של פרופ אוטו ורבורג. בשנת 1930 הקים את האחוזה של י.ל.גולדברג, הנדיב הבלתי ידוע, מתוחמת בי הרחובות בין הרחובות אלנבי, יהודה הלוי, יבנה ושדרות רוטשילד בתל אביב. בתחילת שנו השלושים, המצב הכלכלי בארץ השתפר, וסגל קבל עוד עבודות. "הגן הציבורי ברחוב גרוזנבר בתל אביב (1930), גני השגרירות הצרפתית בירושלים (1932), וגני ימק"א בירושלים (1932)

[1] סגל, יוסף, ראיון ע"י פרופ. רות אניס, יוני 2000 (מאנגלית)

Segal Yehiel 1929 - Miqwe Yisra'el - Botanical Garden.

הסאיר לארץ וקדרים עליה

בשנות השלושים המוקדמות עבד עם עיריית יפו. בשנות 1932 עד 1936 ערך תכניות לפארק באסה ולבית החולים של ד"ר דג'אני ביפו הערבית. בנוסף תכנן שדרות קינג גורג ואת הגן לאחוזה של האפנדי ז'ואבי אבולין בבית דגן[2]. הבית עמד על גבעה בת 6-7 דונם, הצופה על כל הסביבה. תכנון הגן הוטבע כ"סגנון ערבי מזרחי" ע"י סגל. בשלהי 1948 היווה בית זה איום על התחבורה לירושלים. ההגנה פוצצה אותו. נשארו מספר שרידי הבריכות, אמות המים והנטיעות מסביב. במשך השנים הוקם במקום המכון לחקר החקלאות ע"ש וולקני. בשנת 1936 במקביל לעבודתו, עבד בשיתוף עם האדריכל ריכארד קאופמן, והיה שותף למספר עבודות הכוללות את "גן בנימין" בהדר הכרמל היכן שקאופמן תכנן את השכונה ובוילה שוקן בירושלים היכן שקאופמן תכנן את המגורים.

בין השנים 1934-1943 סגל עבד בשביל חברת הנדל"ן "יאעבץ ומירבורג". הנ"ל היו יזמי בנייה, שרכשו קרקעות במקומות שונים בארץ, ועליהם נסללו כבישים, בנו מבני ציבור ונטעו שדרות וכיכרות. כל זה נעשה בשביל לעודד מכירת מגרשים לבנייה. כך קמה שכונת אגרובנק, לימים נוספה קריית העבודה, שמהווים את היסוד לעיר חולון. במקום מרכזי של חולון נמצא בנין הבאר, בנין וגן יפה שנשתמרו עד היום. המקום, נקרא בשמו המקורי "חוסמסה", שמש את ההגנה כמקום אימונים ובימי מלחמת השחרור כמאחז וקשר בין מקווה ישראל וראשון לציון.

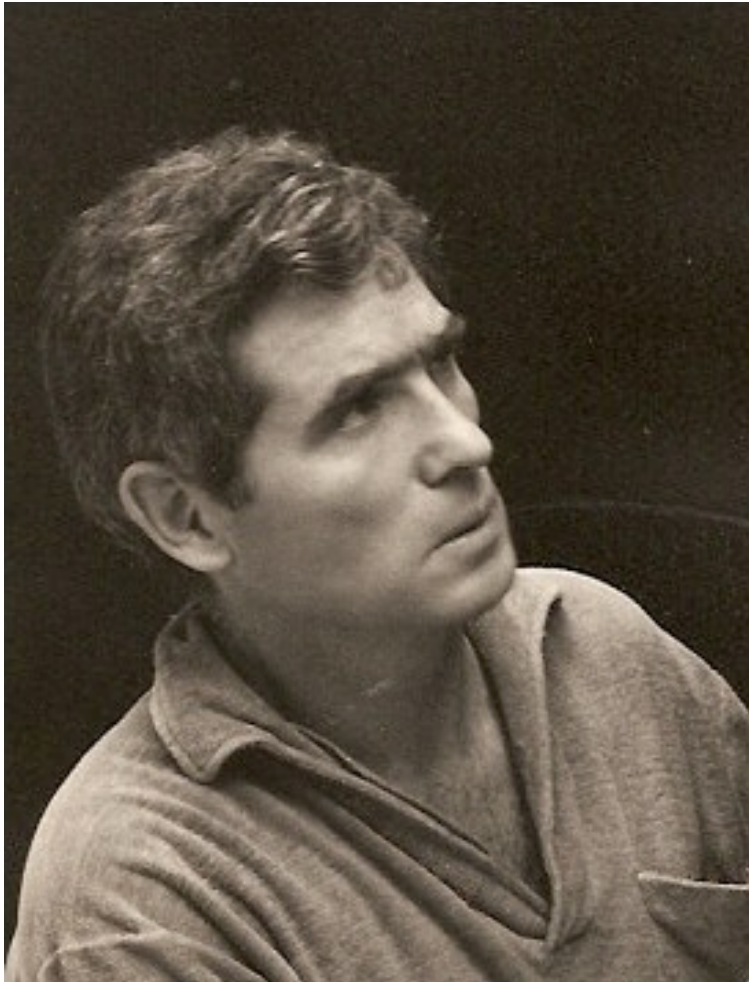
בשנת 1936 סגל תכנן את שכונת קרית מאיר בתל אביב ליהודים מגרמניה שעלו לארץ באותה התקופה. השכונה תוכננה עם גינות פרטיות וציבוריות ללא גדרות ביניהם. בשנים 1940 עד 1945 תכנן את גן הברון דה רוטשילד בראשון לציון. משנת 1943 התחיל לעבוד בשביל הקיבוצים. עפ"י בנו יוסף, "הקשר שנוצר בינו ובין חברי המשק הניב פירות והביא ליחסים שהם מעבר למזמין ולעוסק במלאכה. המגוון של התכניות היה גדול ומעניין, החל מתכנית כוללת עד לתכניות מפורטות של פינת הנצחה או גן לילדים. זה היה רומן בהמשכים שנמשך הרבה שנים. להלן רשימה חלקית: שער הגולן, כפר מסריק, גן שמואל, משמר העמק, עין השופט, כפר בלום, גשר, געש ועוד. באותה התקופה הקים גנים במקומות שונים בארץ, כגון: מוסד חינוכי חקלאי במגדיאל, חוות נוי בעמק חפר, גן הדגמה של האגף לגנות במשרד החקלאות, גינה ציבורית בגבעת רם ועוד"[3].

במהלך שנים אלה עבד עם חברת "רסקו" שדרכם תכנן גנים ציבוריים כמו זה שברמת השרון. (יתכן וקשר זה הוביל את סגל לתכנן את הגן הציבורי בקרית אונו שהרי, רסקו הייתה מעורבת בתכנון שכונות ביישוב ואף סייעה בתשלום של 100 ל"י להקמת הגן, בתכנונו של סגל). עבודותיו האחרונות עסקו בתכנון גני זיכרון כמו "זיכרון לוחמי הגטאות", בקיבוץ לוחמי הגטאות (1956) ו"גן הזיכרון לאורי" בקיבוץ גן שמואל.

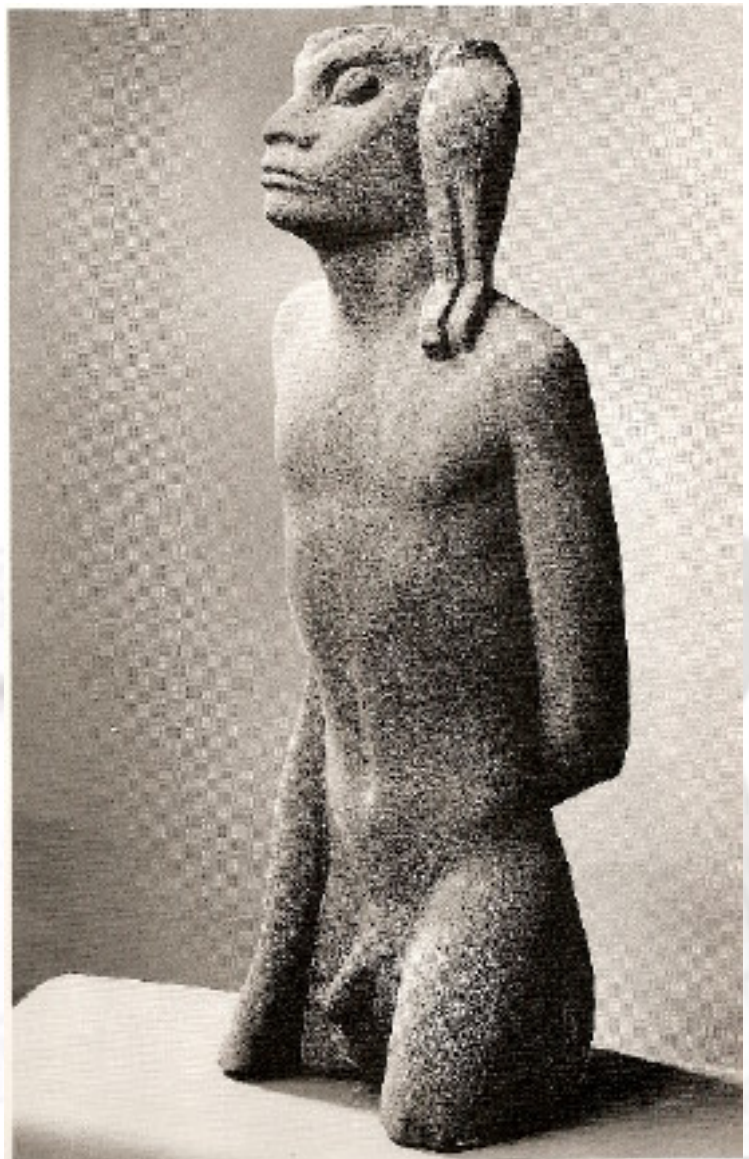
המשיך לעבוד ממשרדו עד לפטירתו בשנת 1962.

[2] בן ערב, יוסף, גנים ונוף בישראל, עמ' 31

[3] יחיאל סגל, קורות חיים, נכתב ע"י יוסף סגל (באדיבות פרופ. רות אניס).

ארכיון שלגי – תמונה של יצחק דנציגר

יצחק דנציגר - נמרוד

יצחק דנציגר (1916-1977)

יצחק דנציגר נולד בשנת 1916 בברלין למשפחה יהודיה ציונית. אביו פליקס היה רופא מנתח בצבא הגרמני בימי מלחמת העולם הראשונה ואמו סטודנטית בסמינר לגנות. בשנת 1923 עלתה המשפחה לארץ והתיישבה בירושלים. אביו, שפתח קליניקה, שמש כרופאו האישי של המלך עבדאללה הראשון מלך ירדן.

בין השנים 1923-1925 למד יצחק בבי"ס פרטי ואח"כ המשיך בגימנסיה הרצליה עד לשנת 1929. עם פרוץ מאורעות תרפ"ט, עקרה המשפחה אל מחוץ לעיר העתיקה ואילו יצחק ואחיו נשלחו לברלין. לאחר שנה המשפחה התאחדה שוב. בשנת 1932 נשלח ללימודים בפנימייה של ביה"ס הריאלי בחיפה, שם מסיים ב-1933.

בשנת 1934 נסע ללמוד בקולג' ב"סארי" באנגליה. במקביל נרשם ללימודי אומנות ב"סלייד" בלונדון שם למד עד לשנת 1937. במהלך לימודיו בלונדון, הוא נחשף לפיסול האשורי, שפסליו מוצגים במוזיאון הבריטי ומתרשם מהפיסול הפיגורטיבי האפריקאי. אחד מפסליו הראשון "ראש" (1935), פסל דמות פיגורטיבית נשית, משקף את מכלול ההשפעות הללו.

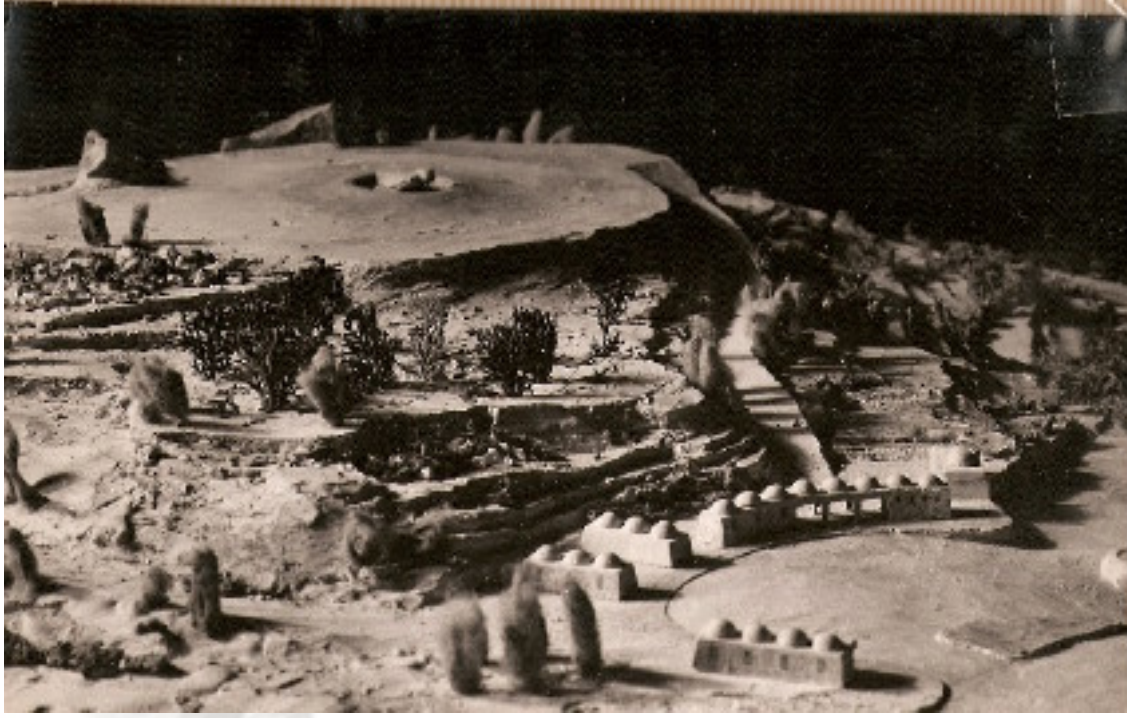
בשנת 1938, לאחר שנשא בלונדון את מריאן אדי, חזר ארצה לבדו, והתיישב בסטודיו לפיסול בחצר בית החולים של אביו "בית החולים דנציגר" ברחוב גרוזנברג בת"א. הסטודיו הפך במהרה למפגש אומנים צעירים כגון: יחיאל שמי, בנימין תמוז, האדריכל מיכאל קון ועוד. בשנים אלה הוא יוצר את יצירותיו המשמעותיות הראשונות "נמרוד" (1939) ו"שבזייה" (1939). דמותו של נמרוד, הצייד המקראי, שלא נימול הפך לנושא ויכוח בתרבות הישראלית במיוחד במרכז ביקורתם של חוגים דתיים בישוב היהודי.

צורתו הזכירה את היופי הפרימיטיבי של הפיסול האשורי, המצרי והיווני ברוחו של פיסול מודרני אירופאי עכשווי. צורתו אף שלבה יופי גברי אירוטי, פגאניות ואלילות. לעומתם, בעיתון "הבוקר" נכתב בשנת 1942 כי: "נמרוד איננו רק פסל, הוא בשר מבשרנו, רוח מרוחנו. הוא ציון דרך והוא אנדרטה. סיכום של מעוף והעזה, של מונומנטליות, של התמרדות נעורים המציינת דור שלם... נמרוד יהיה צעיר לעד"^[1]

הפסל נמרוד, קשר את דנציגר לתנועת ה"כנענים" ועורר את הויכוח סביבה. תנועת הכנענים ניסתה ליצור קשר בין התרבויות והעמים שחיו בארץ ישראל באלף השני לפני הספירה ובין העם העברי במאה העשרים, תוך ניסיון ליצירת תרבות חדשה והתנתקות מהמסורת היהודית. דנציגר, מבחינתו, טען שאין לקשור אותו עם ה"כנענים" וכי לאומנותו השפעות מהמקורות התנ"כיים והארץ ישראלים. בשנת 1940 נולדה בתו תמר, מאחת מהנשים עמן היה בקשר, למרות נישואיו. במקביל למשבר במשפחתו הוא מצטרף לפלמ"ח ואף שוהה תקופה בקיבוץ גינוסר. בין 1945-1948 מתגורר דנציגר לסירוגין בלונדון, תל אביב ופאריס. בשנת 1946 הוא מבקר בסטודיו של האומן קונסטנטין ברנקוזי ומושפע מיצירתו, במיוחד בפרויקטים הסביבתיים שיצר. שלוש שנים לאחר מכן נולד בנו גירמי. הוא נרשם ללימודי אדריכלות נוף בביה"ס של אגודת האדריכלים בלונדון. הוא משתתף במספר תחרויות לתכנון באנגליה ובישראל.

[1] ברייטר-סמל, שרה, "אגריפס נגד נמרוד", קו, גליון מס. 9, 1999

הנהלת ההסתדרות הציונית
הודעה
 א) ההסתדרות לתיכנון קבר הרצל נתקיימה בהסכמת ועדת ההתחרויות המרכזית של אגודת האיגודים והארכיטקטים בישראל.
 ב) התכנית שזכתה בפרס השני בסך 900 ל"י היא ההכנה המשותפת של הפסל **דנציגר**, לונדון והארכיטקט **י. ישראלי**, תל אביב. הנ"ל זכו בפרס.
 ג) לדגלי הממדים של תערוכת התכנון אין כל אפשרות להעבירה לתל אביב ולחייבה כפי שרבים דרשו זאת.
 מעירים איפוא את השמות לב הקהל לכך, שהתערוכה תשאר בירושלים ושתוא פתוחה עד יום 31.7.51 בשעות 12.00-9.00 לפנה"צ רב-3 אחה"צ. התערוכה מתקיימת באולם שבאגף החדש של הגמנסיה העברית, רחביה, רח' קה"ל, ירושלים.
הנהלת ההסתדרות הציונית
 ירושלים, כ"ג בתמוז תשי"א, 27.7.51

אך הצעותיו לא נבחרות. באחת מהתחרויות, הגיש הצעה לתכנון הר הרצל עם האדריכל יעקב שלגי (1951) שבה זכו במקום השני. האור, שמלא תפקיד חשוב בעבודותיו של שלגי, קבל תפקיד עיקרי וסייע לשחרר את עיצוב החלל מ"התלות באובייקטים החוצצים בין האדם לבין מקומו וסביבתו. סימניה הראשונים של תפיסה זו מופיעים בהצעת התכנון לקבר הרצל (1951). נוכל לגלות בה את השפעת מקדש המדיטציה של ברנקווי, לצד הערכים האומנותיים שרכש דנציגר בסלייד – בייחוד אצל מורו לפיסול הנרי ג'רארד. מגמת התכנון הייתה להפוך אתר נוף לבמה פתוחה, מקום לשמש ולתנועת האור. מדרון ההר עוצב כמערכת של טרסות, בשיטה המקובלת בעיבוד האדמה המסורתית באזורים אלה". [2]
 עבודה זו, חזקה את הקשר המקצועי, שיבוא לביטוי בהגשה המשותפת של שלגי ודנציגר לגן הגיבורים בקרית אנו ב-1957.

בשנת 1955 חזר לארץ ולימד בפקולטה לאדריכלות בטכניון. מבחינה אומנותית הוא הצטרף אל קבוצת "אופקים חדשים". הקבוצה שאפה ליצירת אומנות מודרנית מופשטת וסימנה את ה"קדמה". למרות שרוב חברי הקבוצה היו ציירים היו ביניהם גם פסלים כמו דב פייגין, קוסו אלול ויחיאל שמי. דנציגר התנסה בריתוך לוחות ברזל ובריקוע. עבודותיו מתקופה זו, מתאפיינות בקווים נקיים, על ציר מרכזי המתייחס לחלל כאל שטח דו מימדי. [3]

בסוף שנות החמישים, תכנן מספר אתרי נוף שונים וביניהם "פסל העשור" (1958) שהוזמן עבור בניי האומה (לא בוצע), קיר אבן בכניסה לקמפוס האוניברסיטה העברית בשיתוף יסקי אלכסנדרוני. בנוסף, דנציגר פיתח ביצירתו את המושג "כבשי הנגב" אשר נוצר לראשונה בתערוכה של "אופקים חדשים" בשנת 1955. על הכבשים הוא אומר: "...הן נושאות בתוכם את הנוף הנגבי, אולם הן גם מהוות עדות לתרבות שחיה בנוף הזה". [4]

בפסל גבס קטן בשם ה"יורה והמלקוש" מסוף שנות החמישים אשר לא נשמר, הביא דנציגר לאיחוד בין דימוי הכבש לבין אדם כסמל לאיחוד ולמחזוריות בין הטבע והאדם. הפסל מבוסס על משטח שממנו יוצאים שני גופים: כבשה ודמות אדם. מחזור הופעתו והעלמותו של הגשם מסומל בהתמזגותו של הגבר עם הכבשה, ונסגר המעגל המקשר בין האדם ובין הטבע – פולחן הגשם המבקש להבטיח את ברית "השיבה הנצחית". [5]

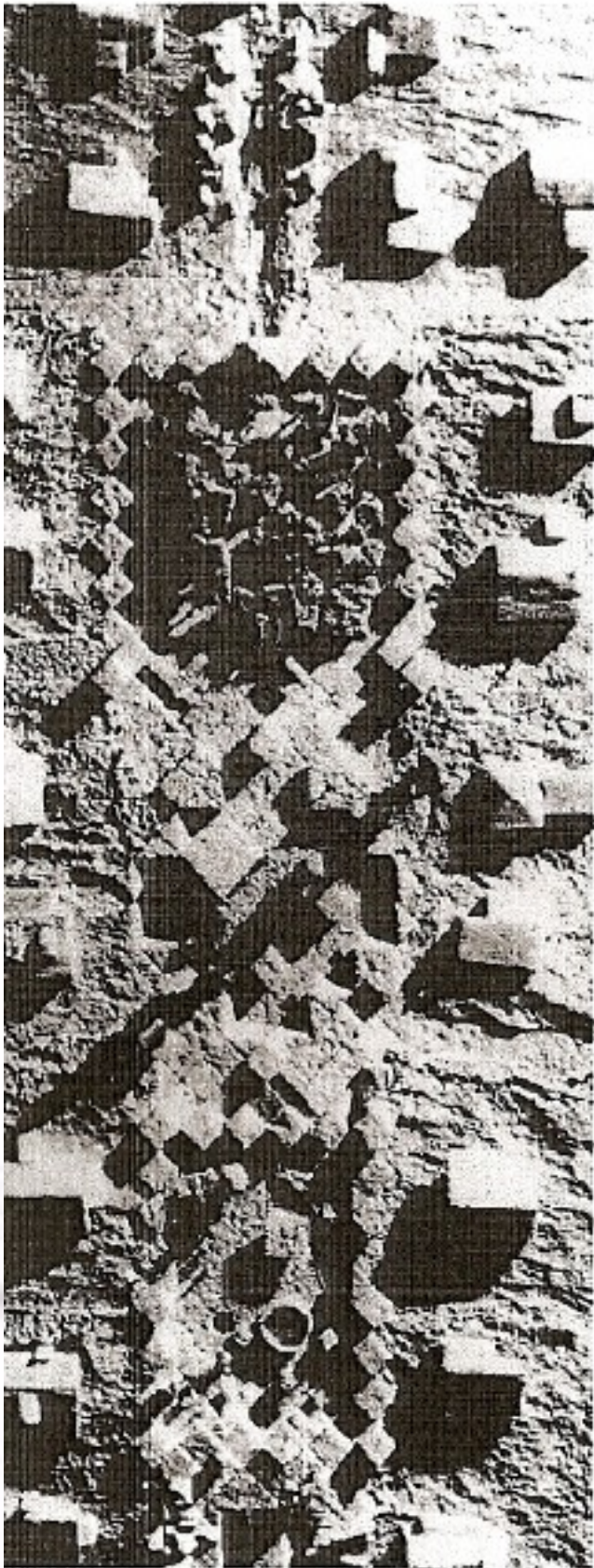

- [2] עומר, מרדכי, **יצחק דנציגר**, מוזיאון תל אביב 1996 עמ' 141
- [3] עומר, מרדכי, **יצחק דנציגר**, מוזיאון ישראל, ירושלים, 1981 עמ' 8
- [4] פורר, רוני, **יצחק דנציגר ויגאל תומרקין: מפגשים**, בבל, תל אביב, 2002 עמ' 121
- [5] עומר מרדכי, **יצחק דנציגר**, מוזיאון תל אביב 1996, עמ 154

ארכיון שלגי – תמונות ופרסומים על תחרות "הר הרצל" 1951

PROPOSALS FOR

Kiryat Ono

הצעה לפסל לגן הגיבורים,
קרית אונו (דגם), 1957
Proposal for a sculpture for the
Garden of the Fallen,
Kiryat Ono (model), 1957

ה"יורה והמלקוש" הוגש בשתי הצעות לגן הגיבורים בקרית אונו והעמדתו תוכננה בתוך הרחבה הצפונית עפ"י תכנית שלגי דנציגר. בשנת 1957, לאחר ביצועו של הגן, הוגשה אלטרנטיבה נוספת של הפסל, המתארת דמות עומדת המחזיקה ותומכת בדמות נפולה הכורעת אל מבנה פירמידלי. "אף כי אין שום רמז למשמעותו של זוג מונומנטלי זה, נראה כי האפשרות שדנציגר בחר במוטיב העקידה בנושא לפסל, היא הקרובה ביותר" [6] בעזבונו האומן נמצא תצלום של דגם נוסף משנת 1963, שאף הוא מצוין כ"דגם לגן ציבורי בקרית אונו", כנראה הצעה מאוחרת, ובתבניותיו הגיאומטריות הוא מזכיר גנים מאוחרים יותר של דנציגר, לדוגמה הגן שתכנן לבת שבע דה רוטשילד באפקה (מבנה שתוכנן ע"י רם כרמי). אף אחת מבין ההצעות לא בוצעה.

בהמשך עבודותיו, ראוי לציין את טקס נטיעתם של 350 שתילי עץ אלון כחלל הנצחה לחללי "סיירת אגוז". דנציגר הציע כי יושם דגש על הנוף עצמו ועל יצירת אתר בעל משמעות החורגת מהשימושיות של אתר הנצחה. הוא טען שכל מבנה אנכי מעוצב כפסל ואפילו המרשים ביותר, לא יוכל לעמוד בתחרות עם הרכס הטבעי שסלעו נראו מרחוק כטקסטורה בעלי אופי יחודי ומרשים. תפיסה זו, שעצים שמשו כסממן פולחני, לוותה אותו בעבודותיו הבאות.

ב-11 ביולי 1977 נהרג יצחק דנציגר בתאונת דרכים, בדרכו לירושלים.

טקס הנטיעות לחללי סיירת אגוז.

[6] עומר, מרדכי, יצחק דנציגר, מוזיאון תל אביב 1996, עמ 172

ארכיון שלגי – תמונה של יעקב שלגי

יעקב שלגי (1913-1989)

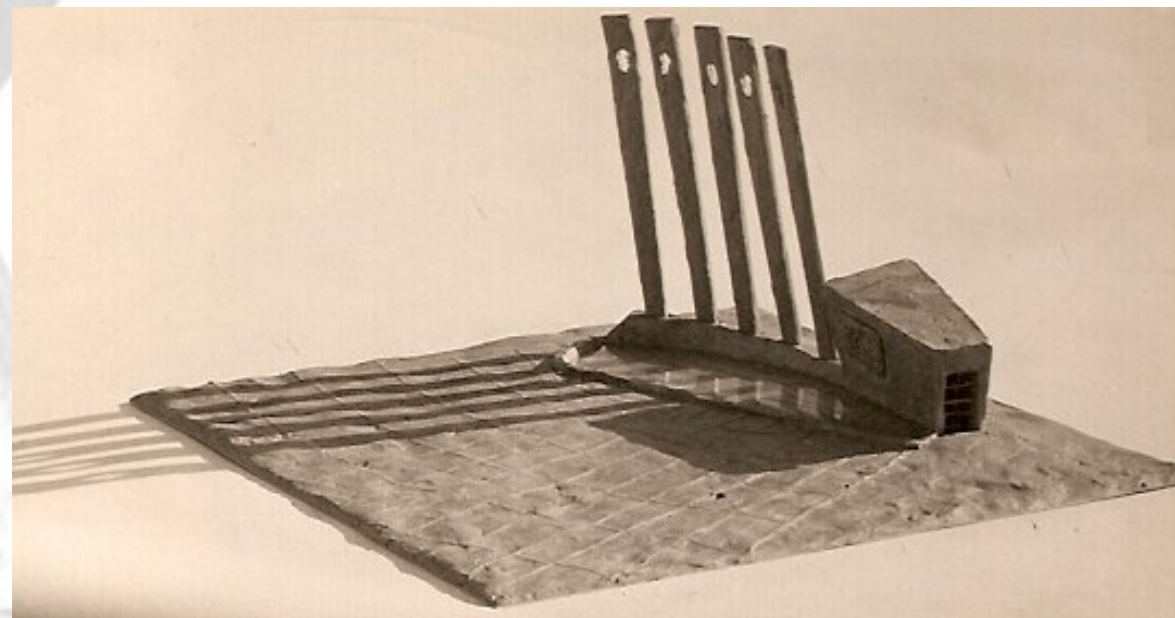
יעקב שלגי נולד בשנת 1913 בירושלים. בילדותו למד בביה"ס תחכמוני בעיר. למד אדריכלות בבריסל בבלגיה בין השנים 1935-1939. בפרוץ מלחמת העולם השניה ועם פלישתו של היטלר לבלגיה, חזר לארץ והתנדב לאצ"ל ואח"כ ללח"י. עבד אצל האדריכלים אריה שרון, וזאב רכטר. בשנת 1945 פתח משרד עצמאי, אותו ניהל עד 1989. עבד בשותפות עם אדריכלים כמו מיכאל קון, שמעון פובזנר, אריה שרון, מיכאל נדלר ורובינסון כמו כן גם עם הפסל יצחק דנציגר אשר איתו יחד זכה בפרס שני בתכנון קבר הרצל (1951) ותכנון גן הגיבורים בקרית אנו, בו זכו בפרס ראשון.

זכה בפרסים על השתתפות בתכנון שכי' נורדיה יחד עם אדריכלים צ'צ'יק, ורובינסון. (1952) בית מרגוע בזיכרון יעקב יחד עם אדרי' לוריה (1950), בית הסוכנות בת"א יחד עם אדרי' מיכאל קון (1950) עיצוב מרכז העיר עכו יחד עם האדריכלים מיכאל קון, לוריא ורובינסון (1952), מעונות לעובדי קופ"ח בת"א יחד עם אדרי' רובינסון ועוד. תכנן לחברת אזורים, אפריקה ישראל, חלמיש, משרד הביטחון. תכנן את ברנע באשקלון והשתתף בתכנון כפר-שלם.

תכנן את אנדרטת לח"י בקרית אתא וגן הנצחה לזכרו של גור שרון ז"ל. הטביע את חותמו בתכנון עשרות בתים פרטיים ברחבי הארץ, במיוחד בצהלה, תל-ברוך, אפקה, הרצלייה פיתוח, אשקלון, גבעת המבטח בירושלים ועוד רבים. זכה בפרסים על השתתפות בתכנון שכי' נורדיה יחד עם אדריכלים צ'צ'יק, ורובינסון (1952), בית מרגוע בזיכרון יעקב יחד עם אדרי' לוריה. 1950 בית הסוכנות בת"א יחד עם אדרי' קון (1950), עיצוב מרכז העיר עכו יחד עם האדריכלים קון, לוריא ורובינסון (1952), מעונות לעובדי קופ"ח בת"א יחד עם אדרי' רובינסון ועוד.

הלך לעולמו בשנת 1989

ארכיון יעקב שלגי - דגמי אנדרטאות (לא ידוע אם בוצעו)

מעריב

יום ה' 15.2.68
ככר וגן בצהלה
ע"ש גור שרון ז"ל
בנו של אלוף שרון
 טכס חנוכת ככר וגן של שמו של גור שרון ז"ל, בנו של אלוף אריאל שרון שנספת לפני מספר חודשים בתאונה, נערך אתמול בצהלה כי השתתפות מאות חברי תנועת הצופים, תלמידים וקרובי הי משפחה.

הככר והגן, שתוכננו הי ארכיטקט יעקב שלגי ומר יצחק לרר ממחלקת הנטיעות של ירית ת"א, נמצאים מול מועדון הצופים של צהלה ברכו מר יוסף בורשטיין חבר יריות תל"אביב, מנהל בית הספר בו למד גור שרון, מר כניען, די ראש שבת הצופים בשכונת אלוף שרון הודה לכל אלה שי נתנו יד להקמת הככר והגן.

ארכיון יעקב שלגי - כיכר וגן בצהלה ע"ש גור שרון

אודרטת לה"י
תוקמת
ליד קריית-אתא

— מאת יעקב בריאון —

לידת אחד לאחד. ליל הברכה הגדול של ההגנה! בספט 1947 יצאה מחלקת לתוספת של לה"י לאחת המעלות הגדולות ישראליים חרב של הארץ — התקפה על בריחה-אתא של הרבנות במפעל אימת סופה של הפזילה היה ע"ש: יצאנו מלחמה עם נהרגו כמות המלאכה ע"ש עם המכה אחרים נהרגו בזהירות עם מקום בריח סיום ליד קריית-אתא כל סוף 19 הולחמה כלפינו בית הברכה. נהרגו לי סוף.

למולם של הנחלים באה תוקת הפזילה ארבע מילי ע"ש הוקם ובסיומה אל יד ברזום כפי שהתכנן.

עמוד גבוה

המספרות המפוזרות ין גינות הגדלים החלו לאי זה עתה באוסף למצוא לחקיקת האנדרטה מקומה נקבע ליד קריית אתא ב" אימת כי ארבעה היתק ליד בשרון תרבות.

מסכן אנדרטה. בהת גרבות הוא המדרגות יד עם עיניו בצערו איש פתחה לשפחה שאינו חוסר כל האמן הפזילה לזכרונה הוא מספר על הי אנדרטה. השמור הכבד קרה בעתה יד הלופתת חרב, 11 המעמדות לומר הי גופלים ילדיו את שר הי רבחה — יעד פזילה.

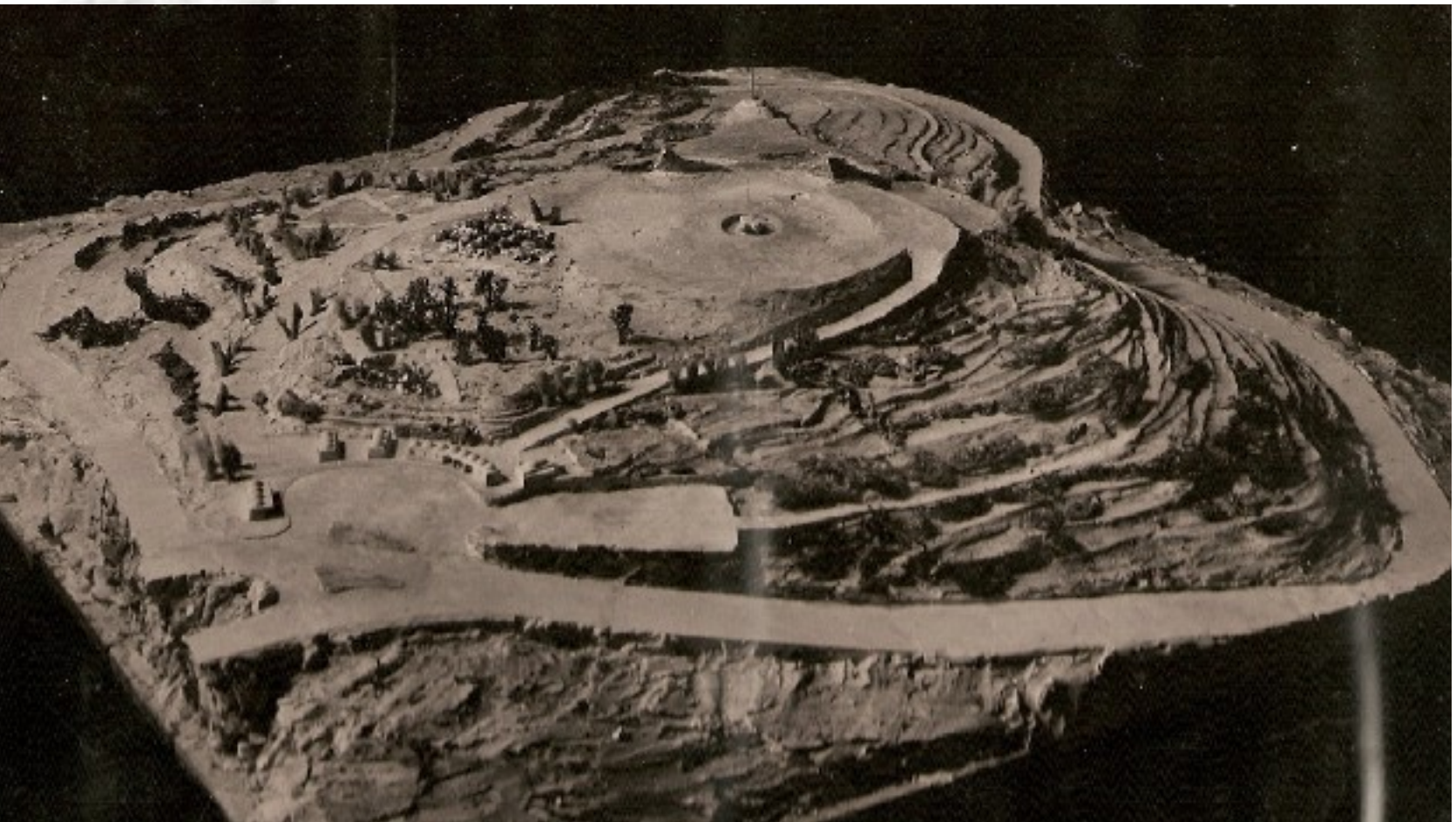
נציגי המקום — ראש המועצה המקומית קריית אתא צבי חרר וסגן הי המועצה ה' יורשעלי — שוחטים להקמת האנדרטה כי שוחטים במלאכה יהי הי היות מספרד הכבי חוק המנהלים בילטקיי חינוך ונציגי שמוץ הי יבו.

היום שתחננו

הקמת האנדרטה היתה ללב חרור ולגבר בהיות היום ימים להנטיעיה — אומר אברהם בן-חיי לאבי ספר, 22. בעל בית מספר למשפחה כתיבה ולספרים בתיא אחד מפיצולי הקרי דום של איתת פזילה י"י בודש סוף זמן העמוד כי ראש ועד מקומי האנדר

ארכיון יעקב שלגי -1951 התחרות על תכנון הר הרצל

ארכיון יעקב שלגי -אנדרטת לה"י

הקמת האנדרטה היתה ללב חרור ולגבר בהיות היום ימים להנטיעיה — אומר אברהם בן-חיי לאבי ספר, 22. בעל בית מספר למשפחה כתיבה ולספרים בתיא אחד מפיצולי הקרי דום של איתת פזילה י"י בודש סוף זמן העמוד כי ראש ועד מקומי האנדר

ביבליוגרפיה

ספרות

אליעזר ברוצקוס, "מחקרים – עבודות המוסד לחקר הבניה והתכניקה 1944", ספר שני,

סרנה, יגאל יונה וולך, ירושלים: כתר

עומר, מרדכי, יצחק דנציגר, תל אביב: מוזיאון תל אביב 1996

עומר, מרדכי, יצחק דנציגר, ירושלים: מוזיאון ישראל, 1981

פורר, רוני, יצחק דנציגר ויגאל תומרקין: מפגשים, תל אביב: בבל, 2002

בן ערב, יוסף, גנים ונוף בישראל, תל אביב: הקיבוץ המאוחד, תשמ"א

אלון מוזס, טל, "עיון בשני גני זיכרון תל אביביים: גן בית יד לבנים וחורשות הבנים",

עורכות: מוריה יעל, ברניר סיגל, ברשות הרבים, מחווה לגן העיר תל אביב אברהם קרוון, תל אביב, מוזיאון תל אביב לאומנויות, 2003

לטימר, הוגו, ספר הגינון, הגן היס תיכוני, עורך מדעי: פרופ. פליטמן עזי, תל אביב: שבא, 1993

גלעד, עורכת: אילנה שמיר, תל אביב, משרד הבטחון

כתבי עת

עשרים וחמש שנה לקריית אונו, 1939-1964, קריית אונו

הנדסה ואדריכלות עיתון אגודת האינג'נירים והארכיטקטים בישראל, כרך י"ח, טבת-שבט תש"ך 1960 עמ' 35

גן ונוף, ירחון לגננות ושתלנות, אנדרטאות וגני זיכרון חוברת, 11-12, עמ' 602-603 כרך כ"ח, אב-אלול, תשל"ג 1973

גן ונוף, ירחון לגננות ושתלנות, כי השאלך בנד... והגדת חוברת, 11-12, עמ' 596 כרך כ"ח, אב-אלול, תשל"ג

גן ונוף, ירחון לגננות ושתלנות, גני זיכרון חוברת, 11-12, עמ' 600 כרך כ"ח, אב-אלול, תשל"ג

גן ונוף, ירחון לגננות ושתלנות, הגנים המוניציפלים והחזקתם חוברת, 7, עמ' 239 כרך ט"ז, ניסן, תשכ"א

ארכיונים

ארכיון קריית אונו

ארכיון הוועדה המרחבית אונו

ארכיון הציוני

ארכיון צה"ל

ארכיון משפ. רשף

מחלקת מדידות ארצית

בבליוגרפיה לזיהוי העצים

זיידברג, ד, גידול צמחי נוי, תל אביב: עם עובד, 1982

לטימר, הוגו, ספר הגינון, הגן היס תיכוני, עורך מדעי: פרופ. פליטמן עזי, תל אביב: שבא, 1993

פליטמן, ע, חן קלרה, דנין אבינועם, שמידע אבישי, צמחי ישראל בתמונות, גבעתיים: מסדה, 1983

החי והצומח של ארץ ישראל, עורך: אלון עזריה, רמת גן: משרד הבטחון 1982